magazin Heinrich Böll Stiftung za jugoistočnu Evropu
br. 4 / 2010.

agenda

agenda

4/10

sadržaj

2 **da se ne zaboravi**
Deepwater Horizon – poruke jedne ekološke katastrofe
Igor Matutinović

4 **odnos prema prostoru**
asfaltiranje biodiverziteta
Miodrag Dakić

5 **prostor – druga privatizacijska pljačka**
Vjeran Piršić

6 **aktuelni odnos prema "prostoru" u Srbiji i odnos prema zaštiti životne sredine – održivom razvoju (1)**
Sonja Prodanović

8 **više prostora rijekama**
Kruno Kartus

10 **u traganju za alternativom**
boje alternative - zelena?

11 Žarko Puhovski: **rijetka prilika**
Zoran Gavrilović: **zeleni između potrebe i realnosti**

12 Džemila Agić: **kompromisi zelene politike u BiH**
Ljiljanka Mitoš Svoboda: **alternativa, ne više samo zelena**

13 Miljenko Dereta: **alternativa partijama kao jedinoj robi na tržištu**
Vladimir Lay: **ne samo stranka, nego alternativna politika**

14 Srđan Puhalo: **šta nam je alternativa?**
Zoran Oštrić: **zeleni u Saboru? šansa na kojoj vrijedi raditi**

15 Alma Džinović: **zelena opcija - imperativ sazrijevanja političke scene**

16 Milan Podunavac: **o odnosu "stare" i "nove" politike u Srbiji**
Đurđa Knežević: **alternativa, pa bila ona i zelena**
Pavle Dimitrijević: **"zelene vrednosti" kao generator političke promene**

17 Miroslav Ambruš Kiš: **alternativa odmah!**

18 Milan Medić: **sudionička, a ne predstavnička demokracija**
Jelena Mićović: **politički pluralizam vraćen na početne pozicije**

19 Darijo Čerepinko: **zelena alternativa politici bez sadržaja**
Nenad Nikolić: **sa ovakvim partijama se dalje ne može**

20 Mile Sokolić: **trnovit put do alternative**
Dražen Nikolić: **stranka ili pokret za korjenitu promjenu**

21 Vjeran Piršić: **izazov – uspjeti u političkoj areni**
Mak Đukan: **promjena je nužna, zelena opcija je moguća**
Hana Ćopić: **ključno mesto zelene politike**

22 Paola Petrić: **šanse za zelenu alternativu, ali sa novim licima**

Vedran Horvat: **zeleni – politika iz zabave ili nužnosti?**

24 **događaji i akcije**
dvadeset pet godina borbe za Dravu
bezvizni režim za građane BiH

25 **o jugoslovenstvu ovih dana, ili kako se razvesti od sopstvene socijalizacije?**
blokiran sistem - blokirani rezultati izbora

26 **trusni dani**
što je ubilo dvojicu radnika?

impresum

izdavač: Heinrich Böll Stiftung – Ured za Bosnu i Hercegovinu
Čekaluša 42, Sarajevo
http://www.boell.ba/
za izdavača: Mirela Grünther-Đečević
glavni urednik: Srđan Dvornik
konzultanti: Džemila Agić, Igor Matutinović
dopisnici: Jelena Mićović, Zoran Oštrić, Adnan Rondić
oblikovanje i ilustracija na koricama: Senad Mavrić

e-mail redakcije: agenda@boell.ba

Deepwater Horizon - poruke jedne ekološke katastrofe

Igor Matutinović

U trenutku nastupa havarije, međutim, problem i napori na njenom rješavanju izlaze iz privatne sfere poduzeća i postaju javni, a troškovi idu dobrim dielom na teret poreznih obveznika. To se može nazvati problemom privatnog donošenja odluka i javnog snošenja rizika.

Havarija platforme koja je crpila naftu na gotovo dva kilometra dubine i ujedno najveća ekološka katastrofa u povijesti SAD-a otvaraju brojna pitanja, od kojih neka ne zaobilaze niti Hrvatsku. No pođimo redom...

Dubokomorska naftna platforma Deepwater Horizon u vlasništvu British Petroleum-a eksplodirala je i zatim potonula 20. travnja 2010., odvevši sa sobom u smrt jedanaest radnika. Istovremeno, na dubini od 1,5 km u Meksičkom zaljevu započela je drama erupcije nafte, prirodnog plina i mulja koja je stavljena, nakon niza bezuspješnih pokušaja, pod kontrolu tek tri mjeseca kasnije, 15. srpnja 2010., postavljanjem čelične kupole na bušotinu. U međuvremenu u more je, prema procjenama, isteklo oko 750.000.000 barela sirove nafte, ugrozivši razne morske i obalne ekosustave, te lokalno ribarstvo i turizam u Meksičkom zaljevu. U usporedbi s havarijom tankera Exxon Valdez u vodama Aljaske, 1989. godine, kada je u more isteklo 42 miliona barela sirove nafte, havarija u Meskičkom zaljevu najveće je do sada izlijevanje nafte u more.

Ono što ovu havariju čini posebnom u ekološkom smislu jest to da se izlijevanje nafte dešavalo tjednima na morskome dnu na dubini od 1500 metara. To otvara potpno nove nedoumice i pitanja o mogućem štetnom djelovanju nafte na morske ekosustave. Naime, znanstvenici su otkrili neočekivanu, 35km dugu, podmorsku naftnu mrlja koja se kreće zaljevom i nosi za organizme štetne kemikalije poput benzena, toulena i etilbenzena. Osim toksičnosti, podmorska mrlja može, zbog pojačanog djelovanja mikrorganizama koji razgrađuju naftu, izazvati „mrtve zone", u kojima nema dovoljno kisika za druge morske vrste. Dosadašnji poznati učinak izlijevanja nafte na ekosustave svodi se na oko 2.200 pomrlih ptica i 500 uginulih kornjača, te 212 km više ili manje naftom zagađene zaljevske obale i rubnih područja močvara oko Luizijane. Ostaje nepoznato, međutim, kako će toksične kemika-lije u nafti djelovati na larve i mlade morske organizme te kakav će ekološki trag ostaviti upotreba kemikalija za raspršivanje koje su prvi puta primijenjene ispod morske površine. Posljednje procjene znanstvenika upućuju da ekosustavi Meksičkog zaljeva neće trajno stradati, međutim, pojedinosti i razmjere štetnog djelovanja moći će se ustanoviti tek u godinama koje dolaze.

Slučaj Deepwater Horizon-a otvara mnoga pitanja koja nadilaze korporativnu odgovornost BP-a i odluku američkog predsjednika Obame da uspostavi šestomjesečni moratorj na vađenje nafte iz dubokog mora. Na prvome mjestu nalazi se načelno pitanje društvene poželjnosti vađenja nafte u moru na dubinama na kojima nije moguće brzo i efikasno djelovati u slučaju havarije. S jedne strane imamo korištenje javne površine (more) u javne svrhe, jer društvo u cjelini na različite načine koristi tako izvađenu naftu. S druge strane poduhvat vađenja nafte nalazi se pod kontrolom privatne kompanije koja se kod donošenja odluka vodi interesima svojih dioničara i pri tome se može pokazati lošim gospodarem javnog dobra. U najmanju ruku ona može kratkoročni interes profita pretpostaviti stvaranjažu dodatnih troškova vezanih uz sigurnost rada platforme, vodeći se procjenom niske vjerojatnosti velike havarije. U trenutku nastupa havarije, međutim, problem i napori na njenom rješavanju izlaze iz privatne sfere poduzeća i postaju javni, a troškovi idu dobrim dielom na teret poreznih obveznika. To se može nazvati problemom privatnog donošenja odluka i javnog snošenja rizika.

Zbog sumnje u da su neodgovorno postupali prilikom operacija Deepwater Horizon-a, British Petrol i njegova uprava bili su pod opravdanim pritiskom javnosti i političkog vodstva SAD-a. Polako izlaze na vidjelo brojni propusti koji sežu od kvalitete betona, zakazivanja sigurnosne opreme, pa sve do lošeg projektiranja i konstrukcije platforme, vođenih više uštedama nego

---

1 Mascarelli, A. 2010. After the oil, *Nature Vol.* 467:2-24.
2 BP Oil Spill Leaves a 22-Mile Plume Migrating in Gulf of Mexico, Boomberg.com, 19.08.2010.
3 The right spill response: cautious optimism about the Gulf's future, http://blogs.ft.com/energy-source/2010/07/20/the-right-spill-response-cautious-optimism-about-the-gulfs-future/

sigurnošću.[4] Jedan od načina da se tome u budućnosti doskoči jest da se poduzećima uvede polaganje jamčevine u visini procjene maksimalne štete u slučaju nastupa ekološke havarije, što bi ih navelo da više pažnje i novca posvete sigurnosnom aspektu poduhvata.[5] No, budući da društvo u cjelini ima interes i korist od vađenja nafte, a nužno snosi i nepoznate rizike havarije, ta mjera nije dovoljna, niti u ekonomskom niti u etičkom smislu. Također, čak i kada bi novac za odšetu bio u cjelosti osiguran to ne može nadomjestiti dugotrajnu degradaciju ekosustava, krajolika, te gubitak tradicionalnog izvora prihoda za dio pogođenog stanovništva u slučaju nastupa havarije.

Javni rizik ne može se u cijelosti prebaciti na privatni sektor putem sustava kontrole i financijskog kažnjavanja za propuste, iako ih svakako treba pooštriti. Ako svoj stil života želimo podržati energijom koju se dobiva na rizičan način te iz ekološki osjetljivih područja, trebali bismo preuzeti svoj dio građanske odgovornosti za njih.

etika, svjetonazor i društevni izbor

Poruke koje nam se nameću iz havarije u Meksičkom zaljevu mogu se formulirati kroz dvije teze. Prva je teza da se javni rizik ne može u cijelosti prebaciti na privatni sektor putem sustava kontrole i financijskog kažnjavanja za propuste, iako ih svakako treba pooštriti. Druga je teza da, ako svoj stil života želimo podržati energijom koju se dobiva na rizičan način te iz ekološki osjetljivih područja, trebali bismo biti upoznati s mogućim posljedicama te svjesno preuzeti dio svoje građanske odgovornosti za njih. Ako pak ne želimo snositi te rizike niti smo spremni podržati devastaciju do sada zaštićenih prirodnih područja, tada moramo biti spremni platiti višu cijenu energije i mijenjati neke životne navike vezane uz njenu potrošnju. Očekivati kontinuiranu isporuku jeftine energije, a istovremeno prebacivati sav rizik njena sve skupljeg i rizičnijeg dobivanja na privatno ili javno poduzeće, jednostavno nije društveno etično.

Stoga, možda bi bilo etički najispravnije, a društveno najodgovornije, da stanovništvo na referendumu odlučuje da li želi ili ne želi snositi ekološke i ekonomske rizike vađenja nafte iz dubokog mora i sličnih poduhvata. Na taj način bi se problem vađenja nafte iz teško dostupnih (nekonvencionalnih) nalazišta prenio sa razine korporativnog upravljanja na razinu društvenog svjetonazora i javnog odabira te svjesnog prihvaćanja ili odbacivanja određene vrste rizika. Takav pristup bi se moglo dakle primjeniti i na vađenje nekonvencionalne nafte (naftni pijesci, teška nafta) u ekološki krhkim područjima poput sjevernih prašuma Aljaske ili kišnih prašuma Amazone.

Postavlja se pitanje da li su zapadna društva, sa svojom dugom tradicijom civilne zaštite okoliša, spremna odabrati drugačije? Nažalost, istraživanja javnog mnijenja u SAD-u, provedena za vrijeme trajanja krize Meskičkog zaljeva ne pokazuju da je njihovo stanovništvo spremno promijeniti svjetonazor niti nakon ekološke katastrofe: 48 % odraslog stanovništva i dalje podržava vađenje nafte i plina u obalnim područjima SAD-a (36 % ih je protiv, a 15 % je suzdržano). Također, ispitanici u većm broju (njih 52 %) smatraju da je važnije da SAD osiguraju vlastite izvore energije, tako da povećaju bušotine u priobalnom području, nego da zaštite okoliš. Istovremeno, javno mnijenje u SAD-u smatra da je vrlo ili donekle važno (njih 94 %) da se nacionalna energetska politika vodi ciljem niske cijene energije.[6] [7] Koliko duboko i gdje sve ćemo trebati bušiti da bismo osigurali dovoljnjo nafte po niskoj cijeni? Očito još nije došlo do promjene svjetonazora u pogledu našeg (prekomjernog) trošenja energije te negativnih učinaka koje zbog toga ostavljamo u ekosustvima. Postavlja se, međutim, pitanje je li takov kratkovidni svjetonazor racionalan? Naime, na temelju posljednih analiza i procjena, zalihe konvencionalne nafte mogle bi doseći vrhunac između 2010. i 2014. g.[8] [9] [10] Iako zbog niza razloga u tu procjenu ne možemo biti u potpunosti sigurni, činjenica je da od 1963. godine stalno opada broj novih nalazišta, a njihova razina iz 1981. godine nije kasnije niti jednom bila premašena.[11] Prema nedavnim procjenama, godišnja stopa opadanja svjetske proizvodnje konvencionalne nafte je oko 4 %, što znači da će u odsutnosti novih nalazišta globalna proizvodnja svake godine biti manja za 3,4 miliona barela dnevno.[12] S druge pak strane predviđa se da će svjetska potražnja za naftom do 2030. porasti za 24 % - od otprilike 85 mb/d u 2008. do 105 mb/d u 2030.[13] Drugim riječima, nalazimo se u situaciji kada će se dodatna potražnja za naftom moći podmirivati samo iz nekonvencionalnih izvora i dubokomorskih bušotina. U toj situaciji ne možemo razumno očekivati da se ekološke katastrofe razmjera Meksičkog zaljeva neće više ponoviti. I kada ta nekonvencionalna nalazišta postanu ekonomski ili energetski neisplativa, ponovo ćemo se naći u situaciji da će naša potražnja za naftom premašivati njene izvore, samo tada će ti izvori već biti gotovo potpuno iscrpljeni, a brojni ekološki sustavi u dobroj mjeri devastirani.

Stoga se može zaključiti da se razumni putevi traženja rješenja za post-naftnu civilizaciju nalaze, prije svega, u promjeni našeg svjetonazora, a zatim i u uspostavljanju institucije javnog izbora kod energetskih poduhvata čiji se rizici neminovno snose na razini društvene zajednice.

poveznica s projektom Družba Adria

U tom kontekstu možemo sagledati i nedavno obnovljen prijedlog projekta Družba Adria. Radi se o poduhvatu transporta nafte cjevovodom do Omišlja te zatim utovaru na tankere za daljnji prijevoz. Pri tome nije moguće isključiti mogućnost havarije tankera u priobalju ili curenje nafte prilikom pretovara u luci, kao niti havariju na samom cjevovodu koji prolazi kraškim krajem, bogatim izvorištima pitke vode. Pored svega toga postoji i problem balastnih voda i njihov mogući štetan utjecaj na jadranski ekosustav. Kao što nitko nije mogao predvidjeti havariju u Meksičkom zaljevu, tako nitko ne može unaprijed tvrditi da će Jadransko more, i napose Kvarnerski zaljev, biti pošteđeni ekološke havarije. Iako se desetogodišnji prosjek iscurenja nafte iz tankera znatno smanjio, u velikom je porastu upravo izlijevanje nafte iz cjevovoda. Također, znatna količina izlijevanja nafte u svijetu odnosila se upravo na tehničke operacije – kod pretovara, izbacivanja naftnog mulja te ispiranja tankova morem.[14] U slučaju havarije, koja i ne mora biti velikih proporcija da bi nanijela znatnu štetu, kod nas bi najjače bila pogođena turistička djelatnost, a zatim i ribarstvo. S obzirom na značaj turističke industrije u Hrvatskoj, rizik je dakako društven, kao što bi bilo u velikoj mjeri i snošenje izravnih i neizravnih troškova u slučaju njegova nastupanja. Nedavni rezultat istraživanja javnog mijenja[15] pokazuju da je većina stanovništa, njih 68 %, za referendum o transportu nafte preko Omišlja, odnosno o projektu Družba Adria. Na temelju tog rezultata može se pretpostaviti da u Hrvatskoj postoji znatna razina ekološke osviještenosti te izražena društvena nesklonost prihvaćanja rizika koji bi mogao dovesti do trajnijeg zagađivanja Jadranskog mora, otoka i obale ili u kraškom području izvora pitke vode.

Kada se radi o velikim, dugoročnim projektima koji neminovno nose znatne ekološke i društvene rizike i kod kojih nije primarna samo ekonomska računica troškova i koristi već i spremnost društvene zajednice da te rizike načelno prihvati ili odbaci, odlučivanje putem referenduma moglo bi postati modelom odgovornog društvenog izbora. Naravno, problematika post-naftne civilizacije ne iscrpljuje se javnim izborom mjesta i načina vađenja nafte. Razmišljanje i djelovanje na taj način, međutim, otvara proces društvenog i političkog dogovaranja o tome u kakvom svijetu želimo zaista živjeti. Ili, kako je to lijepo napisao John Robinson: "Sustainability is ultimately an issue of human behavior, and negotiation over preferred futures, under conditions of deep contingency and uncertainty".[16]

---

4 Backlash greets BP's internal report, September 8, 2010. *Financial Times,* www.ft.com

5 Costanza, R., D.Batker, J.Day, R. A. Feagin, M. L. Martinez, J.Roman, 2010. The Perfect Spill: Solutions for Averting the Next Deepwater Horizon. *Solutions,* http://www.thesolutionsjournal.com

6 AP-GfK Poll conducted by GfK Roper Public Affairs & Media. Aug. 11-16, 2010. N=1,007 adults nationwide. MoE ± 4.5. http://www.pollingreport.com/energy.htm

7 Pew Research/National Journal Congressional Connection Poll, sponsored by the Society for Human Resource Management. July 29-Aug. 1, 2010. N=1 003 adults nationwide. MoE ± 4. www.pollingreport.com

8 Aleklett, K. / Hook, M. / Jakobsson, K. / Lardelli, M. / Snowden, S. / Soderbergh, B., 2010. The Peak of the Oil Age? Analyzing the world oil production Reference Scenario in World Energy Outlook 2008, *Energy Policy,* 38 (3): 1398-1414. Nashawi, Ibrahim S., Adel Malallah, and Mohammed Al-Bisharah, 2010.

9 Forecasting World Crude Oil Production Using Multicyclic Hubbert Model. *Energy Fuels,* 24, 1788–1800 : DOI:10.1021/ef901240p.

10 Owen, Nick, A., Oliver R. Inderwildi, David A. King, 2010. The status of conventional world oil reserves - Hype or cause for concern? *Energy Policy* doi:10.1016/j.enpol.2010.02.026

11 M. Downey, Oil 101, Wooden Table Press, 2009.

12 J. D. Hamilton, "Understanding Crude Oil Prices," *Energy Journal,* 30, no. 2 (2009):179-206.

13 International Energy Agency (IEA),World Energy Outlook 2009 Fact Sheet, (2009), Available at:ww.iea.org/weo/docs/weo2009/fact_sheets_WEO_2009.pdf

14 Jernelőv, Arne, 2010. How to defend again future oil spills. *Nature* 466, 182-183.

15 GfK-centar za istraživanje tržišta, 2010. Družba Adria, N=1000, srpanj 2010. www.gfk.hr

16 "Održivost je u krajnjoj liniji pitanje ljudskog ponašanja i pregovaranja o poželjnim varijantama budućnostim pod uvjetima duboke kontingencije i neeizvjesnosti." (prev. ur.) Robinson, J. (2004). Squaring the circle? Some thoughts on the idea of sustainable development. *Ecological Economics,* 48, 369-384.

odnos prema prostoru

asfaltiranje biodiverziteta

*Miodrag Dakić**

Planina Prenj nije samo jedna od mnogih planina u BiH, pored koje prolazite putem Sarajevo-Mostar, o kojoj ste učili u osnovnoj školi kao jednoj od planina užeg ili šireg zavičaja ili koju pohode planinari i drugi ljubitelji prirode. Planina Prenj je mnogo više, a od dolaska čovjeka na ove prostore nikada nije bila u većoj opasnosti.

srce dinarskih planina

Planina Prenj se po svojem geografskom položaju i prirodnom nasljeđu može smatrati srcem Dinarida. U isto vrijeme, Prenj je najvažnija planina "prenjskog endemskog centra", koji zaokružuju planine Čvrsnica i Čabulja. Prema ranijim istraživanjima (2001. god, Zavod za zaštitu kulturno-historijskog nasljeđa BiH) na tom području je registrovano čak 308 endemskih vrsta dinarskog područja, a od toga 44 vrste su pronađene samo na području Prenj-Čvrsnica-Čabulja.
O prirodnom bogatstvu, ali i neistraženosti svih vrijednosti ovog područja, govori podatak da je u septembru 2009. godine objavljeno istraživanje kojim se potvrđuje novu endemsku podvrstu vodozemca, Prenjskog daždevnjaka (lat. Salamandra atra prenjensis). Koliko još novih vrsta biljnog i životinjskog svijeta postoji na Prenju možemo da nagađamo, ali možemo biti sigurni da je Prenj jedna od prirodno najvrijednijih planina na Balkanu.

pa zašto onda Prenj nije zaštićen?

Ovo je pitanje koje sebi vjerovatno postavljaju svi koji su svjesni barem dijela ovih informacija. Činjenica je da donisioci odluka izuzetno rijetko imaju dovoljno znanja iz različitih stručnih oblasti o kojima donose odluke, a rijetko su spremni da poslušaju savjete nezavisnih stručnjaka i molbe lokalnog stanovništva, na koje njihove odluke mogu imati ogroman uticaj.
Malo je poznato da je još u aprilu 2007. godine izrađen nacrt zakona o nacionalnim parkovima "Prenj" i "Čvrsnica-Čabulja-Vran", a prema procjenama mnogih stručnjaka prirodnih nauka, Prenj zadovoljava i veoma stroge uslove da bude zaštićen i od strane UNESCO. Svojim značajem, Prenj bi mogao osigurati i mjesto u Natura 2000, mreži zaštićenih područja EU. Međutim, iako postoje stručne i zakonske osnove da se ovo područje zaštiti od daljeg uništavanja, nedostaje toliko često pominjana 'politička volja'.
Međutim, nedostatak političke volje nije samo poosljedica niske svijesti donosilaca odluka o dugoročniom značaju i koristima zaštite područja ovakve prirodne vrijednosti, već ovdje postoji i dodatni faktor 'više sile'.

evropski plan

Pod izgovorom ekonomskog rasta i podrške stvaranju jedinstvenog tržišta u Evropskoj uniji i susjednim regionima, još 1980. godine je stvoren koncept Trans-evropske transportne mreže, TEN-T,[1] kako je zovu u kolokvijalnom govoru. Ova transportna mreža je zamišljena kao vaskularni sistem za 'slobodno' i sve brže kretanje roba, usluga i putnika. Transportna mreža obuhvata drumski, željeznički, riječni, morski i vazdušni saobraćaj. Dio transportne mreže za Jugoistočnu Evropu je definisan u dokumentu Transportna i energetska infrastruktura u Jugoistočnoj Evropi,[2] usvojenom

fotografija: Dino Kasalo

krajem 2001. godine. Koridor Vc je dio Pan-evropskog koridora i planirano je da poveže Budimpeštu i luku Ploče, prolazeći kroz tri države, Maðarsku, Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu.

"najvažniji projekat BiH" kao najveća opasnost

Ukupna dužina koridora iznosi 710 km, dok je dio koji prolazi kroz BiH 330 km. Početna procjena ukupne cijene izgradnje je 3,17 milijardi evra, ali imajući u vidu dosadašnja iskustva, ovaj iznos bi mogao biti značajno uvećan.
Prema procjenama, najjeftinija će biti gradnja dionice od rijeke Save do Doboja, gdje bi kilometar autoputa koštao 4,45 miliona evra, a najskuplja od Sarajeva do Mostara, sa 13,8 miliona evra za kilometar autoputa.
Vjerovatno već i djeca u osnovnoj školi u BiH znaju da se planira izgradnja autoputa Vc, međutim veoma mali broj odraslih zna zašto je toliko važan za BiH, kuda prolazi planirana trasa, te koja je cijena ovog autoputa. Što je čudno, imajući u vidu da je proveden niz javnih rasprava o studiji uticaja autoputa Vc na životnu sredinu i stanovništvo.

a šta javnost ima s tim?

Osim što će kroz razne poreze i davanja plaćati izgradnju ili otplaćivanje autoputa, bez obzira da li se radi o direktnom finansiranju, javno-privatnom partnerstvu, vraćanju razvojnih i komercijalnih kredita ili plaćanja koncesionaru, građani BiH će posljedice izgradnje autoputa osjetiti i kroz trajnu degradaciju prostora kojim trasa autoputa prolazi.
Autoputevi su među najvećim infrastrukturnim intervencijama u prostoru, pa su i posljedice po taj prostor veoma značajne. Zbog toga je 'dobra praksa' koju je preuzela i BiH,[3] da se za ovakve zahvate u prostoru prije početka gradnje napravi analiza mogućih uticaja na životnu sredinu i stanovništvo, te predlože mjere za otklanjanje ili ublažavanje tih uticaja.
U teoriji mehanizam Procjene uticaja na životnu sredinu omogućava da se na vrijeme identifikuje negativne uticaje, te ih se u fazi planiranja otkloni ili ublaži. U praksi se ipak veoma rijetko dešava da se u analizi predstavi pravo stanje i predlože mjere koje će negativne uticaje svesti na minimum. Ovo nije slučaj samo u BiH, već je prilično česta situacija i u mnogo uređenijim državama.

Najočitiji primjer konflikta između iskonske prirode i tehnološkog napretka na trasi autoputa Vc se nalazi u zoni Prenja. Prostranstva Prenja, udaljena kilometrima nepristupačnog terena od urbanih sredina, čiji su jedini stanovnici životinje, biljke i pokoji vremešni stanovnici sela koja izumiru, nemaju političku snagu koja je neophodna da bi se borili za svoju budućnost.

Ono što je u BiH dodatna otežavajuća okolnost jeste da je investitor dužan da finansira izradu analize, a imajući u vidu da investitor najčešće teži da umanji troškove investicije i ostvari što veći profit, veoma očito je da investitor ima presudan uticaj na firmu koja treba da izradi analizu.

1 *http://ec.europa.eu/ten/index_en.html*
2 *http://ec.europa.eu/ten/infrastructure/doc/tren_se_en.pdf*

**Koordinator programa Energija i klimatske promjene*
Centar za životnu sredinu, Banja Luka, Bosna i Hercegovina

3 *http://ec.europa.eu/environment/eia/eia-legalcontext.htm*

Olakšavajuće okolnosti investitoru su da ministarstva nadležna za pitanja životne sredine imaju 'naredbu' vlada da što manje ometaju realizaciju investicija, kao i da je javnost nedovoljno upoznata sa ovim pitanjima i zainteresovana za njih. Javne rasprave u toku usvajanja analize uticaja autoputa Vc su organizovane kao formalnost, a ne kao način da se na trasi autoputa identifikuje i otkloni negativne uticaje koje Vc može da ima na stanovništvo i životnu sredinu. Tome je sigurno doprinijela činjenica da lokalno stanovništvo nije upoznato sa mogućnostima, iako ograničenim, koje ovaj proces daje.
Ovakvo stanje je rezultiralo naknadnim protestima stanovnika Blagaja i Počitelja, za pojedine dijelove planirane trase autoputa južno od Mostara, a epilog je bio konflikt hrvatskih i bošnjačkih političara unutar Vlade Federacije BiH, koji je na kraće vrijeme potpuno blokirao rad vlade. Stanovnici Blagaja i Počitelja su ustali u odbranu poljoprivrenog i građevinskog zemljišta, kulturne baštine i humanih uslova života, presudnih za razvoj tih zajednica, čime su pokazali da se u planiranje razvoja mora kvalitetnije uključiti lokalno stanovništvo. Međutim, još jednom je potvrđeno da građani reaguju tek kada su ugroženi privatna imovina i mogućnost života i rada na nekom području.
Ipak, najočitiji primjer konflikta između iskonske prirode i tehnološkog napretka na trasi autoputa Vc se nalazi u zoni Prenja. Za razliku od Blagaja i Počitelja, prostranstva Prenja, udaljena kilometrima nepristupačnog terena od urbanih sredina, čiji su jedini stanovnici životinje, biljke i pokoji vremešni stanovnici sela koja izumiru, nemaju političku snagu koja je neophodna da bi borili za svoju budućnost. 'Daleko od očiju, daleko od srca' – rekli bi mnogi.

šta je rješenje?

Sa jedne strane, trasa autoputa Vc je usvojena, a sa druge strane, više od tri godine nacrti zakona o NP Prenj i Čvrsnica-Čabulja-Vran čekaju u ladicama Ministarstva okoliša i turizma FBiH. Ako se izgradi autoput prema usvojenoj trasi, planina Prenj neće moći postati nacionalni park, a onda ni područje UNESCO-a. Iako je trasa usvojena, primjeri Blagaja i Počitelja govore da je moguće mijenjati trasu ako postoji javni interes.
Iskustva pokazuju da su zemlje koje se smatra ekonomski razvijenima u velikoj mjeri potrošile svoje prirodne resurse i uništile svoju životnu sredinu, te sada ulažu ogromna sredstva da pokušaju da zaustave uništavanje i obnove ugroženja područja. BiH nema opravdane razloge i mogućnost za saniranje posljedica loših političkih odluka, imajući u vidu tešku ekonomsku situaciju. Mnogo je jeftinije uvažiti izmjene projekta u toku planiranja, nego u otklanjanje posljedica lošeg planiranja.
Imajući u vidu da je projektna dokumentacija za ovu dionicu autoputa tek na nivou idejnog rješenja, kao i da će zbog visokih troškova izgradnje (velik broj tunela i mostova) ova dionica vjerovatno biti posljednja građena, ponovno projektovanje trase za ovu sekciju autoputa neće značajno uticati na finansijski i vremenski okvir realizacije projekta.
Treba napomenuti još nekoliko okolnosti koje bi trebale uticati na konačnu odluku. Imajući u vidu svjetsku ekonomsku krizu, smanjenje rezervi i nepredvidive promjene cijene nafte na svjetskom tržištu, buduće obaveze BiH na smanjenju emisije gasova staklene bašte, neprocjenjive posljedice po životnu sredinu, nepovoljne modele finansiranja i dr. postavlja se pitanje da li postoji opravdanost za izgradnju autoputa Vc, a posebno ovog dijela autoputa, koji zbog terena kojim je planirano da proče značajno podiže cijenu izgradnje.
Bez obzira na to da li postoji ekonomska opravdanost za izgradnju autoputa preko Prenja, ne postoji opravdanje za ovakvo planirano uništavanje jednog od najvećih prirodnih bogatstava BiH. To bi bio svojevrstan ekocid prema sadašnjim i budućim generacijama.
Činjenica da su stanovnici Blagaja i Počitelja uspjeli da otvore zvaničnu raspravu o alternativama postojećoj ruti govori da organizovani građani ipak mogu da utiču na političke oduke u BiH, čak i kada su u pitanju ovako velik projekti kao autoput Vc.

inicijativa za Prenj

Inicijativa za Prenj je grupa udruženja za životnu sredinu koja je u julu ove godine pokrenula kampanju 'Srcem za Prenj'. U Inicijativu se mogu uključiti sva zainteresovana pravna i fizička lica, formalne i neformalne grupe, nevladine i vladine organizacije, domaće i međunarodne organizacije.
Osnovni cilj Inicijative za Prenj je hitno proglašenje područja Prenj-Čvrsnica-Čabulja-Vran nacionalnim parkom, a kampanjom javnog informisanja i zagovaranja se želi otvoriti stručna i javna raspravu, kako bi se našlo najpovoljnije rješenje ovog konflikta, posebno vodeći računa o drugoročnoj održivosti donesenih rješenja.

Za više informacija pišite na inicijativa.za.prenj@gmail.com.

prostor – druga privatizacijska pljačka

Vjeran Piršić

Logika je kapitala maksimalizacija profita. Sporno je to što u sukobu javnog (očuvanje resursa) i privatnog (profit) interesa političke elite staju na stranu interesa često spekulativnog kapitala i time otvaraju prostor da se u naše prostorne planove u pravilu ucrtava sve želje investitora.

Da mi je netko još prije desetljeća-dva rekao da će glavna tema većine mojih neprofesionalnih aktivnosti biti prostor, rekao bih mu da je lud. Jer u to smo vrijeme bavljenje pitanjima prostora smatrali domenom meni odvratne politike koja je prevladavala u Njemačkoj tridesetih godina prošlog stoljeća (Lebensraum). Međutim, kada sam zbog pokušaja realizacije projekta "Družba Adria" naglavačke uletio u aktivističke vode, problematika prostora počela je nicati kao gljive poslije kiše, na mnogim mjestima na Jadranu.
U ovom tekstu pokušat ću ukazati na pojavu koju prof. Ranko Bon naziva "drugom privatizacijskom pljačkom u Hrvatskoj". Kako živim i aktivistički djelujem na Jadranu, moj će rakurs dominantno biti određen tom činjenicom, ali vjerujem da se analiza društvene patologije oko raspolaganja prostorom može upotrijebiti i šire. Naime, u javnom prostoru se problematiku prostora uglavnom doživljava manifestaciono, s uočavanjem posljedica, kada je u pravilu prekasno za bilo koju ozbiljniju intervenciju. U ovom tekstu pokušat ću se usredotočiti na korijene problema, o kojima se kod nas (standardno) premalo govori. Naime, većina razgovora o prostoru kod nas se vodi na dva osnovna nivoa; konkretnih realiziranih projekata (s npr. preizgrađenošću nekog prostora kao posljedicom) i/ili urbanističkih načela i/ili rješenja. Za razliku od toga, da bismo zaista uspjeli razumjeti i eventualno riješiti očiti problem gospodarenja prostorom, neophodno je pokušati ući dublje u problematiku, s ciljem traženja korijena problema.

prostorno planiranje – za čije potrebe?

Osobno, spoznaju o (mogućem) korijenu problema doživio sam kada sam postao vijećnik općine Omišalj na otoku Krku, ujesen 2005. g. Kao i u mnogim drugim jedinicama lokalne samouprave u to vrijeme, i nama je došao na dnevni red prostorni plan. Ovdje je bitno napomenuti da je prostorni plan jedinice lokalne samouprave apsolutno najvažniji dokument koji ona donosi, kičma gospodarenja prostorom, jer njime se u biti definira i usmjerava razvoj (ili propadanje) za duži niz godina. Dodatno, prostornim planom se štiti i okoliš, jer svaki (potencijalni) zagađivač mora biti upisan u plan, i to mnogo prije nego što se provede upravni postupak procjene utjecaja na okoliš i izda bilo kakve dozvole.
Vratimo se jeseni 2005. Kada je započela rasprava, postavio sam osnovno pitanje: koliko nas treba živjeti na otoku Krku? Da li 20.000, kao sada zimi, da li 125.000, kao sada ljeti, ili možda 425.000, jer toliko ljudi sasvim uspješno sada živi na Malti (koja je površinom nešto manja od Krka)? Na to pitanje još uvijek čekam odgovor, jer kod nas je (u sistemu odlučivanja) jednostavno preskočena ta fundamentalna stepenica. Jer kada se jednom promisli i kroz demokratski dijalog svih dionika ("stakeholedera") donese ta fundamentalna odluka (što je "policy" nivo), bez većih problema mogu se izraditi posljedični prostorni planovi svih nivoa (što je strateški nivo) i izdati odgovarajuće lokacijske, građevinske i ine dozvole (što je provedbeni dio).
Ovdje treba uočiti da nisam našao hrvatski prijevod za englesku riječ "policy". Riječ politika, koja se počesto koristi, nije adekvatna, jer politika u biti samo provodi "policy". To nepostojanje adekvatnog prijevoda nije slučajno jer mi zapravo ni ne poznamo taj način odlučivanja, prvenstveno zbog toga što ga se kroz razvoj društva u prethodno autoritativnim vremenima nije niti cijenilo niti poticalo. Umjesto toga, u predratnom režimu imali smo (pre)često voluntarističko odlučivanje partije o planovima i smjernicama razvoja nekog područja, pri čemu je često bilo presudno da li je neki ugledni rukovodilac rodom iz nekog (za razvoj) predviđenog kraja (ili je taj kraj u ratu dao dovoljno narodnih neprijatelja da sljedećih nekoliko desetljeća bude osuđen na stagnaciju).
U nedostatku navedene "policy" komponente odlučivanja u prazni prostor odlučivanja o gospodarenju prostorom ubacili su se već legendarni investi-

tori. Pri tome je došlo i do za razumijevanje problema izuzetno važne zamjene teze jer sada se već podrazumijeva da je svaka investicija razvoj (ne prepoznajući mogućnost da je neka investicija npr. spekulativnog kapitala ujedno i moguće trošenje, pa i uništavanje nekog prevažnog resursa kao što je prostor, voda, bioraznolikost...). Postojeća ekonomska kriza, koliko god je smanjila potencijal investitora, još je više dovela i do fetišiziranja bilo kakve investicije, pa i onih okolišno najspornijih. Pri tome treba razumijeti i logiku kapitala te prihvatiti da je imperativ svakog (ne samo neoliberalnog) menagera maksimalizacija profita. Ono što je u tom kontekstu sporno jest što u sukobu javnog (očuvanje resursa) i privatnog (profit) interesa političke elite koje u potpunosti kontroliraju izvršnu vlast sve češće staju na stranu interesa često spekulativnog kapitala i time otvaraju prostor da se u naše prostorne planove u pravilu ucrtava sve želje investitora.

U nedostatku "policy" odlučivanja u prazni prostor ubacili su se investitori, pri čemu se podrazumijeva da je svaka investicija razvoj – premda npr. spekulativna investicija može biti i trošenje, pa i uništavanje nekog prevažnog resursa kao što je prostor, voda, bioraznolikost...

Cijeli kaos se dodatno pogoršava savim legalnim (ali, jasno, ne i legitimnim) financiranjem predizbornih kampanja (pogotovo lokalnih) političara od strane budućih investitora. Na ovom mjestu dobro je napomenuti da je institut javne rasprave kod nas sveden na običan vic, jer se sve primjedbe građana u pravilu odbija

deficit demokracije u odlučivanju o prostoru

U Hrvatskoj nam je danas na raspolaganju više nego dovoljno primjera kao dokaz za navedene tvrdnje. Ali najgore od svega jest to što nam prava devastacija prostora izgleda tek predstoji, jer je relativno nedavnim donošenjem najnovije generacije prostornih planova (u proteklih nekoliko godina) omogućena milenijska devastacija prostora. Naime, kao što kaže Joško Belamarić, poznati povjesničar umjetnosti iz Splita: "Sve dosadašnje generacije, od Ilira do danas, sagradile su 850 kilometara obale, a novim planovima betoniziralo bi se gotovo 1550 kilometara obale od ukupno 6000 kilometara".

Vratimo se još jednom na nivo "policy" i pokušajmo pronaći gdje je došlo do greške. Za dobre poznavatelje načina funkcioniranja društva, prvenstveno lokalne zajednice, dileme nema; to je nužna posljedica demokratskog deficita i nedostatka participativne demokrecije na svim nivoima. Dodatno, u političkim elitama na nižim nivoima razvilo se mišljenje da je glavni motiv učešća u lokalnoj vlasti stjecanje materijalne koristi za sebe i članove svoje obitelji; kod nas je veoma uobičajeno ono što se u pristojnim zemljama smatra sukobom interesa, pa je tako jedan vijećnik od općine dobio koncesiju za izajmljivanje plovila na obali, drugi održavanje javne rasvjete i sl. Logično je pitanje: "Što da se radi?" To se pitanje učestalo ponavljalo posljednjih godina na mnogim tribinama, sastancima udruga i javnim raspravama. U biti, postoje dva jednostavna, ali izuzetno efikasna rješenja. Kao prvo potrebno je na nacionalnom nivou (za)početi raspravu o tome što su vitalni (strateški) resursi naroda na ovom prostoru (sam prostor, voda, šuma, nezagađen okoliš...) i otvoriti pitanje načina održivog gospodarenja njima. Tu raspravu potrebno je spustiti i na niže nivoe, pogotovo tamo gdje je neki od tih resursa izuzetno značajan po svojoj kvaliteti i/ili kvantiteti. Nakon toga, barem za segment prostora, treba iskoristiti sve dostupne postojeće alate za donošenje što kvalitetnije odluke sa primarnim ciljem dobivanja prihvatljivog balansa javnog i privatnog interesa. Pri tome prvenstveno mislim na proceduru provođenja strateških procjena utjecaja na okoliš, koja je kod nas ugrađena u zakonodavstvo (zbog obaveza nastalih zbog približavanja EU), ali je državna administracija u praksi, nakon pilot projekta za GUP grada Šibenika, efikasno smanjila mogućnost njene primjene.

Može li se ova dva rješenja provesti u praksi? Tehnički, odgovor je da. Ali pravo je pitanje da li pučani nad kojima je uspješno izvršena lobotomija s nogometom, programima "relity show" i sapunicama to uopće žele (očito je da ne traže). Cijelu stvar pogoršava i sve očitija činjenica da mnogi naši političari imaju veoma izražen neokolonijalni gen. I zbog svega toga, ako se ne dogodi revolucionarni pomak prvenstveno u svijesti ljudi, možemo očekivati da će prostor kao jedan od najvrednijih resursa uskoro biti neracionalno potrošen ne u korist dobrobiti lokalnog stanovništva (pa ni nacije, naroda, države...), već prvenstveno u korist spekulativnog kapitala koji je već jasno iskazao svoje interese za pojedine lokacije, prvenstveno na Jadranu. A kada to postane jasno dovoljnom broju bivših samoupravljača, bit će već kasno...

aktuelni odnos prema "prostoru" u Srbiji i odnos prema zaštiti životne sredine – održivom razvoju (1)

*Sonja Prodanović**

Do you know how to speak to the Land, my brother?
Do you listen to what it tells you?
Can you take from it no more than what you need?
Can you keep its secrets to yourself?
We pray to all Nature and do it no harm.
Some part of ourselves
Is in Earth and Sky and everywhere!

Da li znaš kako da govoriš Zemlji, brate moj?
Dali osluškuješ što ti ona govori?
Možeš li uzeti od nje samo onoliko koliko ti treba?
Možeš li da sačuvaš njene tajne?
Mi se molimo celoj Prirodi i ne povređujemo je,
Jer neki deo nas samih
Jest i u Zemlji i Nebu i posvuda!
(pesma indijanskog poglavice "Hollering Sun";
prevod Sonja Prodanović)

Rastuće siromaštvo, pogoršanje uslova življenja, ugroženost zdravlja i nepismenost/neobučenost marginalnih grupa svakako nisu osnove na kojima bi se moglo utemeljiti ozbiljniju i efektivniju strategiju zaštite životne sredine, odnosno ekonomsku tranziciju baziranu na postulatima "održivog razvoja".

kontekst

Danas, u post-konfliktnom i još uvek neadekvatno sprovedenom modelu tranzicije (ekonomske, imovinsko-pravne i socijalne), negativne posledice prve decenije razaranja od 1988. do 1999. god., a nakon 2000. god. naknadne decenije haotičnog konstituisanja demokratskog parlamentarizma i državnosti Srbije, osećaju se i ne samo socijalno ekonomski poremećaji – dramatična socijalna i teritorijalna raslojavanja, porast siromaštva, visoki procenat nepismenosti i ugroženosti marginalizovanih grupa – već se bojimo da je to vidljivo i da se fizički očitava i u prostoru Srbije.

Konurbacijski rast niz desnu obalu Dunava od Novog Sada do Smedereva i na jugu do Mladenovca, pa prema Sremskoj Mitrovici i Šapcu, okupio je skoro 60 % stanovništva (visoki procenat izbeglica i domicilnih i repatriranih Roma ne daje pravu sliku današnjeg broja stanovnika). Model sprawla i predominantne "divlje gradnje" (100.000 objekata), uglavnom na poljoprivrednom zemljištu, slika je stanja današnje teritorije. Srednji i mali gradovi nekadašnje monofunkcionalne industrije su u punom smislu reči "mrtvi", a između leži "prazna" teritorija sa "ugašenim ili populaciono starim" selima. Ožiljci propalih mega-industrijskih sistema, npr. Bor, Pančevo ili zone površinskih kopova lignita u Kostolcu i Lazarevcu i danas su još uvek nerehabilitovane "crne ekološke tačke" Srbije.

O posledicama učestvovanja u ratovanju u širem regionu, potom bombardovanja NATO-a, ali i šteta iz čitave serije poplava i u Vojvodini i u dolini Morave, velikih ekoloških akcidenata ranije iz Rumunije ili skoro iz Mađarske, vrlo malo znamo na osnovu sažetih i sistematizovanih informacija. Ali sve to je tu kumulativno vidljivo, uz dodatne štete i od ranijih zemljotresa već zaboravljenih, ali ne i saniranih u Mionici, a današnjih najnovijih u Kraljevu.

Nefunkcionalna "zarobljena", centralizovana i "partitokratska" država pokazuje svoju nemoć upravljanja celinom teritorije, ali iznad svega zabrinjava nemogućnost pokretanja odgovarajućih socijalnih, privrednih programa, hitno potrebnih nezaposlenim radnicima, omladini, starom stanovništvu i u gradovima i selima.

* *M. Sci. (UCL), dipl.ing. arch.*

Problem rastućeg siromaštva, pogoršanja uslova življenja, ugroženosti zdravlja i nepismenosti/neobučenosti marginalnih grupa (oko 12 % stanovništva!) svakako nisu osnove na kojima bi se moglo utemeljiti ozbiljniju i efektivniju strategiju zaštite životne sredine, odnosno ekonomsku tranziciju baziranu na postulatima "održivog razvoja".

geneza prostornog planiranja

Prostorno planiranje u Srbiji ima iza sebe dug period planskog iskustva (u sklopu ex-Jugoslavije), perioda real-socijalističkog, partijsko centralističkog sistema planiranja, sa svim ograničenjima i teškoćama vezanim za prirodu socio-političkog modela države; radikalna imovinsko vlasnička prava (ugrađeni konflikti konfiskacije, nacionalizacije i pokušaja kolektivizacije na selu), strukovni voluntarizam i već tada izražene nejednakosti u tretmanu centra i periferija (glavni grad i republički centri), gradova i ruralnih područja, odnosno marginalizovanih nerazvijenih područja juga, dihotomija razvoja „sever i jug; razvijena i nerazvijena područja".

Opšti nedostatak relevantnih informacija i perspektiva strateškog planiranja, zajedno sa nemarom samog režima tj. države, da ga i kao takvog adekvatno implementira, rezultirao je u "eksploziji" haotično volonterske urbanizacije uz dominantne "investitorske uslove izgradnje".

Važeća paradigma prostornog planiranja bila je (i do danas ostala!) uglavnom fizikalističko-funkcionalistička. Odluke o alokaciji resursa i razvojnih planova često nerealistične, neutemeljene na realnima potrebama, mogućnostima ili ograničenjima pojedinih lokacija ili socijalnih struktura, bile su u rukama tadašnje (ali i današnje) političke elite (često neprofesionalne, a danas tzv. tajkunske).
Iako doneseni u takvom kontekstu, institucionalizovani prostorni planovi nisu imali određujuću ulogu u prostornom razvoju Srbije i već tada se javlja talas tzv. divlje gradnje (najbolji primer – naselje Kaluđerica kod Beograda). Potom u sledećem, već izmenjenom društvenom kontekstu, ali bez radikalnije reformatorske kritike prethodnog modela, razvojem dominira novija populistička politička paradigma (netransparentna privatizacija, nedosledna i pravno neregulisana tržišna ekonomija, uz osnovni koncept organizacije nacionalne, etničko teritorijalne zajednice). Novi Zakon o prostornom uređenju prostora i naselja, bez velikih suštinskih teorijskih iskoraka, na snazi od 1995. do 2003. god., nije bio ni implementiran, niti je mogao biti odgovarajući okvir za dramatične socijalne i ekonomske promene i političko pozicioniranje u regionu ili u integraciji sa EU.
Prostorni plan Republike Srbije donesen 1996. god., posle 28 godina, iako studiozno, ali ipak sektorski postavljenih studija, usvojen je kao "krovni" zakonski dokument, koji je definisao odnose prema prostoru i u njemu, a kojim se i tada regulisalo pitanje zaštita životne sredine, korišćenje prirodnih i stvorenih resursa.
Ali već tada to je bio zastareo planski dokument, kojem su nedostajale relevantne i kritične nove teorijske strukture i neophodne tranzicione, reformatorske strategije. Predloženi modeli razvoja trebali su da de facto unaprede "kvalitet života", uključujući "kvalitete životne sredine", što god je to značilo i u predtranzicijskom, a posebno u konfliktnom, ratnom periodu i kasnijem periodu međunarodne izolacije.
Opšti nedostatak relevantnih informacija i perspektiva strateškog planiranja, zajedno sa nemarom samog režima tj. države, da ga i kao takvog adekvatno implementira, rezultirao je u "eksploziji" haotično volonterske urbanizacije uz dominantne "investitorske uslove izgradnje". Na takvim premisama formirao se konurbacijski rast jednog dela teritorije i opustošenje istočnih, južnih i centralnih delova teritorije, uz veliku devastaciju i preopterećenja resursa (urbanih I prirodnih).
Tada se još nije koristilo pojam "održivog razvoja", iako se već vodilo žestoke stručne rasprave da li "zaštita životne sredine" obuhvata tzv. medije sredine: vode, vazduh, zemljište, biodiverzitet i buku, ili treba da obuhvati i probleme koje sinergetski emituju modeli korišćenja i življenja, lokacija i resursa (prirodnih i stvorenih). Zagovornici ovog celovitijeg pristupa skretali su pažnju već tada na novogenerisane indekse "kvaliteta življenja" UNDP-a i OECD-a i potrebe uključivanja "kvaliteta zdravlja" stanovništva "pod uticajem", ali i kvaliteta i modela urbanizacije i pitanja zaštite identiteta, prirodnog i stvorenog/spomeničkog, i pejsaža. Kasnije se već govorilo o novim zahtevima i neophodnim ratifikacijama osnovnih međunarodnih dokumenata, direktiva i protokola koji su uslovi evropskih integracija. (Još uvek i danas o tome nema jasnog konsenzusa, pa pitanja paradigmi prostorno-planskih dokumenata padaju u drugi plan!)
Prostorni plan Srbije je još uvek važeći, iako je danas u proceduri revizije,

odnosno izrade studija za novi Prostorni plan. Mnoga pitanja, posebno državnih granica i nadležnosti i statusa Kosova i Metohije, zatim modela i pravnog statusa lokalne samouprave tj. decentralizacije i regionalizacije Srbije, nisu rešena.
Već 2000. godine započete su pripreme za moguću integraciju sa EU i celovite reforme (uz velike prepreke, i dramatično prekinute marta 2003. god.), a sve do danas su prisutne ozbiljne stagnacije u mnogim oblastima, a ne samo u disciplini urbanog i prostornog planiranja, kao važnog sektora strukture ne samo novog sistema, već društva i ekonomije kao celine. Ali ipak, već tada se tvrdilo da će novi Zakon o planiranju i izgradnji biti ozbiljan korak ka harmonizaciji i ispunjavanju zahteva sistema lokalnog planiranja i usklađivanja sa relevantnim direktivama EU.

(drugi dio teksta bit će objavljen u sljedećem broju)

više prostora rijekama

*Kruno Kartus**

Prevladavaju građevinsko tehnički pojmovi. Ljepota naših rijeka, bogatstvo njihove bioraznolikosti, izvornost krajolika, rukavaca, meandara, poplavnih šuma, i opća povezanost prirode uz rijeku s vodom u njoj, podređeni su problemu koji treba riješiti: poplavama!

Kada se spuste visoki vodeni valovi na Dunavu, Savi i Dravi, nakon što poplave neko naselje, ili samo poplaše javnost visokim vodostajem pa oteku, iz usta hrvatskih političara kreću najave novih hidrotehničkih radova. Koštat će više milijardi, ili desetaka, možda stotina milijuna, svejedno. Tako i na Vladinoj sjednici 1. listopada, čuje se obećanje građanima zabrinutima za sigurnost njihove imovine: do 2013. godine u sustav obrane od poplava uložit će se 380 milijuna kuna. Prije toga, prenose mediji, direktor Hrvatskih voda (HV) Jadranko Husarić kaže da treba trostruko više, milijardu kuna (oko 150 milijuna eura). Kasnije čitamo i izjavu: „Sve u svemu, završetak kompletnog sustava obrane od poplava za slivno područje Save košta više od 6,3 milijardi kuna, a njime će se postići kontrola režima voda.“. Znači, šest puta više, samo za sliv Save.

Prosječni, a i upućeniji građanin tada razmišlja o oko dvije milijarde kuna godišnjeg proračuna HV-a, i teško da povezuje iznose. Toliko novaca nikada nije vidio, ne može ih zamisliti, a rijetko se susreće i s nekim od radova koji toliko koštaju. Oni se građevinskom mehanizacijom, bagerima, izvode većinom izvan gradova i sela, u prirodi, na rijekama i kanalima na kojima se zatekne eventualno pokoji ribič.

U međuvremenu, lokalne komisije za procjenu šteta poručuju da su proljetne poplave samo u Osječko-baranjskoj županiji odnijele preko milijardu kuna vrijednu imovinu, a štete od jesenskog izlijevanja Save kod Zagreba još se zbraja. Koliko nas onda košta sustav čiji su nasipi ove godine dvaput probijeni, a kanali izliveni? Ovim pitanjem bave se sada svi mediji i političari. Na tapeti su proljetos bile samo Hrvatske vode, a kada se voda približila Zagrebu, prozvana je i premijerka Jadranka Kosor.

„Propusta je bilo“, priznala je, i svi su se složili da treba još više graditi. Nabujali kanali izliveni na natopljenim oranicama preorane Slavonije samo su rijetke podsjetili na zaboravljeni, sada mahom isušeni, pejzaž nekadašnjih ritova, vijugavih rijeka i močvara. Pisma o velikoj prevari, iskrivljenoj logici, zastarjelom razmišljanju, krivom sustavu medijima mjesecima pokušavaju proturiti Hrvatsko društvo za zaštitu ptica i prirode, Baobab, Eko društva Koprivnica, zajedno s dijelom prirodoslovnih stručnjaka. Oni žele reći da taj veliki biznis najviše košta prirodu, a kasnije i kvalitetu života ljudi (ako nisu dovoljne životinje, biljke i krajolik). Jer one milijarde namijenjene su izgradnji nasipa, regulaciji vodotokova, „uređenju“ obala, izgradnju obaloutvrda, akumulacija, građevina uz rijeke, usmjeravanja korita...

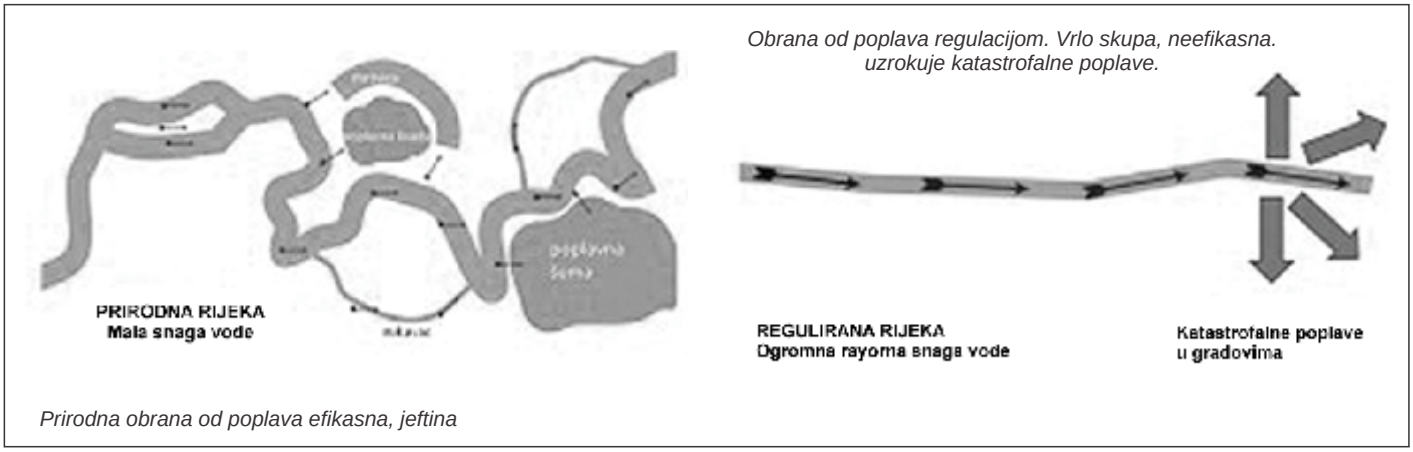
U ovakvom rječniku prevladavaju građevinsko tehnički pojmovi, što odgovara kadrovskoj strukturi zaposlenih u HV-u. Ljepota naših rijeka, bogatstvo njihove bioraznolikosti, izvornost krajolika, rukavaca, meandara, poplavnih šuma, i opća povezanost prirode uz rijeku s vodom u njoj, uklopljeni su u problem koji treba riješiti: poplave!

Rijeku koja liči na onu idealnu kakvu žele imati u Emscheru, za što će trebati goleme količine novca, HV nastoji kanalizirati kako bi se zaustavilo urušavanje obale u dijelu kojim prolazi neka željeznička pruga, i zasigurno, smanjila opasnost od poplava. Pitanje je jedino koliko je takav sustav održiv, tko i do kada će to plaćati te kakve i kolike su ukupne štete koje sada uzrokujemo.

obično postojanje prirode umjesto „uređenja vodotokova“

Da je to krivo postavljen sustav zaštite od poplava izvijestio je, nakon dvije godine istraživanja od 2007. do 2009. godine, tim njemačkog Ministarstva okoliša, ustvrdivši da se radi o zastarjelom razmišljanju. Sustav koji na prirodu gleda kao na neprijatelja od kojega se brani („obrana od poplava“) i koji je toliko ružan da ga treba urediti („uređenje vodotokova“), stvar je prošlosti Europske unije, a ta mu se zajednica neće ni vratiti. Dostignut je civilizacijski stupanj na kojem se može cijeniti obično postojanje prirode, a da je se ne upregne u profitne uzde. O tom novom, na desnoj obali Drave nepoznatom pristupu govori i europska Okvirna direktiva o vodama, s kojom se već godinama nastoji uskladiti domaće propise. Izvještajem o

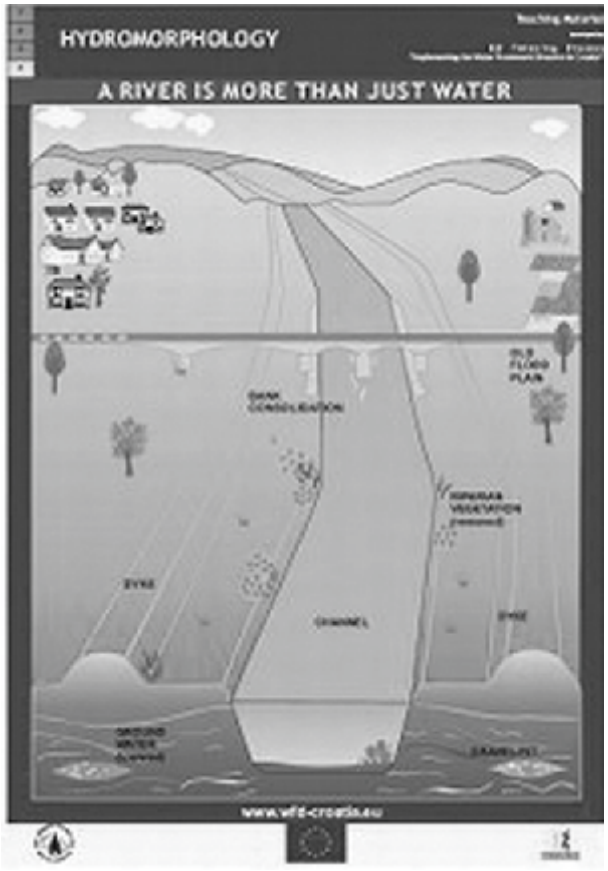

Prirodna obrana od poplava efikasna, jeftina

Grafički prikaz poplava kod reguliranih i prirodnih rijeka

* *Press centar za okoliš, Osijek*

A

B

KAKO EU: A) Vidi svoje rijeke B) Ne vidi svoje rijeke
www.wfd-croatia.eu

projektu provedbe te direktive njemački stručnjaci preporučili su da „zaštita voda mora postati prioritet Hrvatskih voda". Oni se otvoreno pozivaju na ekološku poruku „više prostora rijekama" („more space for rivers"). Zatim kritiziraju HV jer treba „početi doživljavati vodu kao prirodni resurs koji je potrebno zaštititi". Izvještaj je star godinu dana, ali i dalje ne prodire u javnost u onoj mjeri u kojoj jesu rasprave o poplavama i odgovornosti Hrvatskih voda za njihov intenzitet. Jednostavnije je optuživati za nedovoljno provođenje dosadašnjeg sustava, nego promisliti valja li on uopće i kako ga zamjeniti djelotvornijim. Zato ovaj izvještaj neprestano ponavlja potrebu mijenjanja mentalnog sklopa HV-a, i to tako da se u sustav zaštite od poplava „integrira ekološke aspekte" i da „renaturalizacija i reaktivacija naplavnih nizina moraju biti integrirane u mjere zaštite voda". Umjesto toga, u hrvatskom vodnom gospodarstvu prevladava tradicionalna hidrotehnika, koja se temelji na građevinskim radovima.

S druge strane, Ministarstvo vodnog gospodarstva, kao administrativno-politički kontrolor sustava, nema dovoljno zaposlenih ni dovoljno znanja da prati zbivanja na terenu. Plaće državne uprave premale su pa se radije bira novcem izdašnije državne ili privatne tvrtke. Ako su već potkapacitirani, ne moraju im nadležnosti biti rascjepkane, ali to je upravo slučaj naših ministarstava zaduženih za prirodu. Nadležnosti vodnog gospodarstva razvodnjene su od Ministarstva regionalnog razvoja, šumarstva i vodnog gospodarstva, do Ministarstva zaštite okoliša (izvještavanje EU-a, procjene utjecaja na okoliš, prostorno planiranje), preko Ministarstva mora, prometa i infrastrukture (gospodarenje obalnim vodama), sve do Ministarstvo kulture u koje je, još uvijek nepoznatim razlogom, dospjela Uprava za zaštitu prirode.

Šta se to u Europi mijenja iznio je u predavanju „Ujedinjene snage: zaštita rijeka i upravljanje poplavama" u Zagrebu, lani u rujnu, na simpoziju o načelu „više prostora rijekama" Austrijanac Mario Sommerhäuser. Navodi tri izazova – dobar ekološki status svih površinskih voda, procjena bioloških sastavnica te dobra kvaliteta vode i hidromorfologija. Za razliku od Hrvatske, 60 do 80 posto europskih voda, u hidromorfološkom smislu, u lošijem je statusu od „dobrog". Zato se prionilo restaruraciji, kao u Emscheru u Ruhru u zapadnoj Njemačkoj, gdje se godinama obnavlja prirodni krajolik uništavan teškom industrijom cijelo prošlo stoljeće. Čelik i ugljen, rudnici i nepregledna naselja uništili su golemu močvaru, a vodeni krajolik pretvorili u mrežu otvorene kanalizacije. Ravnalom crtani vodotoci sada se pretvaraju u široke potoke i rijeke, koje meandriraju između naselja i unutar njih. Zeleni prostor uz obale širi se i sadi šuma, grmlje i livade. Rekordni vodostaj koji navre u takvu novu rijeku, obnovljenu prema staroj razglednici, izlit će se na zaraslu površinu, a veće vodeno područje privući će nove vrste životinja i biljaka.

Hrvatska čini obrnuto. Mjesecima traje borba oko regulacije Velikog Pažuta, ušća Mure u Dravu, ili zaustavljanja tog projekta. Ministarstvo kulture sredinom godine odbilo je zahtjev Hrvatskih voda za uvjete zaštite prirode, jer je riječ o staništu brojnih zaštićenih vrsta ptica. Rijeku koja liči na onu idealnu kakvu žele imati u Emscheru, za što će trebati goleme količine novca, HV nastoji kanalizirati kako bi se zaustavilo urušavanje obale u dijelu kojim prolazi neka željeznička pruga, i zasigurno, smanjila opasnost od poplava. Dakle, načelo „manje prostora rijekama" može biti jednako legitimno sve dok se postiže isti ili sličan učinak. Pitanje je jedino koliko je takav sustav održiv, tko i do kada će to plaćati te kakve i kolike su ukupne štete koje sada uzrokujemo.

izvori:

• Glavni krivac za poplave – Hrvatske vode? *http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/71808/Glavni-krivac-za-poplave-Hrvatske-vode.html*
• Napravili smo sve – nismo krivi za poplave *http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/71811/Napravili-smo-sve-nismo-krivi-za-poplave.html*
• Kosor – bilo je propusta u obrani od poplave - *http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/87928/Kosor-Bilo-je-propusta-u-obrani-od-poplave.html*
• Za što plaćamo vodnu naknadu - *http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/88096/Za-sto-placamo-vodnu-naknadu.html*
• Hrvatske vode postaju d.o.o. - *http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/89062/Hrvatske-vode-postaju-d-o-o.html*
• Poplave posljedica zastarjelog reguliranja rijeka - *http://www.tportal.hr/vijesti/hrvatska/87387/Poplave-posljedica-zastarjelog-reguliranja-rijeka.html*
• Izvještaj EU twinning projekt za provedbu europske Okvirne direktive o vodama u Hrvatskoj - *http://www.wfd-croatia.eu/userfiles/file/ActivityReports final/rezultati projekta HRV.pdf*
• Ujedinjene snage: zaštita rijeka i upravljanje poplavama, Mario Sommerhäuser - *http://www.wfd croatia.eu/userfiles/file/Hymo_symposium/presentations/05_Sommerh%C3%A4user_water%20protection%20and%20flood%20protection.pdf*

u traganju za alternativom

boje alternative - zelena?

Kriza je – to je sada već opće mjesto. Istina, trebalo je dugo da oni koji vode politiku naših zemalja to priznaju, ali sada više nema negiranja. Štoviše, svijest o sveopćoj krizi sada već dobro dođe i kao objašnjenje zbog čega 'ne ide' mnogo toga što ni inače ne ide; nemamo koherentne i realistične razvojne strategije – pa kriza je, a u krizi nema bitnih oslonaca za dugoročne perspektive; nemamo pouzdane i spram društvenih potreba odgovorne javne usluge, socijalnu zaštitu i još mnogo toga – ali, zaboga, u krizi smo, pa tko može očekivati dobre i stabilne uvjete; ugrožena su mnoga prava, prije svega – ali ne jedino – socijalna, ali eto, baš je to jedna od glavnih manifestacija krize, pa što drugo uopće očekivati?

Kriza je nešto obuhvatno, krupnije i jače od snaga koje upravljaju društvima, nešto što ostavlja dojam objektivne nužnosti i kvazi-prirodne katastrofe. Stoga kao da na mala vrata uvodi svojevrsno izvanredno stanje, jer okolnosti su, eto, takve da se od nadležnih institucija ne može ni očekivati da sve drže pod kontrolom i da se postupa po redovnim procedurama. S druge strane, kako je mnogo strahova, mnogo 'mišljenja' uvjetovanog željama, a kriteriji razmrdani, lako je davati i projekcije i obećanja o izlasku. Izlasku, a ne prevladavanju. Obećanja, a ne programe rješavanja.

Jasno, to što je kriza globalna govori u prilog dojmu o golemim razmjerima, sudbinskoj snazi i nedostatnim moćima lokalnih političkih aktera, ali ne treba se dati impresionirati. Upravo globalne usporedbe pokazuju da se različite zemlje s krizom različito nose i u njoj različito prolaze. A to nije uvjetovano samo njihovim mjestom na ljestvici svjetske moći, nego ipak ima neke veze i s domaćim voditeljima politike te s time kako se cijelo društvo odnosi spram toga. Kriza – barem kako se tu riječ rabi u različitim oblastima, od medicine do ekonomije – nije isto što i nemoćno propadanje ili nesavladiva katastrofa, nego svojevrsno stanje ili-ili: ili će pred nagomilanim poteškoćama organizam, društvo ili država naći snage za preokret, ili će se doista sunovratiti u propast. Zbog toga je baš kriza pravi kontekst za postavljanje pitanja o alternativi – alternativi postojećim koncepcijama razvoja (ako ih uopće ima), alternativi prevladavajućim načinima vođenja društvenih poslova, alternativi samim onima koji ih vode. Riskirajući nešto patetike, moglo bi se reći da je krizno i kritično vrijeme vrijeme i za angažiranu kritiku, i za iznalaženje rješenja, i za mobiliziranje snaga društva.

Kriza, dakle, nije kriza ako nema alternative, ili barem ako se kroz sukobe i rascjepe nasuprot vladajućim krugovima – ili unutar njih – ne stvara druga strana, koja tu alternativu traži. Bez toga, radi se ipak samo o propadanju. Treba uočiti da je za većinu u našim društvima svijest o krizi nastala tek kada se počelo osjećati opipljive ekonomske poteškoće: kada naglo rastu izgledi da izgubimo radno mjesto (odnosno da ga nikada ni ne nađemo), kada postaje sve neizvjesnije upuštanje u nove poslove, kada i oni koji posluju s državom (što god se pod time podrazumijevalo) ili ovise o njenim davanjima, ako nisu u povlaštenoj ligi, više ne mogu računati ni na dosadašnju razinu sigurnosti... Ali krizom se popularno zapravo i dalje naziva zapadanje u sve veće poteškoće, bez alternativne perspektive. Glede alternative, postoji uglavnom samo svijest o tome da postojeće vlade, skupa sa svitom političara, stručnjaka i ostalih koji ih okružuju, ni za kakav ozbiljan zaokret nisu sposobne.

I dalje je međutim otvoreno pitanje da li društva u akutnoj krizi samo očekuju promjene od vladajućeg ili opozicijskog establišmenta, ili su kadra iznjedriti alternativu samom tom establišmentu. U etabliranim demokracijama, u kojima u samom društvu postoje moćne interesne grupacije (već klasično, barem dvije: korporativni kapital i organizirano radništvo i drugi zaposlenici, uz dalje diferenciranje i regrupiranje), razlike između najutjecajnijih partija dugo su bile dovoljno značajne za stvarnu ili barem prividnu mogućnost alternative trenutno vladajućoj politici. U nekim se kriznim situacijama ipak događalo da se iz društva uzdignu pritisci mnogo jači od redovnog političkog izražavanja interesa. To se dogodilo kada su (tada novi) socijalni pokreti nametnuli na dnevni red pitanja prijeteće spirale nuklearnog naoružavanja, ugrožavanja prirodnih uvjeta zaživot te ugrožavanja mase života globalno eksploatacijskom podjelom rada. Ti su pokreti, pored raznih načina stalne prisutnosti društvenih aktera u tvorbi političke volje, iznjedrili i neke oblike direktne intervencije u politiku, od kojih su najtrajnije i najpoznatije "zelene" partije.

Ti pokreti i njihovi nastavljači u posljednjih su nekoliko decenija više-manje uspješno pokazali da suvremenom globalnom društvu prijete i mnoge druge krize osim ekonomske, samo što su njihove prijetnje sagledive na duži rok, duži od ekonomskih ciklusa, i u razmjerima širim od razvijenih kapitalističkih država, iz kojih se ne vidi uvijek sva bijeda u koju njihov razvoj baca siromašne dijelove planete.* Postjugoslavenska društva tu su u paradoksalnoj situaciji: kao nemoćna, o političkoj moći ovisna društva moraju od 'svojih' političkih elita očekivati više, a upravo obzirom na to da te elite ne pritišće gotovo nikakva društvena odgovornost, društva od njih realno mogu očekivati daleko manje nego kapitalistička društva u etabliranim demokracijama.

Ima li potrebe i mogućnosti za alternativu? *agenda* su se za odgovore obratila mnogim sugovornicima, postavivši im nekoliko neobavezujućih pitanja:

- Nakon niza izbornih ciklusa, u političkoj areni uglavnom je uspostavljena konfiguracija političkih partija koje kontroliraju najveći dio biračkog tijela. Postoje li neki značajni problemi, interesi ili vrijednosti koji ostaju nezastupljeni, pa i nevidljivi u toj konfiguraciji?
- Spram etabliranih partija prevladava ciničan stav, po kojem one nisu socijalno odgovorne (kao zastupnice interesā različitih društvenih grupacija), nego iskorištavaju to što politička sfera i dalje dominira cijelim društvenim životom. Može li se u danim okolnostima zamisliti alternativu takvom političkom establishmentu, i to ne samo kao još jednu stranku, nego kao alternativnu politiku – partiju ili partije koje bi zastupale određene društvene grupacije i njihove interese, ili pak neke bitne, poopćive vrednote poput socijalne solidarnosti, ljudskih prava, zaštite okoliša itd.?
- Koje bi mjesto u takvoj alternativi moglo zauzimati ono što, u najširem smislu, zovemo 'zelena politika'? Jesu li teme kao što su zaštita okoliša, ljudska prava (svih 'generacija'), kvaliteta života... politički relevantne? Imaju li, barem potencijalno, snagu političkog mobiliziranja – kako obzirom na zainteresiranost društva, tako i obzirom na sposobnosti i mogućnosti potencijalnih lidera?

Odgovori, koji slijede, pokazali su širok spektar uvida – u potrebe, šanse i poteškoće.

srđan dvornik

**agenda* su o tome već pisala. usp. napose Ž. Puhovski, "Prethodne napomene o naravi 'zelene politike'", br. 3/2010.

rijetka prilika

Žarko Puhovski

U fazi slabljenja etnopolitičkih obrazaca nisu toliko jačali alternativni programi (s djelomičnim izuzetkom nekih socijalnih, pospješenih akutnom krizom), koliko sve popularnije moraliziranje koje političare i „politiku“ doživljava naprosto kao simbole zla.

0. Iole ozbiljna politička raščlamba u kontekstu zadanome ovim pitanjima doista ne dopušta da se samorazumljivo govori o „regiji“. Jednostavno rečeno, samo je u Hrvatskoj uspostavljena stranačka ikebana koja – barem nominalno – odgovara uvriježenim standardima „razvijenih demokracija“, stoga se samo u Hrvatskoj, načelno, može raspravljati o mogućnostima „zelene“ opcije kompatibilne s onime što se – uza sve kolosalne razlike – može uočiti u zajednicama u kojima parlamentarna demokracija funkcionira (potpuna kaotičnost u stranačkim samorazumijevanjima dovodi, primjerice, do toga da se Zeleni Srbije službeno predstavljaju kao stranka “socijaldemokratske orijentacije“).

1. Nedvojbeno je da je tranzicijska politička dinamika (s gotovo zanemarivim izuzecima) dovela do „nadpredstavljenosti“ etnopolitičkih stajališta u političkoj praksi, kao što je, također, posve očito da ni u Hrvatskoj svijest o problematici okoliša do sada još nije postala bitnom sastavinom stranačko-političkoga funkcioniranja (a dijelom čak ni programskih dokumenata). U fazi slabljenja etnopolitičkih obrazaca nisu toliko jačali alternativni programi (s djelomičnim izuzetkom nekih socijalnih, pospješenih akutnom krizom), koliko sve popularnije moraliziranje koje političare i „politiku“ doživljava naprosto kao simbole zla.

2. Ovo je moraliziranje omogućilo progresivnu depolitizaciju birača, te povećalo broj onih koji više nisu pripravni glasovati na izborima. Rastući broj građana shvaća stranke kao puke interesne skupine – u posve primitiviziranoj materijalističkoj maniri koju bjesomučno recikliraju formativni „mediji“ – profitirajući materijalno i politički od takve rabote. Ono što se kao „alternativa“ traži doista su svojevrsni čudnovati politički kljunaši, antipolitički političari (stoga toliki broj „neovisnih intelektualaca“, sindikalaca, aktivista i sličnih danomice nudi naciji svoje političke usluge).

3. U ovakvoj situaciji „zelena politika“ ima ozbiljnu šansu na narednim hrvatskim izborima; čak u tolikoj mjeri da će na narednim izborima, za razliku od dosadašnjega stanja, „zelene“ teme biti sastavinom više-manje svih prijeizbornih programa. No, posve je drukčija situacija s eventualnom „zelenom“ strankom koja bi to u principu mogla iskoristiti (kao i činjenicu da bi, prema logičkoj pretpostavci, okupljala političare/političarke koji nisu ni bili u prigodi za korumpiranost, s time da bi barem ova politička opcija morala veoma štedljivo – ako uopće – koristiti toliko popularne „lidere“). U stranačkome postavu „zeleni“ su bitno slabiji, naprosto stoga što do narednih izbora ostaje desetak mjeseci, a to nije dostatno vrijeme za iole uspješno stranačko organiziranje, bez kojega na parlamentarnim izborima nema nikakvih šansi za uspjeh. Šteta, jer ovakav će se složaj teško ponoviti: cca. 30% građana načelno voljnih da – makar rudimentarno – sudjeluju u političkome životu smatra da nema za koga glasovati.

zeleni između potrebe i realnosti

*Zoran Gavrilović**

Kada se sa slike o društvu Srbije skine sloj koji je posledica aktuelne tranzicije, dolazi se do potrebe za novom političkom snagom koja bi vratila integritet i politici i političkom delovanju. Upravo to bi bila tačka oslonca ka reideologizaciji političkog života koji je sveden na političke dezideologizovane projekte stranaka na vlasti.

Val zelene politike se širi (jugoističnom) Evropom. Međutim, kao svaki val, on udara u obalu i ostavlja je (samo) mokrom. Ova metafora najbolje slika proces stvaranja zelene političke zajednice, ne samo u Srbiji već i u većini država Yugo sfere. Upravo to je tačka na koju želi da se osvrne ovaj tekst, na analizu susreta globalnog svetonazora sa lokalnim ambijentom, kao i mogućnostima političke i partijske akcije.

Nije teško uočiti ono što su društvena istraživanja pokazala: u Srbiji ne treba stavljati znak jednakost između ekološke i zelene zajednice, ili slikovito, hoćemo čiste ulice i parkove, ali ne protivimo se diskriminaciji Roma, koji u najvećem procentu upravo čiste te ulice i parkove. Na ovo treba dodati svojevrsni ekološki konzervativizam koji se ogleda u jednačenju ekologije, zelenog i kulta prirodnosti koji kod značajnog dela ekologa čuva etno-nacionalizam.

Zelene vrednosti kod građana su prihvaćene na jedan poseban način, iz ego vizure, jer većina njih želi pravdu, pravičnosti, toleranciju, nediskriminaciju i bolju životnu sredinu, ali za sebe, dok drugog, a posebno drugačijeg, ne vidi kao nekoga ko ima ta ista prava. Možda i ego varijanta ozeljenjavanja srbijanskog društva, jer bi se kroz kumulaciju ega moglo doći do zelenih vrednosti, da većina tih istih građana ne želi da ta njihova prava ostvari neko drugi, ali ne i drugačiji.

I tu nastaje dilema, kako dalje? Potreba postoji, jer društvo koje nije deo globalnih procesa postaje njihova (samo)žrtva. Sa druge strane ambijent je nepovoljan, odnosno zahteva odgovor na (večnu) dilemu da li zarad željene promene koristiti raspoloživa sredstva političke kulture i strukture koja su u neskladu sa temeljnim principima zelene ideologije? Istorija društvenog razvoja i modernizacije kao cilja Srbije i okolnih država je autoritarno-etatističkog tipa, bilo da se radi u uvođenju pravne države, stranačkog pluralizma i slobodnog tržišta (1830-1941; 1990-...), bilo da je u pitanju socijalistička modernizacija (1945-1990).

Imajući sve to pred sobom, šta treba da odluči „imaginarni zeleni aktivista“? Upravo tu dilemu želimo da stavimo na agenda „imaginarne zelene zajednice“ u Srbiji. Ako i kada bude moguća,

kakva političko-partijska zelena akcija u Srbiji je održiva, da ostvaruje ideale zelene ideologije, a da ne dođe u situaciju vrednosne i moralne upitnosti?

Jedno od rešenja, za koje se autor ovih redova ne zalaže već o njemu promišlja, može da bude samokontrolisano političko-partijsko delovanje koje bi se baziralo na uvažavanju političke kulture i infrastrukture i njenom korišćenju na način koji bi omogućio promociju i realizaciju zelenih vrednosti, uz postojanje jasne političke samokontrole kod „imaginarne partije koja bi bila zelene provenijencije“. Privlačnost ovog modela je u tome da se on bazira na dva simultana procesa. Prvi je zelena politizacija, promocija i realizacija zelene ideologije kao relevantnog političkog subjekta u političkom životu Srbije, a druga „političko čeličenje imaginarnog zelenog partijskog aktera“. To čeličenje bi podrazumevalo stvaranje otpornosti na (zlo)upotrebu svih privilegija i počasti koje sa sobom nosi politika i političko delovanje u Srbiji i koje se smatra podrazumevanom političkom metodologijom. „Imaginarni zeleni partijski akter“ bi se tako našao i situaciji da autoritarnost koristi za promene, ali sâm da ne postane autoritaran, odnosno ako je autoritan, da se kroz proces politički resocijalizuje.

Ova vrsta političkog asketizma i iskušenja bi mogla biti okidač za stvaranje promena koje bi dobile podršku društva. Naime, kada se sa slike o društvu Srbije skine sloj koji je posledica aktuelne tranzicije, dolazi se do potrebe za novom političkom snagom koja bi vratila integritet i politici i političkom delovanju. Upravo to bi bila tačka oslonca ka reideologijzaciji političkog života koji je sveden na političke dezideologizovane projekte stranaka na vlasti. Eto i treće, društvene dimenzije promene koja bi bila posledica samokontrolisanog zelenog delovanja imaginarne partije.

* *sociolog*

kompromisi zelene politike u BiH

*Džemila Agić**

Veoma oprezno možemo istaći pozitivne pomake u oblasti poštivanja ljudskih prava i različitosti, održivog upravljanja humanim, prirodnim i drugim resursima, i želimo vjerovati da je to rezultat globalne solidarnosti koja neminovno oblikuje svaku jedinku, a reflektira se i na društveno-političke procese.

S jedne strane, teško je očekivati da će Bosna i Hercegovina, kompromisno formirana na osnovima Dejtonskog sporazuma, sastavljena od dva državotvorna entiteta u kojima su političke snage na vlasti nacionalno ideologizirane, s ograničenim djelovanjem u kratkom međuizbornom razdoblju prihvatiti ili pokrenuti procese u smjeru dugoročnih perspektiva koje donosi zelena politika. A, s druge strane, upravo takva alternativna politika bi mogla biti velika šansa za formiranje jedinstvenog stranačko-političkog fronta koji bi mogao imati značajnu ulogu u formiranju dinamične demokratske budućnosti naše države.

Organizacije civilnog društava (OCD) svojim misijama proklamuju teze o dugotrajnom pretpostavljenom, elastičnom i suštinskom unutrašnjem mijenjanju i društvenom djelovanju, što i jeste strategija zelenih opcija, ali teško to praktično implementiraju. Neke od njih nisu još svjesne svih mogućnosti koje imaju, dok druge uspješno fundiraju nastajuće zelene političke programe i odvažno djeluju u kreiranju održive politike u BiH.

Građani, razvrstani po narodima i opterećeni ekonomskom zbiljom počinju prepoznavati pogubnost uticaja državne politike na njih kao i mogućnosti kreativnog bježanja od stranački uobličenih svjetonazora, uglavnom kroz institucije civilnog društva. Samo aktivnijim odnosom i učešćem u procesima koji se događaju u njihovom okruženju, što je indivudualni izbor zavisan od mnogo faktora, može se uticati na poboljšanje kvaliteta života i vlastite budućnosti.

Pojedini političari, bilo nacionalne, liberalne ili socijaldemokratske orijentacije su ublažili svoj izvorni politički radikalizam i iskazuju elemente socijalno-ekonomsko-ekološke osviještenosti, što ohrabruje, ali je i dalje daleko od alternativa zelene politike.

Početkom 2010. godine osnovana je Zelena parlamentarna grupa koju su činili parlamentarci sa državnog nivoa Bosne i Hercegovine. Iako su iz različitih političkih opcija i entiteta, na sastancima, diskusijama i kroz osmišljavanja strategije djelovanja u oblasti okoliša primijećen je visok stepen jedinstva, koji inače nije prisutan na političkoj sceni BiH. To bi moglo značiti da su na kratko postali svjesni svoje avangardne pozicije i temeljima klasične demokratske politike svjesno pretpostavili principe zelene politike. Upravo završeni izbori pokazuju sve bolesti novih demokratija, institucionalne nedorečenosti pa i zloupotrebe, što nije samo ekskluzivitet BiH, ali ono što je novo jeste frontovski, inovativni pristup nevladinog sektora u predizbornoj kampanji.

Agresivnije uključivanje predstavnika OCD u predizbornu kampanju prezentiranjem (ne)rada i neodgovornosti svih političkih nivoa imaju sigurno značajan uticaj na postignute izborne rezultate. Međutim, zadovoljni bismo bili kada bismo mogli potvrditi da je to ne samo uticaj negativnog javnog mnijenja (biram one koji će napraviti manje štete) nego i promjena nametnutih političkih svjetonazora (biraj samo svoje) kroz razvoj pojedinačne svjesti o dugoročnom mijenjanju postojećeg sistema vlasti za opšte dobro.

Intelektualno i moralno su se OCD nametnule i pokazale da su prepoznale svoju ulogu i bar uticale na povećan procenat izlaznosti na izbore te tako povećale mogućnost da dođe do promjena.

Veoma oprezno možemo istaći pozitivne pomake u oblasti poštivanja ljudskih prava i različitosti, održivog upravljanja humanim, prirodnim i drugim resursima, i želimo vjerovati da je to rezultat globalne solidarnosti koja neminovno oblikuje svaku jedinku, a reflektira se i na društveno-političke procese.

S druge strane, već toliko smo djelovali na prirodna zbivanja na planeti da je to evidentno i očigledno i ne politizirati i relativizirati takve uticaje je zatvaranje očiju, a to ozbiljne političke strukture ne bi trebalo da dozvole. Imamo utisak da udio u toj raspravi žele i politika i građani i civilno društvo.

BiH se opredjelila za evropski put i na tom putu je čeka puno aktivnosti u oblasti zaštite i unapređenju okoliša, održivog razvoja uopće. Za ispunjavanje tih uslova će biti nophodna promjena svjesti i određivanja političkih prioriteta. A na taj način se otvara mogućnost uticaja i izgradnje alternativne zelene politika koja će s jedne strane biti osnova za održivi pristup u rješavanju evropskih zahtjeva, a s druge kohezioni faktor kompromisa u djelovanju političkih partija.

Politički aktivno civilno društo i osviješteni građani su najvažniji preduslov za kreiranje zelenih strategija i politike, a elemente toga možemo prepoznati u aktuelnim društveno-političkom životu BiH.

* *Centar za ekologiju i energiju Tuzla, www.ekologija.ba*

alternativa, ne više samo zelena

*Ljiljanka Mitoš Svoboda**

Sasvim je jasno da nam hitno treba alternativna politička opcija, oslobođena svih floskula, predrasuda, farizejština i provincijalizma, sa sposobnošću nametanja ekoloških i socijalnih standarda.

Nakon 20 godina od raspada Jugoslavije jedino što imamo je inflacija političkih stranaka, lidera i liderica bez pokrića, te kvazipolitičara/ki koji su uz pomoć obuke na brzinskim komunikacijskim tečajevima naučili zauzimati medijski prostor.

Jedan dio političkih stranaka koje trenutno djeluju u Hrvatskoj, ali i u susjednim državama, nastao je na temeljima nacionalizma, inata i prkosa, namjere za brzo bogaćanje. Drugi dio političkih stranaka osnovali su protivnici ovih prvih, također bez smislene poruke građankama i građanima.

Obzirom na to da su domaće političke stranke najaktivnije samo u predizbornoj godini, a nakon izbora zatvorene u saborski „aktivizam“, ostaje vrlo malo prostora za njihov javni, politički ili društveno koristan rad.

Tako problemi koji su vezani za očuvanje prirodnih resursa, zaštitu okoliša i socijalnu pravdu na svim razinama i srodna područja života, ostaju na marginama. Svakako da tom stanju uvelike doprinose mediji, čiji vlasnici žele brz profit, te podupiru diletantizam, neodgovornost i senzacionalizam, sve češće upravljajući javnim mnijenjem, naročito u predizborno vrijeme.

Sasvim je jasno da nam hitno treba alternativna politička opcija, oslobođena svih floskula, predrasuda, farizejština i provincijalizma. Takva politička opcija mora imati snažnu teoretsku bazu, koju bi sačinili suvremeni i aktivni intelektualci, sociolozi, društvenjaci, ekonomisti i etičari, koji bi imali snage oduprijeti se korupciji i kriminalu koji svojem narodu daje sadašnji politički vrh. Na taj način stekli bi povjerenje i podršku široke javnosti.

Djelovanje nove političke opcije mora biti proaktivno, bazirano na principima socijalne ekologije i moralnim društvenim vrijednostima, s programima obrazovanja za održivi razvoj, s konkretnim prijedlozima za postizanje socijalne pravednosti. U odnosu na druge faktore u društvu, posebno ekonomske, politička alternativa trebala bi biti otvorena, sa sposobnošću nametanja ekoloških i socijalnih standarda.

Da bi bila alternativna i da bi je prihvatila široka javnost, mora imati program koji više nije utemeljen na „zelenim vrednotama“, jer je poslovni sektor u partnerstvu s državnom administracijom preuzeo na sebe zaštitu okoliša i provodi priču o održivom razvoju, nažalost, bez uvažavanja mišljenja i suradnje s ekološki pismenim partnerima.

U alternativnoj političkoj opciji ne vidim prostora za zelene stranke, barem ne ovakove kakve danas postoje u Hrvatskoj. Od svih osam postojećih zelenih političkih stranaka koje su kod nas registrirane, niti jedna nije do sada pokazala ozbiljnost i odgovornost niti unutar (statut, pravilnik o djelovanju, članstvo, osobni razvoj), a niti izvan stranke (reakcije i priopćenja). Politički programi naših „zelenih“ imaju samo deklarativnu notu, podudaraju se s programima ekoloških udruga, čak i s nekim dijelovima projekata udruga pisanih prije desetak godina, a djelovanje se gotovo i ne razlikuje od djelovanja civilne scene. Niti jedna od „zelenih“ stranaka u Hrvatskoj nije uspjela organizirati čvrstu intelektualnu bazu unutar svog članstva, koja bi bila ideološki vodič svima ostalima za političko djelovanje, a nametnula se ostalim političkim opcijama kao snažan i autoritativan partner, a ne žučljivi i nervozni protivnik. Zato su naše zelene stranke neprepoznate u javnosti i neprihvaćene kao relevantne na političkoj sceni.

U Hrvatskoj, kao i u susjednim državama, postoji mnogo potencijalnih lidera i liderica, trenutno zapostavljenih prvenstveno od moćnih medija.

* *nezavisna okolišna novinarka, ekološka aktivistica, Osijek*

No, i to se može preokrenuti ukoliko postoji iskren i uvažavajući odnos dotične/og sa svim socijalnim faktorima iz svoje životne sredine i prepoznavanje pravih životnih priča. Jer, teme kao što su zaštita okoliša, ljudska prava svih uzrasta i spolova, očuvanje prirodnih bogatstava, zaštita životinja, kvaliteta života – sve su to životne, snažne, politički relevantne teme, ukoliko ih se kvalitetno obradi i prezentira javnosti. Tada nema nezainteresiranih!
Uz današnje impotentno i egoistično političko prezentiranje na svim razinama – od mjesnih odbora do Sabora i vlade – tko još može biti zaintresiran? Jedino revoltiran, s krivo usmjerenom energijom ka uništavanju okoline, obitelji, društva.

alternativa partijama kao jedinoj robi na tržištu

Miljenko Dereta

Kvalitet života, shvaćen istovremeno u najširem i potpuno individualiziranom smislu jeste tema o kojoj ljudi žele da govore i čemu se još uvek koliko toliko nadaju. Problem je što ponuda mora biti konkretna da bi dobila podršku.

Pre svega mislim da je pitanje postavljeno u pravom trenutku, jer u celom regionu raste nezadovoljstvo postignućima postojećih stranaka na vlasti, ali i nezadovoljstvo ponudom i načinom delovanja takozvane opozicije. Formulacija koja je upotrebljena u uredničkom pozivu za ovu 'anketu', da „političke partije kontroliraju biračko telo", je tačna i indikativna. Današnje političke partije, sada ću govoriti pre svega o Srbiji, ne predstavljaju nego doslovno kontroliraju javnost u celini, a unutar te kontrole postoji jasna dogovorena podela biračkog tela sa vrlo malom pokretljivošću. Nezadovoljstvo političkom ponudom se manifestuje apstinencijom, a ne podrškom nekoj drugoj opciji. Političke partije u Srbiji ne predstavljaju određeni segment društva, socijalnu grupu, a još manje programske ili ideološke principe. One opstaju kao jedina roba na tržištu, gube članstvo i ugled, ali sakrivene iza demokratskih i fer izbora opstaju na vlasti u potpunom skladu pozicije i opozicije.
U postojećoj konfiguraciji zapostavljena je većina građanima važnih problema, ali istaći ću pre svega pitanje ekonomskog razvoja i zapošljavanja i sve manje brige za poštovanje i promociju ljudskih prava. Kao mač nad glavom svima nam stoji pitanje pravne države i bezbednost i zaštita građana.
Naravno, sve sa navedenog spiska zamislivih alternativa je potrebno, ali bojim se da je izuzetno teško ostvarivo. Socijalna solidarnost, ljudska prava, su postale teme koje se više ne može promovisati ni u kontekstu uključenja u EU. U Srbiji su procvetale ekološke teme (tako to biva na terenu punom đubreta), ali njih je kidnapovala država i zapravo su korumpirale ono malo nezavisnih glasova iz izuzetno slabih nevladinih organizacija. Postojeće partije su formirale svoje „nevladine" organizacije sa kojima posluju i „čiste" Srbiju. Ne vidim u ovom trenutku potencijal za alternativnu politiku, a kamoli za alternativni, novi pokret koji bi prerastao u partiju. Ako se to i dogodi, to će biti pokret siromašnih koje će voditi populisti svih boja i ideologija. Smetnja pojavi alternative je, ironično rečeno, činjenica da „EU nema alternativu"! Prolazak kroz evropska vrata jedini je tračak nade da će stvari možda postati bolje i taj put niko ne želi da ugrozi „alternativom".
Mislim da bi alternativu teško mogli okupiti oko „zelenih", jer je trenutni kontekst potpuno drugačiji od onoga u kome su zeleni nastajali, rasli, postali pokret, a potom i relevantna politička opcija koja je svoje delovanje proširila na ono što nazivamo osnovnim vrednostima građanskog društva.
Kao što sam već pomenuo, tema zaštite okoline pre svega nije na pravi način osvešćena u javnosti i još uvek se doživljava kao evropski standard, a ne kao naša lokalna potreba. Ona više nije alterenativa državi već je deo sistema, i u tom smislu ima nizak potencijal mobiliziranja. Mislim da kvalitet života, shvaćen istovremeno u najširem i potpuno individualiziranom smislu jeste tema o kojoj ljudi žele da govore i čemu se još uvek koliko toliko nadaju. Problem je što ponuda mora biti konkretna da bi dobila podršku, a to je u ovim okolnostima izgubljenog poverenja u politiku zapravo nemoguće.
Druga ne manje važna prepreka je pitanje ljudskih resursa. Potencijalni lideri su u najvećem broju već angažirani u partijama koje garantuju izvesnost karijere ili su uključeni u međunarodne organizacije u kojima financijski sređuju svoju budućnost.
Nema brzog rešenja i jedinu perspektivu vidim u nekom uspešnom „incidentnom političkom događaju" koji bi mogao profilisati neku grupu/lidera i time mu otvoriti put za dugoročnu izgradnju političke alternative. Mislim da je u Srbiji indikativan put LDP, koji je od male alternativne političke partije postao mainstream konstruktivna opozicija sa verovatnoćom da se uključi u vlast.

ne samo stranka, nego alternativna politika

Vladimir Lay

Nova alternativna politika koju bi artikulirala i djelatno organizirala i prakticirala alternativna partija – empirijski gledano – nastati može iz potreba ljudi koje ne zadovoljavaju postojeće političke i partijske ponude u RH, a istovremeno su skloni politički djelovati pa su žedni i gladni novog političkog okvira i načina djelovanja.

Potrebe, načelno, ima. Mogućnosti su, trenutno, iz više razloga, a najveći je trenutna percepcijska i psihička zagušenost gospodarsko-egzistencijalnim problemima preživljavanja ljudi (850.000 građana Hrvatske, svaki peti je danas siromašan!) skromne, mršave.
U europskom registru jedina razgovijetna alternativa je zelena stranka.
No, u Hrvatskoj, prije svega nakon 20 godina slabo učinkovitog djelovanja političkih stranaka na pitanjima ukupnog društvenog razvoja i kvalitete življenja ljudi, u novonastalom kapitalističkom kontekstu treba hitno sustavno iniciranje i djelovanje alternativne politike.
Kakve politike? Politike orijentirane na produktivnost i u pogledu dobrobiti za stanovništvo i dobiti za gospodarstvo koje nosi stvaranje viška vrijednosti, koje onda može podupirati ukupni društveni razvoj (koji uvijek košta i koji uvijek nekako treba financirati.).
Pod alternativnom politikom podrazumjevamo: skup drugačijih – na poopćive vrednote, za opće dobro (društvena održivost, očuvanje ljudi i prirode od razornog djelovanja profita pod svaku cijenu, obrana života od napada na život ljudi i živog svijeta, solidarnost (s gladnima i bolesnima, sa slabijima i manjinskima i sl.), ljudska prava, ravnopravnost žena, zaštita okoliša, ovladavnje promjenama klime, ...) i pametne razvojne solucije orijentiranih političkih strategija.
Eventualna nova zelena stranka koja bi djelovala na klasičan partitokratski način s klasičnim programskim sadržajima ne bi ništa bitno plodno producirala.
Uzgred, od 1990. Hrvatska je imala osam ili devet zelenih stranaka, od kojih su se neke pojavljivale u predizbornom političkom marketingu par tjedana prije izbora i tonule u zaborav poslje njih. I tako do idućih izbora – uz sustavno ponavljanje neuspijeha i solidnu nezamjetljviost..
Nova alternativna politika koju bi artikulirala i djelatno organizirala i prakticirala alternativna partija – empirijski gledano – nastati može iz potreba ljudi koje ne zadovoljavaju postojeće političke i partijske ponude u RH, a istovremeno su skloni politički djelovati pa su eto žedni i gladni nekog svog, a novog političkog okvira i načina djelovanja. Bez toga ništa, jer onda nije moguće organizirati motivacije i socijalne energije, a ako to nije moguće, ničega neće biti.
RH je od svog osnutka startala samorazaralački – nakaradnom pretvorbom koja je bila pljačka javnih dobara stvorenih višedecenijskim radom niza generacija u socijalizmu. Nakon ratnih razaranja i vladavine šovinizma i nacionalizma Hrvatskom se upravljalo na način široke korupcije vladajućih grupa, nepotizmom, negativnom selekcijom i zanemarivanjem načela i prakse kompetencije, tribalnim političkim djelovanjem vladajućih iz HDZ (17 godina na vlasti!), uz snažan odlazak obrazovanih i alternativnih u inozemstvo.
Zbog svega toga Hrvatska od svog osnutka gospodarski i moralno de facto postepeno razvojno zaostaje za sličnim zemljama u tranziciji, a neki njeni djelovi i propadaju. (Slavonija je „dosegla" minus 20 % BDP iz 1990. godine! Vidi: Razvojni forum, jesen 2010.).
Učinkovita i korijenita borba protiv korupcije, a za djelujuću pravnu državu, jest javni politički posao za narednih dvadest godina. Bez toga ćemo nastaviti živjeti u samorazaralačkoj, socijalno-dezintegrativnoj društvenoj džungli.
Ne vidim da je to u špici stvarnog interesa i djelovanja političkih stranaka, eventualno tek novonastale male stranke laburista. To je odgovor na pitanje o problemima, interesima koji ostaju nezastupljeni! O onome čime bi se bavila neka nova alteranitvna politika kroz alternativnu stranku. (Ne mora se niti zvati Zelena.☺

Ovo bi se u širem smislu mogo interpretirati kao pitanje ljudskih prava građana ove zemlje na opću razvojnu dobrobit. Politički eros ljudi i njegovo programirano i svjesno narastanje u ovom kontekstu može se pokrenuti samo oko bitnog, a to je ekološki opstanak, produktivni sustav proizvodnje viška vrijednosti za obranu (kvalitete) života, a ne njegovo satiranje, te solidarnost sa slabijima u društvu.
Uzgred, F. Tuđman je 1990. rekao da će HDZ vladati 20 godina. To je vrijeme upravo na izdisaju.
Iz gore iskazanog vidljiv je naš stav o mogućoj političkoj alternativi i alternativnoj politici.
Važna dodatna napomena: vodeća „korifejska“ grupa ljudi koja bi to novo kolo u ovim zemljama povela ne smije biti:
- likovi istrošeni u političkim partijama koji su te partije napustili pa bi sada eto tu pokušali,
- intelektualno minorni likovi,
- etički sumnjivi likovi, lopovi i prevaranti, sitni ili krupniji, svejedno.

Mogu biti:
- s backgroundom djelovanja u građanskim inicijativama, udrugama,
- iz redova manjina,
- društveno utjecajni angažirani intelektualci, ali partijski neobojeni do sada,
- ljudi iz prosvjete i znanosti,
- mladi, siti postojeće političke ponude, a žedni i gladni nekog novog okvira,
- građani gradova, koji imaju više znanja i kompetencija, koji nisu tradicionalistički zatvoreni.

Lideri moraju biti pametni, pošteni, sposobni, ljudski i društveno utjecajni. Moraju moći pridobivati sljedbenike za ideje i vrednote i prakse koje zastupaju i predlažu.
Stranka se ne mora zvati i ne mora biti Zelena. „Zelena politika“ je OK ali... Ona je dobra u duhu onog njemačkog slogana „mi nismo niti lijevo, niti desno nego ispred“. Ali za sadašnji domaći kontekst nije dostatna, paradoksalno je „preuska“.
Pogledajmo registar „novih imena“ politički - barem neko vrijeme – uspješnih stranaka u Europi. Ima tu svašta. Pravda, Progres, Lista za..., Maslina.... Jabuka...
Iz prethodno rečenog skup tema mora biti širi, razvojni (ekološka, gospodarska i socijalno-kulturna održivost), a ne samo klasično ljudsko-„pravaški“, ekološki.
Bit nove alternativne stranke u Hrvatskoj je alternativni put u pogledu ciljeva upravljanja zemljom i konkretnih političkih strategija u funkciji toga.
Nova stranka po progarmu i načinu djelovanja ne treba ciljati da bude brojčano marginalna, da na izborima doseže najviše 7-10 % birača (što je slučaj sa Zelenima.). Njen cilj u datom opisanom kontekstu mora biti veća politička ambicija.

šta nam je alternativa?

*Srđan Puhalo**

Etnička podijeljenost, strah od drugih, u Bosni i Hercegovini parališe razvoj bilo kakvih novih ideja. Dodamo li tome i egzistencijalne probleme koji muče najveći broj građana ove zemlje, teško je očekivati da će „apstraktne“ ideje o ljudskim pravima ili zaštita okoline mobilizirati građane i potaknuti ih na aktivnost.

Ako pogledamo istraživanja javnog mnijenja u poslednjih deset godina, vidjećemo da građani već deset godina ističu jedne te iste probleme: besparicu, nezaposlenost, kriminal i korupciju. Istovremeno, vidimo da izbore u Bosni i Hercegovini dobijaju političke partije koje ne rješavaju probleme koje ističu građani, već u tom trenutku ulijevaju najviše povjerenja pripadnicima sopstvene etničke grupe. Ovaj mehanizam je najviše izražen kod bosanskih Srba i Hrvata, dok se to manje primjećuje kod Bošnjaka.
Istovremeno u Bosni i Hercegovini postoje tri javna mnijenja koja funkcionišu paralelno i autistično. Ako dođe do „bliskog susreta“ ova tri javna mnijenja, kao rezultat imamo konflikt koji vodi etničkoj homogenizaciji.
Upravo zbog etničke podijeljenosti i tri javna mnijenja, teško je da zaživi neka politička ideja, partija ili pokret koji će biti podjednako prihvaćen od strane Srba, Hrvata i Bošnjaka. Također, trebamo imati na umu da partija koja želi da uspije u Bosni i Hercegovini mora da bude barem malo nacionalistička, a to znači da mora, ili će se tako opažati u javnosti, da se svrsta na stranu jedne etničke grupe, što će svakako izazvati nezadovoljstvo ostalih dviju grupa.
Pitanja ekologije i zaštite životne sredine, boljeg standarda, obrazovanje ili zdravstvo su pitanja koja su važna u okviru pojedine etničke grupe tj. javnog mnijenja, ali postaju potpuno nebitna kada se pojavi „opasnost“ po nas od strane drugih etničkih grupa.
Znači, imamo dva problema. Prvi problem je sama ideja oko koje mogu da se okupe stanovnici sve tri etničke grupe u Bosni i Hercegovini, a druga je ko treba da bude nosilac i promoter te ili tih ideja.
Građani Bosne i Hercegovine ne vjeruju političarima, ne vjeruju ni sindikatima, a pogotovo ne vjeruju nevladinom sektoru. Povjerenje je najveće prema vjerskim organizacijama, ali je teško očekivati da će one biti nosioci novih ideja u Bosni I Hercegovini.
Etnička podijeljenost, strah od drugih, u Bosni i Hercegovini parališe razvoj bilo kakvih novih ideja. Dodamo li tome i egzistencijalne probleme koji muče najveći broj građana ove zemlje, teško je očekivati da će „apstraktne“ ideje o ljudskim pravima ili zaštita okoline mobilizirati građane i potaknuti ih na aktivnost.
Čini mi se da Bosna i Hercegovina mora prvo da riješi neke veoma važne probleme koji se tiču njezinog ustrojstva i funkcionisanja, da bi pitanja ljudskih prava ili zaštite okoline došla do izražaja. Dok se to ne desi, o ovim temama građani Bosne i Hercegovine će razmišljati samo ako postanu važne u Srbiji i Hrvatskoj i na taj način „kontaminiraju“ etnička javna mnijenja kod nas.

zeleni u Saboru? šansa na kojoj vrijedi raditi

Zoran Oštrić

Uz dobru strategiju i djelotvoran timski rad, dobro organizirano „političko krilo“ može pomoći razvoju progresivnoga civilnoga društva. Postoji prostor na političkoj sceni, koji bi netko trebao popuniti. Ako to ne budu zeleni, ili šira građanska koalicija – ti će glasovi otići drugima.

Vrlo konzervativno glasovanje jedna je od neobičnosti hrvatskih glasača. Iako strankama i političarama malo vjeruju, ne daju glas novim snagama. Trenutno, ne računajući stranke nastale raskolom u starijim strankama, jedina stranka, zastupljena u parlamentu, osnovana nakon 1990., jest Hrvatska stranka umirovljenika. Na izborima za Sabor 2007. godine liste

* psiholog, Banja Luka

neparlamentarnih stranaka rijetko su prelazile jedan posto. Zeleni su bili razjedinjeni i prošli lošije nego 2003.
Na izborima 2011., manje parlamentarne stranke osigurat će svoj status zajedničkim listama s HDZ-om i SDP-om, i dva bloka imat će zajedno veliku većinu glasava i mandata. Ipak, vjerojatno će u Sabor ovoga puta ući više zastupnika novih grupacija (stranaka, koalicija, nezavisnih lista).[1] Možda deset do 15 – računajući, međutim, sve političke opcije.
Ima li šanse za zelene i srodne političke snage (stranke i nezavisne liste iznikle iz progresivnog civilnog društva)? U anketama javnoga mnijenja uopće ih se ne spominje, ali jedno je istraživanje agencije GfK pokazalo da postoji potencijal od oko 14% glasova.[2] Može li se taj potencijal iskoristiti? Klasičnim političkim rječnikom: postoje li „subjektivne snage“ koje bi mogle iskoristiti objektivnu situaciju?
Trenutno – ne postoje. Tek rasuti elementi. Ali, možda se mogu stvoriti. Po mojem sudu – vrijedi pokušati.
U Hrvatskoj je trenutno registrirano osam stranaka koje imaju „zeleno“ u imenu. Neke egzistiraju samo na papiru, iako i ta virtualna egzistencija omogućava da se na nekim izborima pojave sa svojim listama i stvaraju zabunu. Nekoliko ih djeluje samo lokalno, u jednom gradu ili županiji. „Zelena stranka“, koja zasad djeluje samo u Rijeci, od sredine rujna najavila je ekspanziju, te inicijativu za ujedinjenje zelenih političkih opcija „Zeleni zajedno“.[3] Bilo je takvih inicijativa i ranije, ali nisu uspijevale.
Daleko najjača je stranka „Zelena lista“, s 25 podružnica u sedam županija i 19 mandata u tijelima lokalne samouprave, osvojenih u svibnju 2009. (Tri druge stranke imaju ukupno četiri osvojena mandata.) Ona je jedina koja u članstvu ima neke poznate aktiviste društvenih pokreta (ne samo ekološkog), kao i lokalnih građanskih inicijativa. Ima status promatrača u Europskoj zelenoj stranci, ali joj je ove godine privremeno odbijen zahtjev za punopravno članstvo. Unutrašnje slabosti su, upravo dok ovo pišem, eksplodirale u potpuni raskol. Ne znamo kako će završiti; kako u tome sudjelujem, kao osnivač i član Glavnog odbora stranke, neću dalje o tome. Tek izražavam nadu da će se ovo pokazati kao osnova za odbacivanje pogrešnog smjera te novi uzlet.
„Zelena lista“ je postigla određene uspjehe tek lokalno, slično nezavisnim listama. Doživljavaju je samo kao „stranku zaštite okoliša“, što za uspjeh na izborima za Sabor nije dovoljno (iako su među ključnim programskim načelima i socijalna pravda, participativna demokracija, ekonomija usmjerena na ljudske potrebe i drugo, što čini dio globalnog zelenog političkog programa). Velika većina potencijalnih glasača zelenih ne vidi da mogućnost da se za zelene glasa stvarno postoji.
Od drugih stranaka, spomenimo da je „Lista za Rijeku“, uspješna stranka s desetak izabranih zastupnika u tijelima lokalne vlasti na području Primorsko-goranske županije, punopravna članica Europskog slobodnog saveza (EFA). Zastupnici EFA u Europskom parlamentu su u zajedničkom klubu sa zelenima. Lista za Rijeku je, zajedno s Akcijom mladih, sklopila dogovor o suradnji s istarskom „Ladonjom“, udrugom-pokretom nezavisnih lista kojem je na čelu karizmatični tajkun Plinio Cuccurin. Ovaj savez, po anketama, može računati na barem jedan mandat u osmoj izbornoj jedinici, možda i dva. Ladonja se ističe retorikom i inicijativama koje su vrlo bliske zelenima, naglašavajući zaštitu okoliša, ali i participativnu demokraciju, koju prakticiraju na zanimljiv način u općini Bale i izborima lidera udruge. Kontroverzna osoba njihovog lidera izvor je snage, ali i slabosti, jer ulijeva nepovjerenje u stvarne ciljeve (postao je bogataš u „pretvorbi“, sukobio se sa sindikatima, vezan je uz duhansku industriju).
Posljednje, ali najvažnije: tu su brojne lokalne građanske inicijative, od kojih je ona „Prava na grad“ i „Zelene akcije“ oko Cvjetnoga trga i Varšavske ulice u Zagrebu postigla dobru organiziranost stotina predanih aktivista, aktivnu potporu tisuće građana, simpatije većine Zagrepčana i javnu prepoznatljivost lidera. Tu je niz lokalnih udruga i građanskih inicijativa, među kojima postoji suradnja („Zeleni forum“, „Plavi forum“, „Dravska liga“ idr.), ali po mojem sudu (kao društvenog aktivista) ipak nedovoljna. Premalo se radi na kreiranju vlastitoga identiteta kao društvenog pokreta i društvenih aktera. Ozbiljan strukturni manjak je raskol između manjeg broja „etabliranih“, profesionaliziranih udruga i niza slabih udruga i ad-hoc građanskih inicijativa.
Postoji i potencijal za izborni nastup, koji je djelomično bio korišten na lokalnim izborima 2009. i ranije preko nezavisnih lista (Kvarner, Zagreb), ili su neki aktivisti bili na listama većih stranaka (npr. Koprivnica). Dogodila su se i neka razočaranja. U Zagrebu, istaknuti aktivisti podržali su nezavisnu listu Velimira Sriće te Josipa Kregara kao nezavisnog kandidata za gradonačelnika, pa je Vera Petrinjak Šimek iz Zelene akcije postala vijećnica. Početkom ove godine, međutim, Srića je prešao u HSLS te načelno odbacio ideju „nezavisnih lista“. Udruga „Moj glas“, koja je podržavala Kregara i Srićinu listu, donedavno je bila posve neaktivna, ali sad obnavlja djelovanje, imajući u vidu slijedeće lokalne, a možda i parlamentarne izbore.
Do izražaja dolazi slaba sposobnost za strateško planiranje, timski rad, usklađivanje vrlo različitih osobnosti, interesa i ideja. Mnogi se akteri dugo poznaju, pa uz konceptualne razlike postoje i osobni sukobi, koji ometaju suradnju. O taštinama da i ne govorimo (autor included). Odnos između stranaka (uglavnom, Zelene liste) i udruga, građanskih inicijativa i društvenih pokreta, konfuzan je i kaotičan, rekao bih i „neurotičan“ (što osobno proživljavam, jer sam „u obama svjetovima“). Puno je međusobnog nepovjerenja i apriornog odbijanja, ali ima i suradnje. Primjerice, kad je 15. srpnja u Varšavskoj uhićeno oko 150 prosvjednika, među njima je bilo i bar sedmero članova Zelene liste. Uz dobru strategiju i djelotvoran timski rad, dobro organizirano „političko krilo“ može pomoći razvoju progresivnoga civilnoga društva.
Postoji prostor na političkoj sceni, koji bi netko trebao popuniti. Ako to ne budu zeleni (možda neka nova snaga, kao „Drugačija politika je moguća“ u Mađarskoj), ili šira građanska koalicija – ti će glasovi otići drugima.

zelena opcija – imperativ sazrijevanja političke scene

Alma Džinović

Voditi okolišnu politiku danas nije stvar trenda, već potrebe, i u svijetu je „zelena politika“ na hijerarhijskoj ljestvici prioriteta u samom vrhu. BiH treba jednu takvu političku opciju, stranku koja će misliti i djelovati ekološki, koja zagovara zaštitu, unapređenje i očuvanje prirodnih resursa, održivi razvoj, te kvalitetniji i zdraviji život u zajednici.

Zaštita okoliša i održivi razvoj danas su pitanja opstanka i budućnosti, pitanja koja se u naprednim, razvijenim društvima tretiraju kao prioritetna. Danas su inicijative u programima i statutu zeleno orijentiranih stranaka dokaz odgovornosti društvene zajednice, odnosno dokaz civilizacijske zrelosti jednog društva.
Zelena politika na političkoj sceni BiH još uvijek statira. Nezahvalna uloga nečega što niti smrdi, niti miriše. U programima političkih stranaka, zelena politika se još uvijek banalizira i potiskuje na margine društvenih dešavanja, upravo zbog nepoznavanja temeljne materije – implikacija okoliša na život i razvoj. Kreatori takve politike isključivo su fokusirani na socijalna i ekonomska pitanja, degradirajući tako, zbog svoje površnosti i neznanja, životna pitanja koja bi konačno trebali posmatrati i kroz prizmu ekonomije, ali i druge aspekte.
Ako se uzme u obzir čitav tom argumentacije, ilustracije radi: da smo u kategoriji rijetkih zemalja koje još uvijek imaju zdravu, lijepu, čistu i očuvanu prirodu, da su pojedina područja „endemski centri“, da smo zemlja bogata vodom – plavom naftom, za koju da će se, tvrde futuristi, voditi ratovi, da je naše tlo i do sedam puta manje kontaminirano u odnosu na mnoga evropska, onda u najmanju ruku čudi da nismo svjesni fundamentalnih komponenti naše životne sredine koje su najpouzdaniji indikator stanja i mogućnosti razvoja naše države, a da i ne govorimo o građanskom pravu na život u zdravoj sredini.
Voditi okolišnu politiku danas nije stvar trenda, već potrebe, i u svijetu je „zelena politika“ na hijerarhijskoj ljestvici prioriteta u samom vrhu. BiH treba jednu takvu političku opciju, stranku koja će misliti i djelovati ekološki, u skladu sa standardima “zelene politike“ EU, koja zagovara zaštitu, unapređenje i očuvanje prirodnih resursa, održivi razvoj, te kvalitetniji i zdraviji život u zajednici.
Kada politička scena BiH shvati da su pitanja okoliša imperativ današnjice, put ka EU integracijama će biti puno kraći. Zato nema dileme, BiH treba alternativa, takve snage i potencijalni lideri se trebaju urgentno mobilizirati, ne samo da bi nam taj put bio kraći, već i brži. I ne samo zbog toga, već i da pokažemo da smo odgovorno društvo, odgovorni prema sebi i životnom okruženju.

---

1 vidi: "Alternative u Saboru 2011.?", http://zoranostriczelenalista.blog.hr/2010/10/1628340864/alternative-u-saboru-2011.html
2 Miroslav Ambruš Kiš: „Zeleni spremni za 14 posto“, u: *Večernji list,* prilog Obzor, 25. rujna 2010.
3 Vidi na: http://www.zelenastranka.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=147:zeleni-zajedno&catid=1:najnovije-vijesti&Itemid=50

o odnosu “stare” i “nove” politike u Srbiji

Milan Podunavac

Uza sve razlike, osobito između modernizacijskog bloka i drugih političkih snaga, opšta je značajka političkog polja u Srbiji zarobljenost imperativima “stare politike” (sigurnost, suverenitet, granice, kolektivni identitet itd.).

U radu koji nosi obilježja političkog testamenta Zoran Đinđić reflektira normativnu snagu političke ideje Evrope za politički prostor Balkana i Srbije. Njegova je dijagnoza nadasve nepovoljna. U političkom polju Srbije nema snažnih političkih ideja. Naprotiv, dominiraju neliberalne, nemoderne i nedemokrastke političke formule. Razmatrajući prirodu političkog polja u Srbiji u okviru opštijeg procesa evropeizacije Srbije, Đinđić dolazi do zaključka da politička ideja Evrope može biti ona politička osa koja bi mogla integrirati i moblizirati modernizacijske snage u Srbiji. Đinđić ovome stavu dodaje još jednu važnu političku ideju. Ona je neka vrsta odgovora na artikulisane političke strategije koje se nakon urušavanja “staroga režima” i oktobarske revolucije oblikuju u odgovoru na pitanje na kojim principima oblikovati novi politički poredak u Srbiji.
Nasuprot strategijama restauracije, koju zagovaraju pristalice “staroga režima” i “neprijatelji demokratije”, i zagovornicima ideolgije legalizma, Đinđić se u težnji da “skrati” put demokratske i političke konsolidacije priklanja strategiji političkog radikalizma. Oslonjen na moblizirano (republkanizirano) polje “konstitucionalne politike” i naglašeni senzibilitet građana za prirodu principa na kojima se uspostavlja novi konstitucionalni i politički poredak, Đinđić traži odgovore na Elsterovu “kvadraturu kruga” političkog društva u Srbiji (kako istovremeno razrešavati složena pitanja “state and nation buildinga”, demokratske legitimnosti, vladavine prava i tržišne efikasnosti). Politički projekt Zorana Đinđića oslanjao se na “novu politiku” nove političke klase i snažan demokratski potencijal demokratskog aktiviteta građana.
Političko polje Srbije na neki način nosi obilježja ove temeljne političke kristalizacije. Oko Đinđićevog političkog nasleđa politički se bore Demokratska stranka i Liberalno demokrtska partija, kao i neke od vojvođanskih stranaka (Liga socijaldemokrata); politička ideologija legalizma politički je oslon Demokratske stranke Srbije, mladeže “staroga režima” još uvek nose Srpska radikalana stranka, “novi radikali”, pa i Socijalistička partija, koja se giba između modernizovanog vođstva i konzervativnog političkog tela. Uza sve razlike, osobito između modernizacijskog bloka i drugih političkih snaga, opšta je značajka političkog polja u Srbiji zarobljenost imperativima “stare politike” (sigurnost, suverenitet, granice, kolektivni identitet itd.). Ovaj tip politike i dalje odlučujuće determinira negetivno političko nasleđe (rat, diktatura, nacionalizam, politički restantimani poraženog društva). Polje “stare” politike dodatno osnažuje nedovršeni proces izgradnje države i nacije, otvorenost “ustavnog identiteta” Srbije, demoblizirano civilno društvo, rast i ekspanzija grupacija necivilnog civilnog društva, snažni rezervoari politike nestabilnosti i nasilja, ali i osobita forma globalizacije straha i terorizma koja na međunarodnom planu obnavlja hobesijasnko-šmitijansku državu sigurnosti i osnažuje političke formule “neprijatelja” i “stranca”. Obe ove formule u temelju su “stare” politike i negativnog konsensusa političkih društava.
Ovo su važni ograničavajući fasktori oblikovanja “nove” politike. Sve to uzrokuje da čitavo jedno polje “postmaterijalističkih vrednosti” i vrednosti koje su usmerene na kvalitet života (siromaštvo, obrazovanje, marginalizovane grupe, okoliš, energija, klima) ostaju politički nertikulisani. Političko polje Srbije nema jasnih političkih odgovora na zahteve i senzibilitete mladih, studenata, novih srednjih slojeva, pauperizovanih radnika. To je ona vrsta prostora koja traži svoju političku artikulaciju i čini izglednim da se u stabilnijem političkom okruženju (Srbija ide postupno ka rešavanju egzistencijalnih pitanja svoga političkog identiteta) otvori prostor da se neartikulisane politčke eneregije i forme direktnih političkih akcija izraze u modernoj stranci koja bi po svom političkom temperementu delila političku filozofiju “zelenih”.

alternativa, pa bila ona i zelena

Đurđa Knežević

Gužva etabliranih stranaka oko osvajanja cijelog političkog prostora, upravo zahvaljujući neodređenosti i eklekticizmu tzv. programa, nosi u sebi paradoks i moguću opasnost po demokraciju: proširuje se margina na kojoj se nalaze oni koje ne zadovoljava takva politika, koji u tim "programima" ne mogu prepoznati svoje interese.

Imajući u vidu etablirane stranke u Hrvatskoj i njihovo (ne)djelovanje, potrebu za alternativnom političkom strankom jedva da treba osobito obrazlagati. Notorno je nepostojanje konzistentnih programa u stranaka, u kojima bi razvile vlastitu političku ideju. Odnosno, ono što se sada zove programima više je nakupina cijelog niza neodređenih floskula kojima je cilj jedino da po mogućnosti prekriju cijeli spektar politike u užem smislu, i svih aspekata javnog života uopće. Dakako da takav eklekticizam umjesto čvrstog i jasnog programa, takvo političko "pozicioniranje" može realno građanima samo davati obećanja, no teško ili nikako garantirati provođenje "programa", čak niti njegovih pojedinih dijelova, a kamo li u cjelini.
Gužva etabliranih stranaka oko osvajanja cijelog političkog prostora, upravo zahvaljujući neodređenosti i eklekticizmu tzv. programa, nosi u sebi svojevrstan paradoks koji upućuje na moguću opasnost po demokraciju. Time se naime proširuje margina na kojoj se nalaze oni koje ne zadovoljava takva politika, koji u tim "programima" ne mogu prepoznati svoje interese. Kako se zemlja istovremeno nalazi u teškoj krizi, takvi su uvjeti, obzirom na realno loš (i sve gori) egzistencijalni položaj građana i građanki i uopće stanje u društvu praćeno frustracijama, gotovo pogodniji za mobiliziranje građana pod desnu opciju, formiranje i rast desnih programa (i stranaka).
U ovakvim okolnostima potreba za lijevom alternativom, u vidu stranke, pa bila ona i zelena, naspram ne samo etabliranih stranaka već i mogućeg rasta desne političke opcije jest nužnost. Istovremeno, pitanje je koliko je ona u danim uvjetima u hrvatskoj i na tzv. alternativnoj sceni doista provediva.
Svi oni koji priželjkuju takav razvoj morat će voditi računa o nekoliko stvari. Prije svega o tome u kojoj su mjeri već postojeći akteri organizirani u čitav niz malih, razjedinjenih što nevladinih organizacija, što stranaka, u stanju prije svega misliti i osmisliti konzistentan politički program koji ne bi išao u pravcu mehaničkog objedinjavanja postojećih programa malih organizacija i stranaka. Isto tako, obzirom na historijsko mjesto Hrvatske u odnosu na razvijene zemlje, koje nalaže možda ne toliko različite teme ali sigurno različit njihov poredak po važnosti. S time u vezi, rekla bih da su za građanke i građane Hrvatske važnija i nužnija za rješavanje na prvom mjestu klasična politička pitanja, pitanja socijalne pravednosti i solidarnosti i ljudskih prava. Dakako da to ni u kom slučaju ne isključuje i one druge teme koje odlikuju klasičnu "zelenu politiku" kao što su zaštita okoliša, kvaliteta života i slično, ali će biti potrebno više truda da se birače uvjeri u njihovu važnost.

"zelene vrednosti" kao generator političke promene

*Pavle Dimitrijević**

Nova politička opcija ima najviše šansi da postane ili odmah bude „zelena“. Pored narastajućeg svetskog trenda bavljenja zelenom politikom i pokušaja da se decenije neodrživog razvoja i ulaganja kapitala kompenzuje kratkoročnim proklamacijama/zastupanjem zelenih političkih mera, „zelene vrednosti“ su najbliži i najbrži odgovor koji može popuniti prazninu na političkoj sceni.

Potreba za alternativnom političkom partijom/pokretom, koji bi se profilisao na drugačijim osnovama i sa drugačijim „javnim izrazom“ nego postojeće političke partije je u Srbiji, pa i na prostoru čitavog Zapadnog Balkana,

* Biro za društvena istraživanja, Beograd

veoma izražena. Aktuelna političke stranke uglavnom karakterišu prevaziđeni modeli internog odlučivanja (paralelni, centralizovani sistemi odlučivanja gde lider/predsednik ima glavnu reč, dok se „formalne“ sisteme definisane statutima doživljava kao puke forme koje samo treba ispuniti), odsustvo bilo kakvog strateškog planiranja u definisanju političkih programa i mera (kao ciljevi se nameću kratkoročni politički „poeni“, a ne promene), kao i odsustvo kontinuiteta u njihovom sprovođenju (velikim „zaokretima“ u stavovima i, ako se tako uopšte mogu nazvati, „politikama“, izgubila se bilo kakva profilisanost partija i stvorio ambijent da se „od svakoga može očekivati sve“, pa se tako stvara privid da su, ustvari, sve partije u Srbiji zapravo iste).

Ono što je u najvećoj meri zajedničko aktuelnim političkim akterima je odsustvo kontinuirane i „realne“ komunikacije sa građanima (ne samo sa svojom „bazom“, što je izraz koji se još često upotrebljava u unutarpartijskom rečniku) i definisanje politika/ciljeva na osnovu vrednosti/načela koje bi trebalo da budu osnovni okvir za dalje delovanje. Kroz delovanja postojećih partija, potpuno su obesmišljeni vrednosni okviri kojima bi moralo biti ograničeno njihovo delovanje, kako na strateškom, tako i na „praktičnom“ nivou (dnevne politike). Ukoliko se ovu ocenu prihvati kao relevantnu, onda se postavlja pitanje da li stranke zastupaju određene programe zato što njihova realizacija/sprovođenje dovodi do primene/implementacije određenih vrednosti i promena, ili je cilj političkih programa da se, pod izgovorom, „parolom“ vrednosti i promena doše do kratkoročnih glasova-pristalica i dodatno osigura ili popravi trenutne pozicije na političkoj sceni. Pokazalo se da su navodno „uopštene“ vrednosti kao što su ljudska prava i (pristupanje i proces usvajanja vrednosti) EU postale i ostale puki „pioni“ u političkoj igri, koju se kreira na dnevnom i nedeljnom nivou.

Sve navedene karakteristike u radu i delovanju političkih partija definišu širok, nepopunjen prostor za delovanje nove političke opcije, koja bi, na samom početku svog (ozbiljnog) delovanja, imala dve velike prednosti: jasno definisanu distancu od načina delovanja, donošenja odluka i „vrednovanja“ političke stvarnosti aktuelnih političkih aktera I prepoznatljiv sistem rada i komunikacije sa građanima zasnovan na vrednosnom modelu koji bi bio ugrađen u samu bit partije. Istovremeno, nema sumnje da ta, potpuno nova politička opcija ima najviše šansi da postane ili odmah bude „zelena“. Pored narastajućeg svetskog trenda bavljenja „zelenom politikom i strategijama“ i pokušajima da se decenije neodrživog razvoja i ulaganja kapitala kompenzuje kratkoročnim proklamacijama/zastupanjem "zelenih" političkih mera, „zelene vrednosti“ su najbliži i najbrži odgovor koji može „popuniti“ navedenu prazninu na političkoj sceni. „Zelene vrednosti“ same po sebi definišu okvir koji nije stran ni postojećim političkim partijama, ali se znatno razlikuje „realizacija“, odnosno način kako ih sprovode aktuelne partije i kako bi to činila „moguća“ nova, zelena politička opcija.

Pokazalo se, naime, kroz primere „zelenih političkih akcija“ (akcija, jer se u Srbiji teško može govoriti o organizovanom i kontinuiranom delovanju zelenih političkih opcija) da predstavljanje „zelenih vrednosti“ kroz podizanje nivoa kulture političkog delovanja, doslednost u zastupanju stavova/programa/politike i otvorenu/direktnu i kontinuiranu komunikaciju sa građanima može biti generator promene, i to ne samo u izbornom danu (kroz izborni rezultat) već i kroz promenu percepcije i zastupanja određenih vrednosti u društvu, sa stanovišta pojedinca/građanina. Praksa, takođe, govori da su čitave grupe (organizacije civilnog društva generalno, organizacije obespravljenih i oštećenih građana u privatizaciji, sindikati, marginalizovane grupe itd.) društvenih aktera/činilaca bez svog „političkog izraza“, odnosno zastupnika na političkoj sceni. Sa druge strane, rastom socijalnih tenzija i primenom politike kupovine socijalnog mira kroz povećanje/stimulisanje javne potrošnje u cilju kratkoročnih „smirivanja strasti“, navedene grupe postaju sve „masovnije“ i stvaraju se nove, u potrazi za alternativom postojećem sistemu (ne samo političkom, već i vrednosnom/društvenom). Ove grupe, posebno na lokalnom i regionalnom nivou, nije lako prepoznati, ali i upoznati pre svega zbog prilično nestalnog načina delovanja/organizovanja i unapred prisutnog nepoverenja prema bilo kome ko se definiše kao „političke akter/faktor“ ili „budući politički akter“. Efekat „izneverenih očekivanja“ je uzeo i uzima danak kod većine građana i društvenih grupa, što svakako predstavlja ozbiljnu prepreku za formiranje nove političke opcije (koja se mora izboriti da bude prepoznata kao nešto zaista novo, a ne samo novo u postojećem sistemu rada i delovanja političkih partija).

U delovanju buduće, neosporno potrebne, političke opcije teme kao što su zaštita životne sredine, ljudska prava, kvalitet života svih građana i socijalna pravda mogu biti afirmisane jedino kroz način/izraz delovanja, jer i postojeće političke partije sve više „baštine“ ove teme kao svoje. Ono što može da napravi razliku je – način primene, odnosno rada/implementacije proklamovanih političkih pozicija i distanciranje od postojećeg načina rada/delovanja političkih partija. Za to je, svakako, potrebno mnogo više rada i truda, nego u slučaju osnivanja i pokretanja partija koje se, po svojim krajnjim ciljevima i načinu delovanja, nisu razlikovale od svega što je „u ponudi“. To je, međutim, i osnovna karakteristika svih suštinskih promena – teško se do njih dolazi, ali se i „dešavaju“ samo jednom i, za sada, ostaju izazov za sve koji se u postojećem „sistemu“ ne osećaju dobro.

alternativa odmah!

Miroslav Ambruš Kiš

Nova politička stranka u temeljima treba imati jaku ekološku kičmu, ljudska prava četvrte generacije, političku, ekonomsku i elektroničku demokraciju. Mora vidjeti okoliš i znanje kao jedine resurse kojima raspolažemo. Radost života u raznolikosti kao cilj koji se ostvaruje na svakom koraku.

Najprije jednostavno i nedvosmisleno: na pitanje "ima li potrebe i mogućnosti za (zelenom) političkom alternativom?" odgovor je da! Odmah!

Živimo u vrijeme kad se instalirana politokracija posve zatvorila u sebe i odvojila od stvarnosti države i društva kojim treba upravljati - i služiti mu.

Promatrač sa strane reći će: "To je i očekivano za državu koja ima tek 20 godina od prvih demokratskih izbora i tek jednog živog predsjednika koji je predao mandat svom nasljedniku".

Mi, koji u ovoj zemlji živimo, nismo promatrači sa strane. Nas se aporija u koju je ovo društvo i državu politokracija dovela i te kako tiče. Svačije su četiri godine života dragocjene. Ne samo nas, u čijim su životima četiri godine čamotinje između dvaju prilaženja biračkim kutijama predugo razdoblje u životu, nego i jada i besperspektivnosti nemogućnosti biranja, već samo glasanja za nekoga iz uniformirane, neaktivne, parazitske političke kaste.

U ovoj zemlji taj je izdvojeni stalež vrlo zadovoljan svojom potpunom neprivlačnošću, jer svaka stranka može računati na inerciju svojeg sve tanjeg ali sigurnog rezervoara birača, sretna što se ostali dio javnosti u to ne pača. To je stanje idealna početna pozicija za novi krug odvajanja politike od javnosti i za nove, rafiniranije oblike prikrivene distribucije moći, a ono je laboratorijska hranidbena podloga za novi krug još suptilnije korumpiranosti političkoga života.

Da, Hrvatskoj je potrebna stranka koja ima jake zelene temelje.

Pokazujući skrb za okolinu, pokazujemo skrb za sljedeće naraštaje, pokazujemo skrb za kvalitetu života.

Rast, čak i kad bi ga bilo, nije sinonim napretka.

Ovu zemlju zanima napredak.

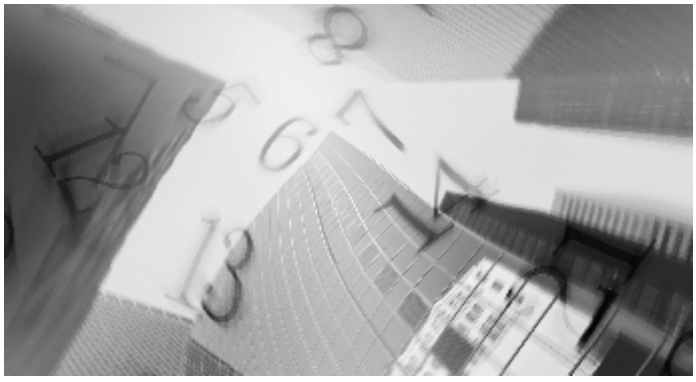
Ova politička garnitura je kratkovidna i zabavljena samom sobom, nesposobna čak i da iz svijeta "prepisuje" elementarne recepte napretka.

Ova politička garnitura nominalno je naklonjena evropskim integracijama, ali istodobno sve što bi bio napredak u preuzimanju najboljih tekovina, zbog vlastita održanja, prihvaća nevoljko, neiskreno, s realnim otporom i ako je moguće dijabolički izobličeno. Ovoj je političkoj garnituri vlast svrha, a politička demokracija paravan za nedemokratsku praksu kako u strankama, tako i u društvu.

Tome treba suprotstaviti otvorenost, viziju, normalnost.

Nova politička stranka u temeljima treba imati jaku ekološku kičmu, ljudska prava četvrte generacije, političku, ekonomsku i elektroničku demokraciju. Mora vidjeti okoliš i znanje kao jedine resurse kojima raspolažemo. Radost života u raznolikosti kao cilj koji se ostvaruje na svakom koraku.

U takvu bih se stranku odmah učlanio. Ako treba, i radio na njenom utemeljenju.

sudionička, a ne predstavnička demokracija

Milan Medić

Glavno pitanje druge polovice 20. st. i početka 21. st. svodi na nastojanje za uvođenje mehanizama izravne sudioničke demokracije. U tom pogledu stranke su se pokazale kao posve preživjele i neprimjerene organizacije.

trebaju li nam nove partije?

Moj načelan stav je da nam ne trebaju. Političke stranke su po meni izraz političkog organiziranja svojstven kapitalizmu. Oblik organizacije stvoren za provođenje predstavničke, a ne sudioničke demokracije. Društveni proizvod 19. stoljeća (u užem smislu te riječi i gledano iz naše perspektive), koji sada doduše može postojati, ali ne zadovoljava više potrebe suvremenog društva za razvojem sudioničke demokracije.
Po meni se glavno pitanje druge polovice 20. st. i početka 21. st. svodi na nastojanje za uvođenje mehanizama izravne sudioničke demokracije. U tom pogledu stranke su se pokazale kao posve preživjele i neprimjerene organizacije. One su ostale i ostat će i dalje u području predstavničke demokracije. Stoga je ovo razdoblje i donijelo jači razvoj organizacija civilnog društva, društvenih pokreta i kampanja, a ne političkih organizacija i parlamentarne borbe.
Po meni će nastavak društvenog razvoja ići u smjeru razvoja sudioničke demokracije, kako na društvenom planu, tako i još naglašanije na ekonomskom planu. Mislim da će pitanja ekonomske demokracije (sudjelovanja zaposlenika i članova lokalnih zajednica u upravljanju poduzećima i raspodjeli dobiti) biti izrazito naglašeno pitanje. U tom pogledu se već i sada jasno pokazuje da niti jedna politička stranka nije izraz te društvene volje. U ovom trenutku niti jedna politička stranka u Hrvatskoj ili drugim zemljama nije stranka rada. Sve stranke su stranke kapitala, pa tako i zelene stranke u zemljama EU u kojima su osvojile parlamentarni položaj. U tom smislu osobno ne vjerujem niti u jednu političku stranačku organizaciju.

trebaju li nam zelene vrijednosti?

U svakom slučaju – da! Ali one se neće pronositi kroz političke stranke. U razvoju pokreta za ekonomsku demokraciju osobito će naglašeno pitanje biti uvođenje mehanizama sudjelovanja javnosti (zaposlenika, potrošača, lokalnih stanovnika) u strategijskim poslovnim odlukama tvrtki. U tom pogledu već sada početna iskustva pokazuju da su zelene vrijednosti visoko na skali potreba lokalnih stanovnika. Ovaj okolišni prioritet je visoko rangiran jednako i u zajednicama koje nemaju (još izborene) prakse ekonomske demokracije u svojim sredinama, kao i u onima (malobrojnim) koje su to pravo izborile u našem vremenu. Samo s tom razlikom što se prve bore za njegovo uvođenje u javni diskurs, a druge već poduzimaju vrlo ohrabrujuće mjere za provođenje visokih standarda zaštite prirode i okoliša u sredinama u kojima šira zajednica upravlja poslovnom politikom i ima mogućnost utjecaja na ulaganja u zelene tehnologije.
Upravo je pitanje okoliša jedno od najizraženijih područja na kojima se sukobljavaju interesi i potrebe oligarhijskih kapitalističkih skupina, i većine obespravljanih građana koji su ekonomski i socijalno isključeni. Zato su okolišni zahtjevi među prvima čije rješavanje pokreću zajednice koje su izborile svoja prava na ekonomsku demokraciju. No, ove vrijednosti ne pronose zelene stranke, nego zeleni pokreti i zelene organizacije civilnog društva. Točnije rečeno, socijalni pokreti. Pokreti za socijalnu i ekonomsku pravdu, ali koji redom u svojim društvenim zahtjevima imaju i jako izraženu ekološku komponentu. To nam potvrđuje početnu pretpostavku da su političke stranke u cjelini preživjeli oblici političkog organiziranja. Da ne odgovaraju potrebama suvremenih društvenih pokreta za sudioničkom demokracijom i da neće u narednim društvenim događanjima igrati važnu, niti presudnu ulogu.

koje je mjesto političkih stranaka?

Primjeri socijalnih pokreta u Južnoj Americi pokazuju da su novi društveni pokreti za socijalnu, ekološku i ekonomsku pravdu doveli čak i do promjene vlasti u nekim zemljama. Ovakav trend može se očekivati i u drugim sredinama u narednom razdoblju .Vođe socijalnih pokreta su postali novi politički vođe. Razlika koju primjećujem u tom procesu je slijedeća:
Civilno društvo, a ne političke stranke, stvaraju povoljno društveno okruženje za razvoj svijesti o sudioničkoj demokraciji. Ekonomska i socijalna kriza (slom burze, pad vrijednosti novca i sl.) pokreću nacionalne pokrete za uvođenje pravdenije raspodjele ekonomske, socijalne i političke moći. Novi društveni pokreti dolaze na vlast više-manje mirnim i demokratskim putem. Demokratski parlamentarni sustav se ne ukida, ali gubi na važnosti. Pored izbora kao oblika biranja političkih predstavnika, sve države u kojima su političku vlast preuzeli novi društveni pokreti za socijalnu pravdu uvode brojne usporedne mehanizme izravne sudioničke demokracije (referendume, savjetodavna tijela bez kojih parlamentarna politička tijela ne mogu donositi konačne odluke i sl.). Stare (i nove) političke stranke ostaju u parlamentarnoj igri, ali se uz predstavnički sustav razvija cijela mreža usporednih mehanizama sudioničke demokracije. Ovaj trend će se osobito razvijati u tom smjeru s uvođenjem mehanizama ekonomske demokracije, kroz koje će upravni sektor općenito i dalje gubiti svoju moć nad upravljanjem ekonomskom sferom.
Iako čak i vodstva novih socijalnih pokreta osnivaju nove stranke i natječu se za parlamentarna tijela, trajno su uvedeni sustavi usporednih demokratskih mehanizama za osiguravanje sudioničke demokracije. Najznačajniji trend je vidljiv u činjenici da brojni lokalni lideri u tim zajednicama nikada ne prelaze u političku sferu i trajno ostaju u domeni civilnog društva kao pokreta koji dijeli političku moć sa parlamentarnim strankama.
Zaključak: zelene ili bilo koje druge stranke mogu nastaviti postojati, ali u narednom razdoblju neće igrati značajniju društvenu i političku ulogu. To mjesto će uzeti novi društveni pokreti za socijalnu, ekonomsku i ekološku pravdenost. Samo političke stranke koje nastanu iz tih novih društvenih pokreta (zelene, socijalističke... svejedno, ali nastale kao oblik artikuliranja političkih ciljeva tih pokreta) imaju velikih izgleda za osvajanje političke moći. No, čak i one u novonastalim okolnostima neće više biti niti jedini, a niti glavni akteri na političkoj sceni. Moraju u svakom slučaju računati na stalnu raspodjelu moći, ne samo s drugim političkim strankama, nego u još većoj mjeri s civilnim društvom i drugim akterima koji predstavljaju nove društvene pokrete za socijalnu, ekonomsku i ekološku pravdu iz kojih su i same nastale.

politički pluralizam vraćen na početne pozicije

*Jelena Mićović**

Da li zelena politička ideja – koja nije svedena samo na ekološki program – može da zaživi i preživi u trenutnoj političkoj kulturi? Sumnjam. A iz čega bi i nastala? Iz civilnog društva koje već od vajkada živi u nekoj drugoj, tj. paralelnoj dimenziji s državom i samim društvom?

Političko polje u Srbiji je manjkavo, ali čvrsto podeljeno između postojećih političkih partija, koje su rešile da nastave da gaje ovdašnje ustaljene oblike političke kulture koji se odražavaju u okamenjivanju autoritarne i samim tim patrijarhalne matrice (treba nam vođa, ili bar „čvrsta ruka“), spajanju ličnog i političkog (kum – kumu, dok se, neminovno, ne posvađaju), prekonoćnim promenama programa u skladu sa dnevno-političkim potrebama, te neprirodnim savezima i, ako zatreba, velikodušnom prodajom savesti. Prošlogodišnje donošenje i implemantacija novog Zakona o političkim strankama u ovakvom ambijentu, kome je prethodila duga brainwash kampanja u javnosti, podržavajući famu o tome kako u Srbiji postoji preveliki broj političkih stranaka koje, navodno, previše koštaju naše, ionako siromašno (duhom?) društvo, praktično i formalno je svela politički spektar na Radikalnu, Naprednu i „Liberalnu“ stranku i vratila ga na poziciju samih početaka pluralizma Srbiji, uspostavljenim još davne 1881. godine.
Do koje mere suštinski ne postoje jasni i dosledni programi političkih stranaka u Srbiji vidimo u činjenici da ono što je ostalo od radničke klase, izgubljeno u tranziciji, uglavnom glasa za konzervativno-desničarske partije, dok takozvani tranzicioni pobednici daju svoj glas onoj partiji pomoću koje najbolje ostvaruju svoje interese, pa makar ona bila, naizgled, nešto levlje i liberalnije pozicionirana.
Da li u ovakvoj atmosferi ima prostora, volje i elana za uvođenje neke nove političke opcije? Da li je nekolicina nas, već pomalo umornih da se borimo

* korespondentica *agenda* za Srbiju

za naše ideale, spremna na još jedan krug „glasaću za vas kada budete pobedili na izborima“? Da li zelena politička ideja – koja nije svedena samo na ekološki program – može da zaživi i preživi u trenutnoj političkoj kulturi? Sumnjam. A iz čega bi i nastala? Iz civilnog društva koje već od vajkada živi u nekoj drugoj, tj. paralelnoj dimenziji s državom i samim društvom?
U najboljem slučaju – thanks to global trends and warming – može da se desi da jedno od „dva (još nezavađena) oka u glavi“, primera radi, DS-a ili LDP-a reši da krene „zelenim“ putem. A to me podseća na jedan nedeljni ručak u krugu moje šire porodice početkom ovog milenijuma, kada je moja sestra izjavila da će još doći vreme kada nećemo imati kud, no da glasamo za Čedu Jovanovića.

zelena alternativa politici bez sadržaja

Darijo Čerepinko

Preduvjeti za uspjeh zelene političke opcije su tu: svi ciljevi EU 2020 zapravo su 'zeleni', dosadašnja politička praksa pokazala se pogubnom i potrebna je kvalitetna alternativa, a 'zelena scena' ima što ponuditi. Ali, postoje li ljudi koji će to ostvariti?

Hrvatski političari svih kategorija gotovo su do savršenstva doveli svoju vještinu medijskih i inih nastupa. Za svaki govor u Saboru, otvaranje lokalne ceste, stanova koji su već ranije useljeni ili tvornice koja je već u pogonu imaju prigodnu rečenicu, 'sound bite' koji će, sigurni su, završiti u večernjem TV-Dnevniku ili barem na lokalnim stranicama kojeg dnevnog lista. Proizvodnja pamtljivih i dovitljivih izjavica kojima se ilsutrira probleme, dezavuira političke protivnike ili se izbjegava odgovor na ključna pitanja umijeće je kojeg hrvatskim političarima ne manjka. Zapravo, čini se da su u dvadesetak godina 'demokracije' prilično dobro svladali metode prezentacije svojih misli i djela. Pod ruku s njima idu i domaći mediji, uvijek spremni zabilježiti kakav škakljiv trenutak ili izjavu koja će idućih nekoliko sati ili dana zabavljati javnost. Trikovima komunikacije posvećuje se toliko pozornosti da, primjerice, važnije postaje kako je Sanader ušao na ispitivanje pred saborsko istražno povjerenstvo, koju je kravatu stavio i kakvim se neverbalnim znacima koristio (ili nesvjesno otkrivao što zapravo osjeća), nego sam sadržaj njegova svjedočenja. Kada se tome pribroji i razočaravajuća nepripremljenost oporbenih članova povjerenstva, slika hrvatske politike postaje otužna, da ne upotrijebim neku težu riječ. Jer, slika saborskog istražnog povjerenstva odraz je demokratskog deficita hrvatskog društva (baš kao što je netko rekao i za prošle predsjedničke izbore). Ako su članovi spomenutog povjerenstva vrh hrvatskog političkog 'establišmenta' (a trebali bi biti jer u jedno od najvažnijih povjerenstava u novijoj povijesti Hrvatske ne bismo birali neke političke anonimce i pikzibnere), ako su zastupnici u hrvatskom Saboru krema domaće političke elite (uz par časnih izuzetaka), ne preostaje nam drugo nego gorko zaplakati.
Europska unija nedavno je donijela još jednu desetogodišnju strategiju koja bi vrlo lako mogla promašiti cilj, baš kao i ona Lisabonska, ali to je manji dio problema. EU se barem trudi postaviti strateške ciljeve poput povećanja zaposlenosti u populaciji između 20 i 64 (godine) na 75 posto, povećanje ulaganja za istraživanja i razvoj na 3 posto BDP-a EU, smanjenje stakleničkih plinova i povećanje obnovljivih izvora energije te energetske efikasnosti (sve po 20 posto), povećanje broja visoko obrazovanih i smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti. EU zna gdje želi biti 2020. godine, pa čak i ako tamo ne stigne, barem će ići u pravom smjeru. Hrvatska, s druge strane, kao Alisa u Zemlji čudesa, nema pojma kamo ide i kako želi izgledati 2020. Osim što svi znamo da želimo biti dio EU. Što to sa sobom nosi, mnogima nije jasno. A kad ne znaš kamo ideš, kao što u 'Alisi' kaže Cerigradski mačak, onda nije važno niti kojim putem ćeš do tamo krenuti.
U Hrvatskoj danas ne postoji stranka koja stručno, jasno i činjenično utemeljeno promišlja svoje političke odluke u smislu zalaganja ili oživotvorenja bilo kakve političke strategije, niti su aktualne parlamentarne stranke sposobne nadići uske interese svojih lidera i financijera, niti na političkoj sceni postoji bilo kakva iole relevantna izvanparlamentarna stranka koja bi mogla ponuditi strateški osmišljenu politiku. Političko djelovanje u Hrvatskoj svodi se na zataškavanje vlastitih i isticanje tuđih korupcionaških i drugih afera i proizvodnju već spomenutih sound bite-ova, u čemu su domaći političari postali pravi majstori. Ali, zato nema sadržaja. Sve je samo forma. Da tome nije tako, ne bi se donosilo pa povlačilo odluke i zakone, niti bi političke veličine poput Ive Josipovića morale objašnjavati kako 'konstruktivno suzdržan' znači biti protiv. Tko, dakle, u takvoj situaciji može osigurati dostizanje kriterija '2020'?
Hrvatskoj, baš kao i svim zemljama regije, danas treba politička opcija koja će biti u stanju promišljati strateški i odlučivati vođena dugoročnim interesima i društvenim, dakle, zajedničkim koristima. Potrebni su joj političari koji mogu razmišljati u više dimenzija, ne samo onoj foteljaškoj. Na kraju, trebaju joj političari koji znaju kuda su krenuli i kamo žele stići. A takvih danas na sceni gotovo da i nema. Zbog toga su građani s pravom zgađeni i politikom i političkim institucijama. Promjena političkog djelovanja čini se izuzetno potrebnom, a javnost traži alternativu. Gledajući iz te perspektive, kvalitetni ljudi mogli bi otvoriti prostor za jači angažman zelene političke opcije. Njih, međutim, na domaćoj političkoj sceni gotovo da i nema, za razliku od 'civilnog društva', koje jedino dovoljno jasno i glasno artikulira svoje stavove i pristup problemu, ali odbija aktivno se uključiti u politički život pa se tako čini da je hrvatska zelena politička opcija uhvaćena u petlju iz koje se teško može izvući. A svi preduvjeti za uspjeh zelene političke opcije su tu: svi ciljevi EU 2020 zapravo su 'zeleni', dosadašnja politička praksa pokazala se pogubnom i potrebna je kvalitetna alternativa, a 'zelena scena' ima što ponuditi.

sa ovakvim partijama se dalje ne može

*Nenad Nikolić**

Potreba građana Srbije za novom partijom ili liderima je posledica nesposobnosti političke oligarhije (kako one na vlasti, tako i opozicione) u pravljenju preko potrebnih rezova unutar društva koji bi omogućili transformisanje države.

Kod građana R. Srbije u poslednjih 5-6 godina se javila potreba za novom političkom partijom ili novim političkim liderima već postojećih partija. Onih, koji bi koliko toliko napravili nekakva pomeranja unutar političke elite (bolje reći oligarhije), zato što trenutna nije za deset godina dosegla ciljeve promovisane u petooktobarskim promenama.
Ova nesposobnost političke oligarhije (kako one na vlasti, tako i opozicione) u pravljenju preko potrebnih rezova unutar društva koji bi omogućili transformisanje (tranziciju) države u okvire određene pravilima EU, proizilazi samo iz jednog razloga – nedostatka kavalitetnih kadrova unutar partija.
Kvalitet partijskih kadrova i način kadriranja unutar partija je veoma bolna tačka u političkom životu Srbije još od 19. veka, tačnije otkada imamo pisane tragove o njihovom političkom životu. U R. Srbiji su partije u većini slučajeva autokratske, sa neprikosnovenim vođom (ocem) na čelu i čitavom piramidom poslušnika – „dvorana“ koji nikada ne dovode u pitanje autoritet „oca“.
Ovakvo ustrojstvo stranke omogućava „dvoranima“ da se brinu za „manje važne“ stranačke i državne zadatke bez uplitanja „oca“, koji se može baviti jedino „visokim problemima i politikom“ ili „presuđivanjem“ unutarstranačkih nesuglasica. Sa druge strane, vođa svojim nemešanjem u rad stranke sebe odvaja od njenog „realnog života“, prebacujući odgovornost za njeno funkcionisanje na stranačke funkcionere - „dvorane“ . Nažalost, ovakakvo ustrojstvo stranake prenose na državni aparat, čime i stranku čine veoma podložnim raznim vidovima materjalne i nematerjalne korupcije.
U ovako centralizovanoj stranačkoj organizaciji ne postoji razmena mišljenja i iskustava, te ona podseća na baru sa ustajalom vodom iz koje se tokom vremena oseća samo smrad.
Ovakav „smrad“ koji se oseća iz velikog broja političkih organizacija demotiviše i ono malo članova stranaka koji žele da izvrše promene unutar organizacije ili, ne daj bože, društva. Oni su u većini slučajeva uveliko marginovalizovani od strane „dvorana“, jer se samim činom mogućnosti reforme strake veoma lako može srušiti ugled „oca“ partije.
Pošto se ovakvi sistemi partije projektuju na društvo u celini, otuda i svi ostali problemi koji nam se javljaju u društvu u proteklim vekovima.

---

* Lokalna agenda 21, Kostolac

trnovit put do alternative

Mile Sokolić

Osnovni problem povezan s političkom alternativom ne odnosi se na njenu potrebu već na mogućnost njene organizacije i društvenu klimu da se ona pojavi. Alternativna politička organizacija morala bi imati dovoljno odlučnosti, podrške stanovništva i institucija, i dovoljno ekonomski nezavisne aktere da ustraju u svojoj namjeri promjene postojećeg političkog modela.

Budući da političke stranke na prostoru država regije na koju se odnosi ova anketa nisu bile usmjerene na strukturalne i organizacijske promjene u društvu, njihovo postojanje nije donijelo ništa posebno novo, osim još jedne nevolje za stanovnike novih država. Njihova trenutna konfiguracija temelji se i dalje na konfliktima iz 90-tih i ne postoje neki ozbiljni napori da se to promijeni. Nacionalni ponos zbog "velikih djela" u kojima su sudjelovale osnova je za neku vrstu društvenog reketa kroz koji se osigurava razne beneficije za povlaštene grupe i političke aktere koji sistem koriste uglavnom za manipulacije sredstvima javne potrošnje. Svako dovođenje u pitanje prava političkih aktera na takvo postupanje poistovjećuje se sa napadom na temelje nacionalne opstojnosti, pa sa produbljivanjem političkih kriza eskaliraju i ekscesi koji podižu stare tenzije i nezadovoljstvo životom i općim standardom usmjeravaju na stare neprijatelje (žrtvene jarce).

Naravno da postoji čitav niz društvenih problema koje se ne rješava i interesa koji ostaju nezastupljeni i nemaju pravo na političku egzistenciju. Svi oni imaju utjecaj na razinu životnog standarda i razinu sloboda u društvu koje se, usprkos deklarativno promoviranoj demokraciji, na svim razinama smanjuju. Smanjuju se i mogućnosti da najširi slojevi stanovništva žive dostojanstveno od svoga rada na jednoj civilizacijskoj razini. To znači da njihovi politički predstavnici koji su se nametnuli kao politički monopolisti ne izvršavaju svoju osnovnu ustavnu ulogu. I zato se treba zalagati za detaljno preispitivanje organizacijskih i zakonskih temelja na kojima su formirane današnje političke stranke, kao i razloga njihovog postojanja u sadašnjem obliku.

Osnovni problem povezan s političkom alternativom ne odnosi se na njenu potrebu već na mogućnost njene organizacije i društvenu klimu da se ona pojavi. Alternativna politička organizacija morala bi imati dovoljno odlučnosti, podrške stanovništva i institucija, i dovoljno ekonomski nezavisne aktere da ustraju u svojoj namjeri promjene postojećeg političkog modela. Politička odlučnost na Balkanu nužno je povezana i s određenom vrstom nasilja. Naime, većina sadašnjih političkih aktera vlast su gradili i kroz primjenu nasilja (unutrašnji obračuni, rat, borba za imovinu, manipulacije na izborima, i sl.). Oni vlast neće prepustiti bez sličnog pristupa. Sadašnja politička alternativa nije spremna na takav pristup i nema naznaka da će se to u budućnosti promijeniti. S druge strane, među širokim slojevima stanovništva ne postoji politička kultura kažnjavanja onih koji nisu ispunili politička obećanja. Naprotiv, iako većina javno kritizira politički neodgovorne stranke, vrlo malo će njih biti spremno radikalno promijeniti svoje političke preferencije. Prije svega, zbog dosta dobrog osjećaja da je to u ovim uvjetima uzaludan posao, čiji uspjeh nije siguran. A povijesno iskustvo govori da je bolje biti s lažljivim i nepoštenim pobjednikom nego s poštenim i iskrenim gubitnikom.

Konačno, politička snaga neke političke alternative ovisi o ekonomskoj nezavisnosti njenih lidera. A takvih na ovim prostora gotovo i nema. Ekonomske slobode nisu tako velike da bi se politikom moglo baviti bez posljedica po vlastitu egzistenciju. Bilo da je riječ o privatnim poduzetnicima, intelektualcima ili običnim građanima. I zato su svi većinom skeptični prema alternativi. Puno su otvoreniji prema vladajućoj opciji. Kako je država i dalje najpoželjnija firma, svaka organiziranija opozicija i svako dovođenje u pitanje onih koji je vode znači i dovesti u pitanje vlastiti egzistencijalni status. Možda se dio ekonomski nezavisnih pojedinaca nalazi u NGO sektoru ali i to je pitanje za raspravu s obzirom na to da su poznati intelektualci iz tog područja dosta oprezni u svom političkom svrstavanju i dosta često završavaju kao razni savjetnici predstavnika vlasti, što je način da se kupi njihovu šutnju ili dobije odobravanje prema određenoj politici. Zaključak je: Da, može se zamisliti alternativa postojećem političkom establishmentu, ali za njenu realizaciju trebat će puno više od dobre volje i intelektualnih meditacija.

Zelena politička doktrina postaje i u tzv. tranzicijskim zemljama osnova za mobilizaciju značajnog broja pobornika. Spoznaje o potrebi odgovornijeg odnosa prema okolišu pokrenule su procese značajnije političke podrške strankama koje su se odredile kao zelene, a usmjerene su prije svega na bolju kvalitetu života. S obzirom na globalne klimatske promjene i povećanje svijesti o odgovornijem odnosu prema prirodi, a što znači prema vlastitom zdravlju i budućnosti, zelene teme i zeleni politički pokreti će sve više biti zastupljeni. Ipak, zelena politička alternativa na prostoru tranzicijskih država nužno uključuje i pitanja strukturalnih političkih reformi koje su neophodne ako se želi učiniti kvalitetan korak naprijed. One se odnose na čitav niz pitanja koja nisu riješena nakon tzv. demokratskih promjena 90-tih. Većina tih pitanja može se sažeti u konstataciju da je sam čovjek kao društveno i socijalno biće najugroženiji od strane sustava koji se ne reformira u pozitivnom smislu, pa slijedom toga dolazi do niza problema kao što su zaostajanje u razvoju, nezaposlenost, nizak standard, ksenofobija, nebriga o okolišu i još dosta toga. U ovom trenutku zelene stranke u Hrvatskoj, a tako je vjerojatno i šire, više su svojevrsno političko sklonište koje omogućuje određeni politički aktivizam ali ne predstavlja ozbiljnu prijetnju vladajućima. Tako će i ostati ukoliko ne dođe do organizacijskog i političkog redefiniranja načela političkog djelovanja zelenih u Hrvatskoj i šire. Samo tako oni mogu prerasti u značajniju alternativu koja može predstavljati novu kvalitetu na političkom prostoru tzv. zapadnog Balkana. Takva alternativa imat će političku težinu u nametanju tema kao što su odgovorna zaštita okoliša, univerzalna ljudska prava, kvaliteta života na dostojanstvenoj razini.

stranka ili pokret za korjenitu promjenu

*Dražen Nikolić**

Zbog fragmentiranosti scene i kompromitiranosti većine postojećih zelenih stranaka, alternativni pokret ne mora biti „zelen“ po imenu; bitno je da bude „zelen“ po sadržaju odnosno po ciljevima i alternativnim načinima političkog djelovanja.

U postojećem političkom prostoru postoji potreba za jasnom porukom etabliranim strankama, ali i demoraliziranim apstinentima od političkog života, o potrebi korijenite promjene dominantne prakse političkog odlučivanja. Tu poruku mogu poslati ili politički pokret ili politička stranka alternativnog organizacijskog modela koji je utemeljen ponajprije na modelima izravne ili izravnije demokracije te s prohodnom komunikacijom prema nevladinim organizacijama širokog spektra.

Zbog fragmentiranosti scene i kompromitiranosti većine postojećih zelenih stranaka, sklon sam vjerovati da takav pokret ne mora biti „zelen“ po imenu već je bitno da bude „zelen“ po sadržaju odnosno po ciljevima i alternativnim načinima političkog djelovanja.

Platforma na kojoj bi moglo doći do stvaranja takvog pokreta u prvoj fazi s vjerojatnom transformacijom u jednu ili više političkih stanaka u drugoj fazi razvoja, po mom sudu je ponajprije ekonomska demokracija. Ovo područje je izvor širokih i dubokih frustracija te u ponudi odgovora na izazove sadašnje prakse uključuje u sebi sva ključna politička pitanja – etike u politici, uloge države u očuvanju javnih dobara, društveno odgovornog poslovanja, razvitka kvalitete života, ostvarivanja ljudskih prava (svih generacija) te očuvanja okoliša.

Tipično „zelene teme“ predstavljene kroz prizmu ekonomske demokracije imaju šansu okupiti ne samo postojeće osviještene predstavnike zelene scene, već i privući podršku razočaranih društvenih skupina kao što su mladi, umirovljenici, nezaposleni, prividno zaposleni, te zaposleni čiji standard izravno ovisi o okolišu i kvaliteti života poput seljaka, ribara, malih turističkih poduzetnika, i drugih. Onih kojim su na prvi pogled stereotipno predstavljene „zelene teme“ daleke i hladne.

Takva uključujuća politika koja je „zelena“ po sadržaju ali ne nužno i po imenu mora izbjeći postojeće stereotipe o „zelenima“ i zamijeniti ih novima. Gorljiva opsjednutost temama iz biološkog dijela spektra zelene politike stvorila je stereotip o propovjednicima „planetarnog sudnjeg dana“, koje ljudi ne vole i ne žele ni saslušati, a kamoli podržati i slijediti. Vrlo je važno da politika tog i takvog pokreta bude „funky“ odnosno da ne bude utemljena na strahu od budućnosti.

Pridobijanje potpore i sudjelovanje tih „revoltnih“ skupina ljudi u takvom pokretu i/ili stranci ključ je njegova/njezina formiranja, ali i kasnijeg samoispunjenja i samoodržanja.

* zeleni aktivist

Potencijal za stvaranje takvog pokreta i/ili stranke postoji, no njegova realizacija je opterećena suzdržanošću prema klasičnom političkom liderstvu većine aktera „zelene po sadržaju“ politike koji imaju osobni potencijal za preuzimanje tih odogovornosti.
Moje osobno viđenje jest da deficit nije u tolikoj mjeri u sferi broja kompetentnih ljudi s liderskim potencijalom koliko u sferi osobne hrabrosti da se započne neizbježan „dugi marš“ kroz institucije.

izazov – uspjeti u političkoj areni

Vjeran Piršić

Uza sve rezerve, čini se da je baš sada vrijeme za politički aktivizam zelenog tipa. Upravo je sada sve većem broju građana (birača) očito da su postojeće političke stranke i njihovi modeli funkcioniranja glavni izvor društvene patologije na ovim prostorima. Neophodno je prestati biti pasivan promatrač surove (u biti tragične) političke realnosti.

Moj osobni prvi problem s partijom bilo kojeg tipa jest njihova osnovna motivacija postojanja, a to je u biti zastupanje interesa određenog dijela društva. Pa bi tako npr. liberali trebali braniti interese kapitala, socijaldemokrati radnika, seljaci seljaka i sl. Osobno, imam problem sudjelovati u bilo kojem procesu (pa i političkom) koji brani bilo kakve parcijalne interese nasuprot javnima. To je dodatno potencirano u slučaju naših političkih stranaka, jer se kod većine njih zastupanje interesa pojedinog segmenta društva svelo na branjenje osobnih interesa partijske oligarhije. Drugi problem sa strankama je kronični manjak unutrašnje demokracije, na što nisu imune ni zelene stranke.
Stoga je moj odgovor na postavljeno pitanje jednostavan; da, u Hrvatskoj je nasušna potreba za kvalitetnom zelenom strankom, ali samo pod uvjetom da se ona prvenstveno bavi zaista zelenim temama i da u svojem funkcioniranju bude potpuno različita od već postojećih stranaka, tj. da od početka promovira unutarstranački pluralizam kao jednu od osnovnih vrednota. Znam da se pritom odmah postavlja problem funkcioniranja stranke (nešto kao kod anarhista), ali vjerujem da se taj problem može efikasno riješiti.
Dodatni problem je dosadašnja aktivnost već postojećih zelenih i "zelenih" političkih stranaka te njihovi (ne)uspjesi. Činjenica je da su u mnogim sredinama pojedinci i grupacije koje su se barem nominalno nazivale zelenima u svojoj političkoj praksi stekle veoma loš status u javnosti, pa ih ponegdje doživljavaju jednako ozbiljno kao i pripadnike marginalnih vjerskih sekti (tipa "Hari krishna"), što je posebno opasno u Dalmaciji, gdje se lako dobiva (a teško gubi) status "redikula".
Usprkos tome, čini mi se da je baš sada vrijeme za politički aktivizam zelenog tipa. Jer upravo sada je sve većem broju građana (birača) očito da su već postojeće političke stranke i njihovi modeli funkcioniranja glavni izvor društvene patologije na ovim prostorima. S mojeg stajališta aktivista civilnog društva u domeni zaštite okoliša očita je potreba za aktiviranjem političkog krila, koje je već i prisutno sa višestrukim uspješnim izlascima kroz formu nezavisnih listi na lokalnim izborima. Sada je izazov uspjeti u političkoj areni ne samo na nacionalnom već i na regionalnom nivou.
Kako to učiniti? Dva su dominantna oblika; nacionalno ustrojiti stranku koja će se marljivim radom razmnožiti na svim područjima na kojima za takvu političku (zelenu) alternativu ima interesa ili napraviti uniju već postojećih i ponegdje dobro profiliranih točaka otpora ljudskoj gluposti. Možda je rješenje i u kombinaciji tih dvaju načina? Nemam dovoljno mudrosti, pa ni ekspertize da procijenim koji je način optimalan, ali sam siguran da je neophodno prestati biti pasivan promatrač surove (u biti tragične) političke realnosti, jer je dekadencija cijeloga društva dovoljno napredovala da neki jako opasni procesi postanu ireverzibilni. Drugo je pitanje da li su bivši samupravljači koji na izborima glasaju kao navijači nogometnih klubova (moji su moji) spremni to u trenutku glasanja uočiti...

promjena je nužna, zelena opcija je moguća

Mak Đukan

Hrvatskoj je potrebna stranka koja će prvenstveno služiti kao glas izvrsnosti, znanja i pravednosti. Potrebna je politička stranka koja će predložiti ideje zasnovane na stvarnim potrebama društva, a ne na privatnim interesima.

Mislim da je moje mišljenje slično mišljenju većine mladih u Hrvatskoj, željnih promjena. Hrvatskoj je svakako potrebna nova politička stranka, koja može i ne mora biti zelena. Bitno je da se na političkoj sceni pojavi netko nov, tko može probuditi Hrvate iz transa u kojem se trenutačno nalaze. Hrvatsko je društvo toliko izmučeno negativnim skandalima, koji pune naslovnice novina, da čovjeku dođe da prestane obraćati pozornost i da se pravi kao da je sve u redu. Nažalost, većina ljudi u Hrvatskoj pristala je na taj konformizam. Stanovnici Hrvatske pristali su imati društvo u kojem je prihvatljivo kupiti ispit, postaviti rođaka na mjesto u nadzornom odboru ili dopustiti sve skandale koji svakodnevno potresaju vladajuće političke strukture. Takvo stanje je posljedica nemara donosilaca odluka, kojima je u interesu da se status quo zadrži, jer od toga imaju osobnu dobit. Kako je moguće da je predsjednik Sabora još uvijek osoba koja prima pisma od rođaka jer im je obećano da će dobiti mjesto u nadzornom odboru državne firme? Kako je moguće da na visoke pozicije dolaze ljudi bez ikakvih kvalifikacija za taj određeni posao? Moguće je jer to netko dopušta.
Smatram da je Hrvatskoj potrebna stranka koja će prvenstveno služiti kao glas izvrsnosti, znanja i pravednosti. Mislim da takva stranka treba biti liberalna i mora služiti kao protuteža vladajućim strukturama. Takva stranka bi trebala biti zasnovana na mladim ljudima, koji nikada nisu imali priliku aktivno sudjelovati u političkom životu Hrvatske, jer su sve druge opcije bile odbojne zbog povezanosti s korupcijom i nekim ljigama. Hrvatskoj je prijeko potreban novi glas koji će zastupati sve ljude koji na izbore idu samo zato jer ne žele baciti glas u vjetar, a prisiljeni su glasati za već istrošene i nekredibilne političke opcije. Nakon svih skandala, pa i ekonomske krize, Hrvatskoj treba politička stranka koja će predložiti ideje zasnovane na stvarnim potrebama društva, a ne privatnim interesima. Jednostavno, ne vjerujem da trenutačno u Hrvatskoj postoji neka stranka koja može ponuditi prihvatljiva i (s ekonomskog, društvenog i ekološkog gledišta) odmjerena rješenja. Zelena stranka je jedna opcija, koja sa svojim vrijednostima može ponuditi takvu alternativu.

ključno mesto zelene politike

*Hana Ćopić**

• *Postoje li neki značajni problemi, interesi ili vrijednosti koji ostaju nezastupljeni, pa i nevidljivi u postojećoj konfiguraciji političkih partija?*
Mislim da postoje. Naime, između ostalog, reč je o tome da čak i teme koje se donekle spominju u kampanjama (takoreći predizborna obećanja) nikada ne dočekaju trenutak sprovođenja u stvarnosti, dok se neizbežno populistički igra na nacionalističke teme i time poziva na neku vrstu sabornosti u sapatništvu. U toj konfiguraciji slabo se šta suštinski (vrednosno, politički) menja – ne postoji jasna opredeljenost ka kreiranju života „po meri čoveka“.
• *Može li se u današnjim okolnostima zamisliti alternativu političko-partijskom establishmentu?*
Smatram da je postojanje alternativne poliitike u javnom prostoru na pomenuti način neophodno; to je vrlo odgovoran odnos prema zajednici i društvu u celini.
• *Koje bi mjesto u takvoj alternativi mogla zauzimati 'zelena politika'? Jesu li teme kao što su zaštita okoliša, ljudska prava (svih 'generacija'), kvaliteta života... politički relevantne i imaju li snagu političkog mobiliziranja?*
Ključno mesto. Naime, mislim da su te teme upravo one mobilizujuće i da bi u okviru njih veliki deo građana i građanki mogao da pronađe svoj domen političkog interesovanja i/ili delovanja s obzirom na širok dijapazon mogućnosti. No, budući da ovde ne postoji tradicija zelenih, pre svega ne na način na koji postoji na Zapadu, mislim da ne postoji istinsko razumeva-

* Heinrich Böll Stiftung, Beograd

nje „zelene politike“, odnosno onoga šta sve ona može da podrazumeva; i pre svega u tom smislu sam skeptična po pitanju lidera (mislim da mnogi današnji lideri misle da se „zeleno“ odnosi samo na životnu sredinu!) – potrebna je ozbiljna mera posvećenosti i prosvećivanja da bi doprle do svesti dovoljnog broja ljudi za kritičnu masu za (potencijalno) mobilisanje.

šanse za zelenu alternativu, ali sa novim licima

*Paola Petrić**

Na političkoj sceni u Srbiji su trenutno gotovo sve pozicije zauzete i stiče se utisak da etablirane partije obuhvataju veći deo biračkog tela. Ovde pre svega mislim na dve najdominantnije stranke (DS i SNS). Oko ove dve stranke grupišu se ostale, u skladu sa svojim ideološkim/interesnim opredeljenjima, tako da se stiče utisak da na političkoj pozornici u Srbiji trenutno nema prostora za neku novu političku opciju! Istovremeno je prisutno sve veće nezadovoljstvo građana i građanki konkretnim reformama i rezultatima politike vladajućih stranaka.
Ovakva situacija ukazuje na potrebu za novom alternativom postojećim političkim orijentacijama u Srbiji. No, postavlja se pitanje ko bi mogli biti nosioci ove nove alternative i kako bi ona bila formulisana da bi uspela da osvoji poverenje razočaranih birača, ali i onih koji su se odali potpunoj političkoj apatiji. Ova alternativa bi svakako sa temama: socijalna solidarnost, ljudska prava, kvalitet života i zaštita životne sredine – i svim ostalim političkim pozicijama koje možemo svrstati pod zelenu politiku – imala dobar odjek u javnosti, ali samo ukoliko bi nosioci takve jedne politike bila sasvim nova lica sa punim profesionalnim i ličnim kredibilitetom.

* Projektna koordinatorka, Heinrich Böll Stiftung Beograd

signalizira li uspjeh mađarskog lmp-a novu priliku za zeleni pokret u istočnoj europi i na balkanu?

zeleni – politika iz zabave ili nužnosti?

*Vedran Horvat**

LMP je uspio konstituirati poziciju anti-moći, ali ne samo na ulici, već i u parlamentu. Kapitalizirali su protestni potencijal, ali i odgovorili na dugogodišnju nezastupljenost dijela populacije koja u političkom prostoru nema svoje 'glasnogovornike'.

Dok činjenica da u Francuskoj i Njemačkoj posljednjih godina Zeleni bilježe svoje najbolje dane ne izaziva suviše čuđenja, ovogodišnji ulazak madžarskog LMP-a (Lehet mas a politika) u nacionalni parlament ponovo je oživio već uspavane sumnje da je i s ove strane bivše željezne zavjese moguć politički uspjeh Zelenih. Uz češke Zelene, koji su sve do prije nekoliko godina sjedili u Vladi, uspjeh estonskih Zelenih koji su prije nekoliko godina dobili dovoljno podrške za ulazak u parlament te perspektivnu, iako ne odveć stabilnu bosanskohercegovačku Našu stranku koja je zabilježila određeni uspjeh na lokalnom nivou, i liberalno-progresivna-zelena politička platforma kakav je LMP, potvrdili su, usprkos sumnjama najvećih skeptika, da prostora za takvu političku opciju ima i u zemljama koje već dva desetljeća prolaze kroz mučnu postkomunističku transformaciju. U većini njih, u stranačkom pluralizmu koji se negdje uspješno, a negdje s više poteškoća razvijao početkom devedesetih, zelene stranke nisu našle svoje mjesto u političkoj ponudi. Razlozi tome su mnogostruki; od prenaglašenih ambicija ovdašnjih društava za konzumerizam i (neograničeni) ekonomski rast (koji su nastojali kompenzirati doba "neimaštine" ili materijalne deprivacije u većini socijalističkih zemalja) i etnoreligijskog definiranja političke zajednice (koje ne ostavlja prostor za postmoderne identitete), pa sve do nedostatka osnovnih strukturnih društvenih pretpostavki, prvenstveno tek započetom borbom da se civilni akteri emancipiraju od državnog utjecaja. Iako teško i s dosta otpora, stranke koje svoj program utemeljuju u ograničenju gospodarskog rasta (a pogotovo kontroli nad spregom kapitala i države) kao i u odgovornom upravljanju prirodnim resursima (uključujući pravednu distribuciju i pravo na pristup) ipak polako bilježe uspjeh. Naime, ne samo što agenda tih političkih pokreta i stranaka korespondiraju s biračima tek otkrivenog senzibiliteta; oni na osnovi političke ekologije kao vrijednosne platforme ujedno formuliraju svojevrsnu novu politiku, politiku budućnosti (Zukunftpolitik) koja ih, bar zasad, u bitnome razlikuje od političke ponude 'mainstream' stranaka. Pitanje koje se za nas ovdje postavlja kao relevantno jest u kojoj su mjeri ova ohrabrujuća iskustva zelenih političkih programa u srednje-istočnoj Europi moguća i u našoj regiji; da li se radi o modelima koji bi bili korisni ili izvedivi u našim društvenim okvirima?
Na samom početku potrebno je reći da se najbolji odgovor na ovo pitanje na kraju dana mora ipak potražiti u izravnom političkom djelovanju, a ne u teorijskoj raspravi koja već poslovično odgađa, ako već ne otklanja, tu mogućnost. Pored toga, kako na ovome mjestu nemamo prostor da ulazimo u komparativnu analizu tranzicijskih društava u kojima je moguće pratiti razvoj i eventualni politički uspon Zelenih, pokušat ćemo otkriti neke od razloga tog polaganog i postepenog uspjeha te pokretačku snagu ili okidače koji su stajali iza njih. Najbliži i najsvježiji, a za našu sredinu i najpoticajniji primjer je možda već spomenuti madžarski LMP. Prvo, ne radi se o tipičnoj, maloj i slaboj zelenoj političkoj grupaciji koja godinama pronalazi put do političkog uspjeha (na kakve se uglavnom nailazi u istočnoj Europi); upravo suprotno, govorimo o izuzetno vibrantnom pokretu[1] koji je prije samo dvije godine odlučio definirati svoje stranačke okvire i kapitalizirati svoje dugogodišnje civilno-društveno, aktivističko i ekspertno iskustvo. Obračun s rasprostranjenom korupcijom i sumnjivim privatizacijama, sve vidljivijim mjerama isključivanja (spram Roma) i izuzetno deficitarnom demokracijom, pojavama koje su u doba ekonomske

[1] Sličan primjer nalazimo i u Europe Ecologie, francuskom zelenom pokretu koji je na posljednjim izborima za Europski parlament (2009) bio izuzetno uspješan, i to djelomično zahvaljujući nadilaženju (ali i integraciji) stranačkog okvira zelene stranke (Les Verts) koja je dotad bila relativno nezamjetna.

* voditelj ureda Heinrich Böll Stiftung u Hrvatskoj

I protestni potencijal nezadovoljnih i isključenih, i apolitičnu populaciju (apstinente), ali i društvenu nevidljivost onih nezastupljenih ili pod-predstavljenih (nerijetko na osnovi postmodernih identiteta) moguće je kapitalizirati kroz političku i vrijednosnu platformu s jasnom porukom koja otvara prostor za solidarnost i zajedničko djelovanje protiv nejednakosti

krize poprimile nepodnošljiv oblik, ukazujući na zatvorene i samo za uski krug ljudi prohodne kanale političkog utjecaja, bili su poticaj za pokretanje stranačkog okvira koji može pokazati da se očekivanja od politike mogu i moraju promijeniti. Oštar i beskompromisan zahtjev obučen u mekan, gotovo postmodernistički poziv za novu vrstu politike, uspio je mobilizirati dio populacije. Međutim, možda najvažniji poticaj koji je ubrzao stranačko poslagivanje bila je rastuća popularnost ekstremne desnice (Jobbik) koja je putem svojih paramilitarnih grupa – i diskursom i skupovima – sve značajnije utjecala na političku scenu u Madžarskoj. LMP je stranka koja je sa 7,5 % dobila 16 mjesta u tamošnjem parlamentu, i nažalost nije uspjela pokazati veću snagu od Jobbika, no u svakom slučaju sada se u političkom prostoru suprotstavlja opasnim trendovima u zemlji koji siromaštvo i neobrazovanost vrlo uspješno povezuju s različitim politikom isključivosti, ksenofobije i političkog nasilja nad Drugima. Danas se LMP tim nimalo lakim izazovima suprotstavlja u parlamentu.

Ono što je LMP uspio u ovom slučaju jest konstituirati poziciju anti-moći, ali ne samo na ulici, već i u parlamentu. Kapitalizirali su protestni potencijal, ali i odgovorili na dugogodišnju nezastupljenost dijela populacije koja u političkom prostoru nema svoje 'glasnogovornike'. Ovo iskustvo i model LMP-a moguć je i u drugim, susjednim zemljama, uključujući našu regiju, gdje nezadovoljstvo i protest nesumnjivo rastu, a odnedavno se sve vidljivije i umjesnije izražavaju. S druge strane, veliki broj ljudi koji 'apstinira' od političke participacije mogao bi biti privučen upravo novim oblikom vjerodostojnog političkog ponašanja s točkama koje koreliraju s izazovima budućnosti; od alternativnih rješenja za ekonomsku krizu i osiguranja sigurnosti opskrbe hranom i energijom, zaštite okoliša i klime sve do bolje organizacije života u gradovima, pravednije raspodjele odgovornosti i poboljšanja obrazovnog sustava.

pouke?

Na koji se način madžarsko iskustvo pokazuje relevantnim za zemlje u regiji? Iako se nikad ne radi o prenosivim modelima, ovaj slučaj u nekoliko slojeva ukazuje na bitne momente koji mogu biti više nego korisni akterima sa sličnim aspiracijama u Jugoistočnoj Europi. Prvo, i slučaj LMP-a, koji je, kao mlada stranka, trenutno daleko od konsolidacije u madžarskom parlamentarnom sustavu, ipak ukazuje da je na potrebu za onima koji će unutar dobro uhodanog 'business as usual' sustava međustranačkih 'podjela poslova' stalno propitivati distribuciju sredstava i zaštitu javnog interesa, moguće odgovoriti, i to ne samo kroz vaninstitucionalne prosvjedne forme koje, u smislu krajnjeg utjecaja, pokazuju svoja ograni-,

čenja. Upravo suprotno, i protestni potencijal nezadovoljnih i isključenih, i apolitičnu populaciju (apstinente), ali i društvenu nevidljivost onih nezastupljenih ili pod-predstavljenih (nerijetko na osnovi postmodernih identiteta) moguće je kapitalizirati kroz sličnu političku i vrijednosnu platformu, s jasnom i nedvosmislenom porukom koja otvara prostor za solidarnost i zajedničko djelovanje protiv niza sprega koje stvaraju nejednakosti.

Drugo, konstituiranje političkog subjekta u svojoj jezgri ima slično razumijevanje hitnosti, urgentnosti promjene i nepodnošljivosti stanja koje zatječemo s duboko korumpiranim strankama ili klijentelističkim mrežama koje ih okružuju i servisiraju. Kako potonje već shvaćaju da im novi politički pokreti rade 'o glavi', nastoje ih, sve je evidentnije, različitim sredstvima udaljiti od pokušaja moguće političke konsolidacije i umanjiti im kredibilitet. Utoliko se duboka zabrinutost sadašnjim stanjem i političkom krizom te njeno neprihvaćanje pokazuju kao krajnja podloga daljnjih političkih akcija koje zbog svojih konfrontacijskih osobina mogu predstavljati nove forme opozicijskog djelovanja i postavljanje novih standarda u političkom ponašanju. Upravo s tom namjerom progresivna/zelena politička platforma može pokazati da je ulazak u stranački prostor neizbježan, na Balkanu one mogu biti daleko više od anti-stranaka, kakvima su se definirale zelene stranke na Zapadu u 80-ima, tj. svojim formativnim godinama. Vidljivo je također da će otpora konstituiranju novog političkog subjekta svakako biti, budući da je svaki pedalj stranačkog prostora u parlamentu obilježen i označen prethodnim političkim borbama 'starih igrača'. Tim je teže izboriti novi momentum za ulazak u tako postavljeni teren. Međutim, u većini zemalja u regiji za momentum se neće biti potrebno boriti, on je već tu – ponuđen - budući da je većina mainstream stranaka već pokazala da ne mogu odgovorno predstavljati interese građana od kojih su izabrani, da je povjerenje u njih erodiralo i da je kredibilitet duboko narušen. U tom smislu, jedna progresivna zelena politička platforma koja ujedinjuje protestni potencijal i postmoderni identitet konačno može predstavljati dodanu vrijednost u političkom spektru i skupom svojih uvjetovanja djelovati na daleko veće stranke koje ju okružuju.

Da zaključimo, stanje na koje nailazimo u zemljama u regiji i duboka politička kriza stranaka na koju nailazimo ne ostavlja prostora da se zelena politika definira kao dokona post-moderna politika, politika iz zabave. Upravo suprotno, zajednička uznemirenost, zabrinutost i intrinzična motivacija da se hitno djeluje spram višestruke krize u koju su nas dovele političke elite pokazuju da se Zeleni u svojim formativnim godinama moraju formulirati kao politika iz nužnosti; kao progresivni odgovor na sve regresivnije i autoritarnije elemente, kao korektiv spram niza sprega koje uništavaju povjerenje i mogućnost za pravednost u društvu. Utoliko se pojava Zelenih u zemljama u regiji ipak može pokazati – i dokazati – kao politika koja dolazi u pravo vrijeme, upravo protivno skepsama da je za nju danas prekasno. Za 'disanje za vrat' i 'uplitanje u poslove države' jednostavno dolazi nova prilika, ali ovaj put ne na ulici – već u parlamentu. Stajanju po strani je kraj...

događaji i akcije

dvadeset pet godina borbe za Dravu

Kako nema multidisciplinarnog rada, kao i u svim drugim područjima državne strategije, nadležna tijela donose hirovite, konfuzne i proturječne odluke, ovisno o tome koji lobi trenutno prevlada.

Rijeke Mura i Drava, u njihovom toku kroz Hrvatsku, već su četvrt stoljeća poprište borbe suprostavljenih interesa i strategija. S jedne su strane komercijalni interesi elektroprivrede i vodoprivrede, s druge interesi održanja krajobraza, biološke raznolikosti i ekosustava. Europa, pa tako i susjedna Mađarska s kojom Hrvatska dijeli veći dio toka, bitno su promijenili svoj stav u tom razdoblju. U Hrvatskoj – one snage koje zagovaraju prvenstvo kratkoročne ekonomske dobiti (energetika, graditeljstvo, vodoprivreda) još uvijek su vrlo snažne. Perspektiva skorog ulaska Hrvatske u EU zaoštrava borbu.

Na gornjim tokovima, izgrađeno je 27 brana i hidroelektrana na Dravi i 15 na Muri. U tom dijelu to su planinske rijeke brzog pada, tako da su negativni utjecaji na okoliš manji, a također i troškovi. Ipak, preokret u ekološkoj svijesti dovodi do napora za djelomičan povrat u prirodno stanje.[1] U Sloveniji su, od početka 1980-ih godina, prosvjedi protiv gradnje lanca sedam novih HE na Muri obilježili početak okolišnog pokreta.

Na nizinskim tokovima, mnogo su veći troškovi i ekološki utjecaj. Akumulacije su goleme, žrtvuje se velika područja poljoprivrednog i šumskog zemljišta, mijenja se vodni režim u široj okolini. Šumarstvo i poljodjelstvo prilagođeni su sadašnjoj situaciji i utjecaj je negativan, te se kumulira kako se ide više nizvodno. Taj problem postoji i na donjem toku Dunava i Tise, gdje također postoje sukobljeni interesi.[2] Zanimljivo je da neki stručnjaci iz elektroprivrede i vodoprivrede, priznajući negativni učinak triju HE izgrađenih na prvom dijelu toka Drave u Hrvaskoj, kao lijek predlažu – gradnju novih brana!

Te su tri brane bile izgrađene do kraja 1980-ih. Plan kompletnog hidroenergetskog korištenja Drave iz 1985. predviđao je još četiri nizvodno. Došlo je međutim do snažnog otpora protiv gradnje HE „Đurđevac“, u kojem su se ujedinili lokalno stanovništvo, prve okolišne udruge i ekološka i šumarska struka.[3]

Stručnjaci iz HEP-a i Hrvatske vodoprivrede dosljedno su odbijali dijalog ne samo s laicima, nego i s drugim stručnjacima. To se pokazalo 1998., kad su gotovo svi energetičari uskratili dozvolu da se njihove priloge tiska u zborniku Međunarodne konferencije „Održivo gospodarsko korištenje nizinskih rijeka i zaštita prirode i okoliša“. Nema multidisciplinarnog rada, nema pokušaja da se zajednički sagleda cjelovitu sliku i dođe do kompromisa – onako kako je u zemljama sazrele demokracije uobičajeno („deliberativna demokracija“).

[1] „The upper Drava: efforts to restore a River“, *Danube Watch* br. 2/2002, http://www.icpdr.org/icpdr/static/dw2002_2/dw0202p04.htm

[2] „Power from the Danube – Can it be sustainable?“, *Danube Watch* br. 2/2010. http://www.icpdr.org/icpdr-pages/dw1002_p_06.htm

[3] Zoran Oštrić: „Seljačka buna na obalama Drave“, *Start*, br 548, 2. rujna 1989., http://www.scribd.com/doc/41466402/Selja%C4%8Dka-buna-na-obalama-Drave-1989

Ostaje konflikt: politička borba, u javnosti i potajice. Protiv moćnih lobija, okolišne udruge osnovale su „Dravsku ligu“. Ove su jeseni deseti put organizirale „Dane Drave“, organiziraju znanstvene i turističke djelatnosti idr. Kako je ekološki osviještena Mađarska blokirala projekt HE Đurđevac (još 1991.), a zatim i modificirani projekt HE Novo Virje (2007.), HEP je razradio projekt dviju HE, Molve 1 i Molve 2. Dravska liga tvrdi da se ništa bitno nije promijenilo i da je projekt i dalje ekološki neprihvatljv.

U prilog zaštitarima prirode govore načela Okvirna konvencije EU o vodama iz 2000., koja težište politike upravljanja vodama usmjerava na povratak prirodi i krajobraznim vrijednostima. Na toj direktivi, među 170 planova upravljanja riječnim bazenima u Europi, građen je i Plan upravljanja bazenom rijeke Dunav, koji su sve podunavske zemlje, uključujući i Hrvatsku, potpisale u veljači ove godine. Ove je godine objavljen završni izvještaj projekta EU Twinning o provedbi Okvirne direktive. Zaključili su da je sadašnje upravljanje vodama u Hrvatskoj zastarjelo, šteti okolišu, preskupo je, stvara mnogo štetnih posljedica, uništava mnogobrojne korisne funkcije rijeka.[4]

Zakulisne igre moći odigravaju se među raznim lobijima i njihovim predstavnicima u ministarstvima. Kako nema multidisciplinarnog rada savjetnika, kao i u svim drugim područjima državne strategije, nadležna tijela donose hirovite, konfuzne i proturječne odluke, ovisno o tome koji lobi trenutno prevlada. Ministarstvo kulture (u čijem je resoru i zaštita prirode) proglasilo je u veljači 2009. „preventivnu zaštitu“ koridora Mura–Drava u kategoriji regionalnog parka. HEP je uzvratio službenim zahtjevom da se sve njihove postojeće i planirane objekte izuzme iz Nacionalne ekološke mreže, koja će ulaskom Hrvatske u EU ući u europsku mrežu Natura 2000. Predsjednica Vlade je u rujnu prošle godine s predsjednikom mađarske vlade potpisala izjavu o uspostavi Prekograničnog rezervata biosfere Mura-Drava-Dunav, na kojem europska mreža EURONATUR radi od 1996., a onda je u travnju ove godine Vlada uvrstila hidroelektrane Molve 1 i 2 u listu prioritetnih elektroenergetskih objekata. Kad su pak, u listopadu, ugovor o proglašenju Rezervata biosfere potpisale Austrija, Slovenija, Mađarska i Srbija, Hrvatska se nije priključila, u čemu je ključnu ulogu imao ministar gospodarstva Đuro Popijač.

Udruge za okoliš također vode borbu protiv planova Hrvatske vodoprivrede za kanaliziranje ušća Mure u Dravu, čime bi se uništilo dragulj prirode Veliki Pažut, „Hrvatska Amazona“. Zagovornici tog projekta žele, pristupom koji je Europa napustila, uspostaviti potpuno nov tok, geometrijski savršenog oblika.* Ekološke udruge tvrde da je jedini cilj radova „okretanje novca“ poreznih obveznika na najskuplji mogući način, prije nego se uspostavi nova zaštićena područja i usvoji nove zakone koji bi to onemogućili.

Zoran Oštrić

poveznice

Zaštitarsko-ekološka udruga „Senjar“ (Donja Dubrava), http://www.senjar.hr/

Udruga „Baobab“ (Koprivnica), http://udrugabaobab.blog.hr/

Sutok Mure i Drave, www.uscemure.org

bezvizni režim za građane BiH

Ukidanjem viza, nakon brojnih teškoća, politikantstva, zloupotreba entitetskog glasanja, uz povremene intervencije međunarodne zajednice, prekinut je režim koji je putovanje u inozemstvo činio teškim, mukotrpnim, često na granici dostojanstva.

8. novembra, konačno dobra vijest za građane BiH: Ova je zemlja, zajedno sa Albanijom, stavljena na tzv. bijelu schengensku listu, što znači da njeni građani, od 15. decembra 2010., imaju mogućnost putovanja u 27 zemalja članica EU, te u Island, Norvešku i Švicarsku, bez viza, bez redova pred ambasadama, bez procedure koja je svih ovih godina, brojnim građanima i građankama BiH onemogućavala slobodno kretanje najvećim dijelom evropskog kontinenta.

Putovanja su morala biti planirana više nedjelja unaprijed, proces dobijanja viza znao je biti težak, mukotrpan, često na granici dostojanstva.

Ovom je činu prethodilo ispunjavanje 176 uvjeta iz Mape puta za liberalizaciju viznog režima, često praćeno brojnim teškoćama, politikant-

[4] European Union Twinning Project - Implementing the Water Framework Directive in the Republic of Croatia, Rezultati projekta, http://www.wfd-croatia.eu/userfiles/file/Activity%20reports%20final/Rezultati_projekta_HRV.pdf

* o tome u ovom broju *agenda*: Kruno Kartus, "Više prostora rijekama"

stvom, zloupotrebom entitetskog glasanja, uz povremene intervencije međunarodne zajednice, posebno prema rukovodstvu RS, koje je u velikoj mjeri odgovorno za odugovlačenje u ispunjavanju obaveza BiH, definiranih pomenutim dokumentom.
Također, prevladavao je, većinom opravdan, dojam da BiH pred sobom ima veće i za ispunjavanje zahtjevnije zadatke u ovoj oblasti u usporedbi s drugim zemljama regiona, u prvom redu Srbijom i Crnom Gorom.
Istovremeno, i u samom Briselu nije postojao jedinstven glas kad je u pitanju liberalizacija viznog režima za građane BiH. Francuska, Njemačka, Holandija dugo su vremena iskazivale rezervu spram sposobnosti bosanskohercegovačkih vlasti da ispunjene kriterije implementiraju u praksi. Koliko je ova rezerva bila opravdana pokazat će već naredni mjeseci.
Iz Brisela ističu da je u narednom periodu važno da građani BIH najprije budu informirani o suštini vizne liberalizacije.
„To nije karta za dobijanje boravišne dozvole ili put ka dobijanju azila. Vizna liberalizacija znači mogućnost da ljudi sa biometrijskim pasošima putuju u zemlje Schengena i ostanu tamo do tri mjeseca. Ako bude bilo zloupotreba, postoji mogućnost da ponovo dođe do uvođenja viza. To bi građane dovelo u veoma tešku i ozbiljnu situaciju. To nikako ne želimo da se desi“, kaže Tanja Fajon, zastupnica i izvjestiteljica Evropskog parlamenta za liberalizaciju viznog režima.
Zbog navedenog, za sve zemlje regije, pa tako i za BIH, uveden je Monitoring vizne liberalizacije, o čemu prvi izvještaj slijedi za pola godine.
Kako god, ova je odluka izazvala nepodijeljenu podršku građana BiH, koji su konačno, nakon dvadeset godina, u prilici da slobodno putuju.

Adnan Rondić

o jugoslovenstvu ovih dana, ili kako se razvesti od sopstvene socijalizacije?

Možda je stvarno sazrelo vreme da opet počnemo da živimo kao sav normalan svet? Bilo mi bi draže da smo to mi, nekim čudom, posle svega što se desilo, sazreli i da smo shvatili da bez pokajanja i pomirenja ne možemo da stavimo.

Predstava Rođeni u YU, premijerno izvedena 12. oktobra ove godine u Jugoslovenskom dramskom pozorištu, značajan je događaj za Beograd i za sve nas rođene u YU – gde god živeli.
Autor i reditelj predstave, Dino Mustafić, okupio je dramaturški tim u kome su Minja Bogavac, Maja Pelević, Filip Vujošević, Božo Koprivica, Miloš Krečković i Biserka Savić, koji su zajedno sa glumcima Mirjanom Karanović, Predragom Ejdusom, Brankom Petrić, Markom Baćovićem, Slobodanom Beštićem, Anitom Mančić, Goranom Jevtićem, Anđelikom Simić, Rašom Vujovićem i Milenom Vasić postavili ovu predstavu.
Glumci ne nastupaju u određenim ulogama, već pod svojim vlastitim imenom i prezimenom, čak i svojim jedinstvenim matičnim brojem građana (JMBG). Tako „ogoljeni“ ispunjavaju predstavu ličnim uspomenama, emocijama i sećanjima na mladost i odrastanje u Zemlji-Čije-Se-Ime-Dugo-Nije-Smelo-Izgovoriti, na sve lepo na šta taj period u njihovom životu asocira, ali i na simptome budućeg raspada te iste zemlje, kao i na njenu krvavu i sramnu propast.
Iako je u međuvremenu istoriografski (čak i kod nas!) opovrgnuto mišljenje da je rukovodstvo u Srbiji bilo protiv raspada bivše Jugoslavije, dok su u svim ostalim republikama navodno bili za, još uvek preovladava osećanje među nama, stanovnicima Srbije, da smo upravo mi oni “najokoreliji” jugo-nostalgičari, koji nikako ne mogu da se odreknu bivše zemlje. Zbog toga nas je nekako sram, o tome nerado govorimo. Kognitivno sve kapiramo, dok emotivno ćutimo.
Možda je upravo bilo potrebno da dođe neko sa strane, ili baš iz Sarajeva, i da nam sa svojom internacionalnom dramaturškom ekipom kroz predstavu prikaže da nismo jedini koji osećaju impuls da ustanu kada se intonira Hej, Sloveni ili da nas podseti da još uvek znamo sve reči Pionirske zakletve. Prosto da nam ukaže na to da je okej što smo je i voleli i mrzeli, ali i na to da je vreme da na neki način završimo s tom pričom u glavi, da stavimo tačku. Ova predstava zaista ima to katarzično dejstvo.
Da je Rođeni u Yu pokrenula širu priču ukazuje i održavanje tribine pod istim imenom u sredu, 27. oktobra u Centru za kulturnu dekontaminaciju u Beogradu. Na njoj su pred prepunom salom eminentni „kulturni radnici“ iz regiona (Želimir Žilnik, Mirjana Karanović, Ante Tomić, Miljenko Jergović i Muharem Bazdulj) takođe raspravljali o pitanjima identiteta i dekonstrukciji jugoslovenstva. Da li je zapravo slučajnost da je premijera ove predstave bila samo dvadesetak dana pre prve, doduše nezvanične, posete i prvih reči izvinjenja predsednika Srbije Vukovaru? Možda je stvarno sazrelo vreme da opet počnemo da živimo kao sav normalan svet? Hmmm. Bilo mi bi draže da smo to mi, nekim čudom, posle svega što se desilo, sazreli i da smo shvatili da bez pokajanja i pomirenja ne možemo da stavimo onu gore pomenutu tačku.
Bilo kako bilo, preporučujem svakom detetu Jugoslavije koje se još seća zemlje u kojoj je rođeno i koga put navede u Beograd, da odvoji malo vremena i ode na predstavu Rođeni u YU. Kao posle svakog razvoda, a pogotovo onih s elementima nasilja, treba da prođe dosta vremena kako bismo se opet prisetili i onih dobrih momenata u zajedničkom životu. A njih je neosporno bilo.

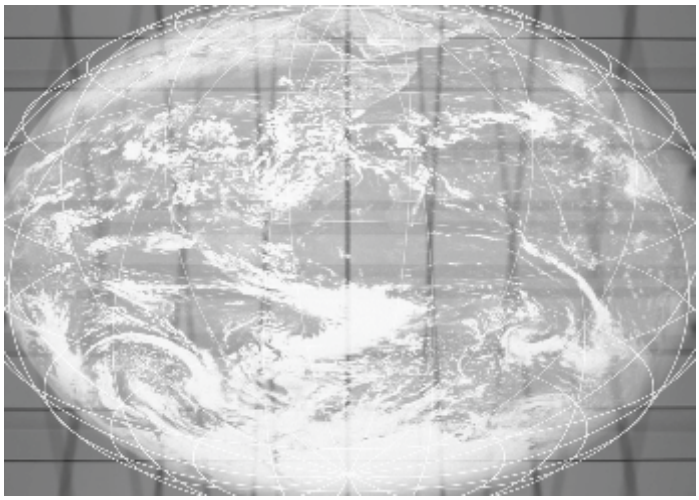
Jelena Mićović

blokiran sistem – blokirani rezultati izbora

Kompliciranost uređenja BiH još jednom se ukazala u svom punom „sjaju“: Spora implementacija izbornih rezultata karakteristika je i ovog postizbornog perioda.

Posljednji opći izbori u BIH, održani 3. oktobra, donijeli su djelomične promjene na političkoj sceni ove zemlje. U ovom se momentu može govoriti o kvantitativnim promjenama, a da bi se o kvalitativnima moglo govoriti, morat ćemo pričekati konstituiranje vlasti, na brojnim nivoima: od kantonalnih, preko entitetskih do državnog nivoa.
Ukratko: SDP BiH izašao je nakon ovih izbora kao najjača politička snaga u zemlji, SNSD, očekivano, i dalje suvereni vladar u RS, SDA sa nešto manjom podrškom glasača, ali sa članom Predsjedništva BiH iz svojih redova.
Najveće iznenađenje jeste dobar izborni rezultat Saveza za bolju budućnost Fahrudina Radončića, te skoro potpuni debakl Silajdžićeve Stranke za BiH i njega lično.
Većina hrvatskog biračkog tijela odlučila se, u nešto većoj mjeri, za HDZ BIH, te u manjoj, za HDZ 1990.
Proteklih nekoliko nedjelja svjedočili smo brojnim susretima političkih lidera, pregovorima i razgovorima o mogućim koalicijama, stvaranju nacionalnih blokova, pokušajima dobijanja na vremenu, kupovini što boljih startnih pozicija.
Najviše zanimanje bosanskohercegovačke javnosti izazvali su susreti lidera dviju najjačih političkih partija u zemlji, SDP BiH i SNSD, što je još jednom potvrdilo onu staru „Nikad ne reci nikad“. Iako se Milorad Dodik zaklinjao da, zbog vrlo profanih razloga, neće razgovarati sa Zlatkom Lagumdžijom, očito su mrkva i štap, koji su zadnje dvije decenije u vlasništvu međunarodne zajednice, učinili svoje.
Kompliciranost uređenja BiH još jednom se ukazala u svom punom „sjaju“: Spora implementacija izbornih rezultata karakteristika je i ovog postizbornog perioda.
Doduše, u RS je posao djelimično završen: Narodna skupština ovog entiteta BiH je konstituirana, u ovom momentu je poznato da je mandatar za sastav nove Vlade RS Aleksandar Džombić, dosadašnji ministar finansija. O ostalim kadrovskim rješenjima još se raspravlja, pa bi januar mogao biti optimalno vrijeme formiranja Džombićevog kabineta.
U Federaciji BIH, privodi se kraju konstituiranje kantonalnih skupština, Zastupnički Džodm federalnog Parlamenta je konstituiran, ali ne i Dom naroda.
Na državnom nivou, iako su poznati članovi Zastupničkog poma Parlamentarne skupštine BiH, još uvijek traju pregovori oko rukovodstva Parlamenta, a o Vijeću ministara, odnosno državnoj vladi, teško da će biti konkretnoga govora prije početka naredne godine.
Kako god, mandatar, kada bude izabran – a oko njega će se nastaviti lomiti koplja – teško da će posao moći završiti prije proljeća 2011.
Dakle, nova-stara vlast u BiH imat će zadatke identične onima koji pred njom stoje skoro deceniju i po. Ustavne promjene, na prvom mjestu. Za sada, konsenzus postoji samo oko potrebe implementacije sudske odluke iz Strazbura u slučaju Sejdić-Finci.
Ali, već pri razgovorima o modalitetima pomenute implementacije došlo je do zastoja.
Na potezu je međunarodna zajednica. I najvjerovatnije, upotreba metoda tajne diplomacije.
Jer javna je, kad je pozicija ključnih aktera MZ u BIH po srijedi, uglavnom ili van upotrebe ili bez konkretnih rezultata.

Adnan Rondić

trusni dani

I nedavni zemljotres i zabrana pušenja u zatvorenim javnim prostorima u Srbiji pokazuju da su najdublje raspukline između propisa i njihovog provođenja.

Zemljotres u Kraljevu početkom novembra, koji se osetio do Novog Sada, prouzrokovao je, mimo ljudskih žrtava i materijalne štete, i potrese u građevinskoj branši – zbog upotrebe neadekvatnih materijala i nepridržavanja važećih propisa u gradnji. Potres od 5,4 jačine na Rihterovoj skali, koji je u Japanu maltene svakonedeljna pojava bez ikakvih posledica, ostavio je velik broj Kraljevčana bez krova nad glavom.
Nešto veći potres izgleda da je izazvala implementacija Zakona o zabrani pušenja na javnim mestima. Srbija je čekala poslednji rok da uvede zabranu pušenja, a prelazni period za prilagođavanje ističe 11. novembra 2010, eto upravo kada se iz kafanskih bašta opet selimo u zatvorene prostorije. Digla se kuka i motika, čak iz redova liberalnih fundamentalista-nepušača. Ne shvatam zašto – kao da je do sada neka zabrana u Srbiji ikada bila efikasna. Čak i oni koji donose te zakone već javno izjavljuju da ih se neće pridržavati. Poslanica Srpske radikalne stranke Lidija Vukićević, inače bivša glumica, poznata iz „Boljeg života“, rekla je, stojeći na vratima Skupštine: "Ja ću ubuduće, kao u srednjoj školi, u toalet, pa ako me uhvate – uhvate. Nema pušača koji ne bi platio kaznu samo da može da zapali kad mu se prohte."
Kakvi poslanici, takva i primena zakona.

Jelena Mićović

što je ubilo dvojicu radnika?

Smrt dvojice radnika, najvjerojatnije zbog trovanja neidentificiranim plinom, otkrila je kako se malo vodi računa o opasnostima ilegalno odbačenog otpada i kako se sporo reagira na ovakve opasnosti.

Nešto prije podneva, u subotu 18. rujna, jedan je radnik ušao u podrum zgrade tvrtke za trgovinu metalima. Zgrada u Jankomiru (zapadni dio Zagreba) nalazi se blizu obale Save, koja je tih dana bila nabujala i razlila se. Krenuo je skinuti radno odijelo i uzeti svoju odjeću. Spuštajući se stubama, iznenada je bez glasa pao. Drugi radnik začuo je udarac i pohitao da ga pokuša izvući. Onda je pao i on. Obojica su za nekoliko trenutaka umrla. Ubio ih je neki plin koji se u prostoriji nakupio tijekom prethodnih sati. Još jedan radnik i dvojica policajaca, koji su se pojavili na poziv, osjetili su manje posljedice. Tijela stradalih izvučena su tek nakon dva dana.
Koji plin? Odakle se pojavio? Stručnjaci iz Zavoda za sudsku medicinu i kriminalistiku, Zavoda za javno zdravstvo i Hrvatskog zavoda za toksikologiju započeli su istragu, a mediji i javnost započeli su sa spekulacijama. Neminovno se pojavila pretpostavka da su narasle podzemne vode, zahvaćajući neki opasni otpad plitko zatrpan u neposrednoj blizni, započele kemijsku reakciju u kojoj su nastale otrovne pare, a one su, pod visokim pritiskom, kroz pore zida prodrle u podrum i i tamo se koncentrirala. Tu je pretpostavku, među ostalima, iznio i najkompetentniji stručnjak – dr.sc. Franjo Plavšić, ravnatelj Zavoda za toksikologiju.[1]
Odakle opasni otpad ovako blizu prostorijama gdje se ljudi presvlače? Nažalost, svi koji prate zaštitu i odsustvo zaštite okoliša u Hrvatskoj, eksperti i aktivisti, neminovno su došli na istu misao: da se „vrlo vjerojatno radi o posljedici dviju ekoloških katastrofa, koje traju desetljećima: ilegalnog iskapanja šljunka i odlaganja opasnog otpada“[2]
Uz Savu i Dravu u posljednjih su dvadesetak godina ilegalno iskopani milijuni kubika šljunka. Povremeni prosvjedi lokalnog stanovništva ostajali su gotovo bez ikakvog učinka.
Redovno u takvim slučajevima svjedoci govore o tajanstvenim kamionima koji dovoze sumnjiv teret i istresaju ga u nastale rupe, koje zatim netko provizorno zatrpa. O tome su tih dana govorili i obližnji stanovnici Jankomira. Za polovicu opasnog otpada koji nastaje u Hrvatskoj ne zna se gdje završava, a povremeno se javljaju i sumnje na ilegalni uvoz iz inozemstva. Iz korodiranih bačava postepeno se truju podzemne vode. Neočekivano žestoko, nakon četiri dana šutnje, tu je tezu podržao Pavle Kalinić, šef gradskog Ureda za upravljanje hitnim situacijama. „Mafija dobro zna tko je kriv za smrt radnika“, rekao je Kalinić. „Širom Hrvatske, ali i u zemljama istočne Europe, postoje na tisuće lokacija na kojima se ilegalno zakapa opasni otpad. (...) Već smo čistili neka mjesta u Zagrebu o kojima smo anonimno obaviješteni, a Ministarstvo je puno prijava za cijelu Hrvatsku“.[3]

Njegov ured, pak, bio je prekasno obaviješten, oni za ovakve stvari nisu ni nadležni – valjda nisu dovoljno „hitne“ – a da li je netko povodom tih „puno prijava“ i saznanja o radu mafije nešto preduzeo, nije ništa rekao.
Nakon desetak dana, objavljeno je da je završena obdukcija. U uzorcima tkiva otkriven je spoj dimetil disulfid, škodljivi plin jakog mirisa, koji međutim sam nije mogao izazvati smrt. U podrumskom zraku bilo je i metana, ugljičnog monoksida (koji mediji neminovno miješaju s ugljičnim dioksidom), ali je morao biti prisutan i „još neotkriven smrtonosni plin, kako je rekao Plavšić.[4]
Da bi se otkrilo pravi uzrok – osnovano je povjerenstvo. Dobra metoda, po staroj izreci, ako se ne želi riješiti problem. Javnost je saznala i to da je reakcija na „hitnu situaciju“ bila vrlo spora, uz uobičajeno prebacivanje odgovornosti. Prvi uzorci zraka iz podruma uzeti su tek u 11 navečer, pa je plin koji je uzrokovao smrt mogao već nestati.
Prošlo je više od mjesec dana. Onda je objavljen konačni zaključak policijske israge: radnici su umrli „uslijed prevelike koncentracije ugljičnog monoksida“[5] (što novinar, opet, u istom tekstu brka s dioksidom), za što je kriv izvođač radova podrumskog ventilacijskog sustava. Saznali smo i to da je podrum izgrađen ilegalno, mimo projekta.
Dakle – drugih smrtonosnih plinova nije bilo? A ugljik monoksid – odakle je došao? On se ne stvara sam od sebe; odnekud se, kao rezultat nepotpunog izgaranja ili kemijske reakcije, pojavio u kobnom podrumu tijekom tog subotnjeg jutra. Je li nešto gorilo? Je li se netko bavio amaterskom kemijom? Jesu li možda razna nadležna tijela malo kopala okolo, da vide ima li čudnih zakopanih bačvi? Netko možda razgovarao s onim građanima, koji su novinarima govorili o tajanstvenim kamionima?
Ne znamo. Nažalost, vjerojatno nikad nećemo znati.

Zoran Oštrić

---

1 *Jutarnji list,* 30. rujna 2010. http://www.jutarnji.hr/jankomir--metan-i-co2-izbili-kisik-iz-skladista-i-usmrtili-radnike/891132/

2 Iz priopćenja Zelene liste, http://www.zeleni-zagreb.org/index.php?option=com_content&task=view&id=239&Itemid=43

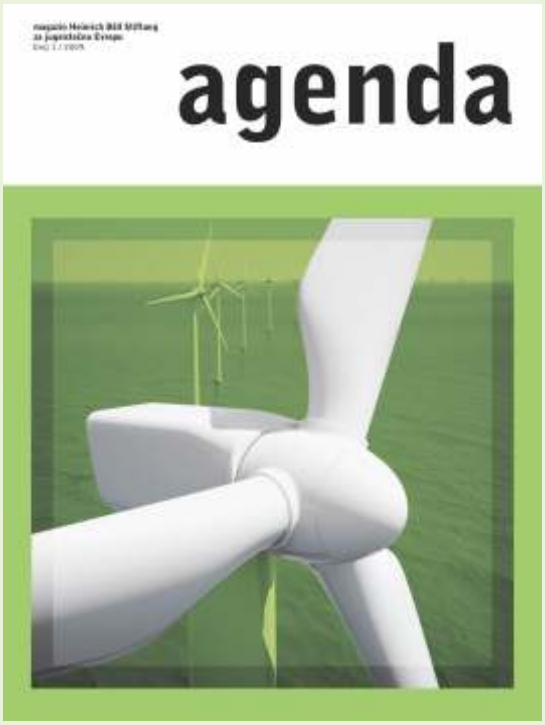
3 Članak na portalu *dnevno.hr,* 23. rujna, http://www.dnevno.hr/vijesti/zagreb/_kalinic_kriminalci_koji_su_zakopali_opasni_otpad_krivi_su_za_smrti_trovanjem/118713.html

4 Tekst u *Jutarnjem listu,* 29. rujna 2010., http://www.jutarnji.hr/jankomir--metan-i-co2-izbili-kisik-iz-skladista-i-usmrtili-radnike/891132/

5 Tekst u *Jutarnjem listu,* http://www.jutarnji.hr/u-ilegalnom-podrumu-poduzeca-portun-ferrum-na-jankomiru-ih-ubio-plin-i-losa-ventilacija/900238/

iz prathodnih brojeva

agenda 1/2009

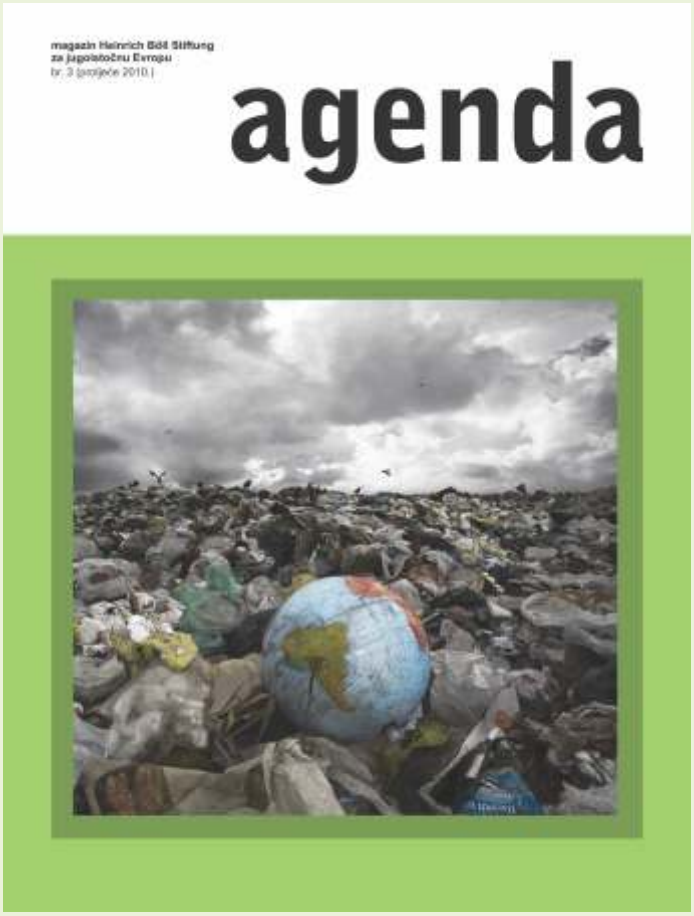

Srđan Dvornik: ***Agenda* za krizna i kritična vremena**
Ralf Fücks: **Doba preokreta**
Mirza Kušljugić: **Blokirane reforme i neizvjestan razvoj**
Vedran Horvat: **Kopenhagen: još uvijek daleko od klimatske pravde**

agenda 2/2009

Vedran Horvat: **Kopenhagen (COP 15): novi zid umjesto novog sporazuma**
Igor Matutinović: **Green new deal - zaokret prema "zelenoj" ekonomiji?**
Omer Rak: **Stakleničke emisije i političke igre**
izvještaj "The Copenhagen Diagnosis"
"climategate": izmišljena afera
Branka Inić: **Stanje ljudskih prava u oblasti okoliša i održivog razvoja u bosni i hercegovini**

agenda 3/2010

Žarko Puhovski: **Prethodne napomene o naravi "zelene politike"**
Jürgen Trittin: **Ekološki materijalizam**
Nedim Ademović: **Ustavne promjene u Bosni i Hercegovini – između nužnosti i nemogućnosti**
Srđan Dvornik: **Promjene ustava u Hrvatskoj – političke igre i pravni principi**
Omer Rak: **Kome još trebaju ljudska prava?**
Aleksandar Kovačević: **Mogućnosti uključivanja obnovljivih izvora u energetski razvoj jugoistočne Evrope**
Martin Tais: **Promjene klime, izgradnja termoelektrana i opredjeljenja Bosne i Hercegovine**
Amir Variščić: **"Historijski dan za BiH"**